

tiede politiikka

2/2024

Rakenteen, toiminnan ja toimijuuden näkökulmia korkeakoulututkimukseen

- JUFOn vaikutus yliopistoissa työskentelevien tutkijoiden julkaisukanavia koskeviin päätöksiin [Melina Aarnikoivu](#), [Charles Mathies](#) ja [Nelli Piattoeva](#)
- Ammattikorkeakoulujen autonomian hybridisyys ylläpitäjähallinnon ja osakeyhtiöhallinnon konteksteissa [Vuokko Kohtamäki](#)
- "Mitä tummempi sininen, sitä stressaantuneempi olen" Taidepohjainen tapaustutkimus työhyvinvoinnista yliopistossa [Marc C. Perkins](#), [Johanna Ennsler-Kananen](#), [Petteri Laihonen](#) ja [Taina Saarinen](#)

tiede politiikka

VOL. 49

PÄÄTOIMITTAJAT

KT, tutkija Mervi Firman
KT, arviointiasiantuntija Mira Huusko
YTT, dosentti, yliopistotutkija Reetta Muhonen

TOIMITUSSIHTEERI

FM, väitöskirjatutkija Henni Pajunen

TOIMITUSKUNTA

FT, dosentti, yliopistotutkija Heini Hakosalo
HTT, projektipäällikkö Anu Lyytinen
OTT, VT, yliopettaja Sampo Mielityinen
FT, johtaja, tutkimusprofessori Taina Saarinen
FT, dosentti, johtava tutkijayliopettaja Janne Salminen
FT, tutkijatohtori Taru Siekkinen

KANNEN KUVA

Muotoilija, kuvittaja Maria Lahdenperä

TILAUKSET

Pääsihteeri Kirsimarja Alenius,
PL 344, 00101 HELSINKI
puh. 040 728 3893
tiedepolitiikka(at)tiedeliitto.net

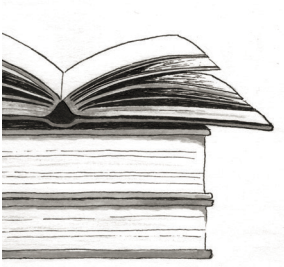
YHTEYSTIEDOT & SOSIAALINEN MEDIA

tiedepolitiikka(at)tiedeliitto.net
<https://www.tiedeliitto.net/tiedepolitiikka>
<https://journal.fi/tiedepolitiikka>
<https://www.facebook.com/Tiedeliitto>
<https://twitter.com/tiedepolitiikka>

JULKAISIJA

Edistysellinen tiedeliitto ry — Progressiva vetenskapsförbundet rf

ISSN 2736-8106 (verkkojulkaisu)

PÄÄKIRJOITUS

Taru Siekkinen ja Henna Juusola

Rakenteen, toiminnan ja toimijuuden näkökulmia korkeakoulututkimukseen

4

MUISTOKIRJOITUS

Ilkka Ruostetsaari ja Taina Saarinen

Kari Kuoppala in memoriam

7

ARTIKKELIT

Melina Aarnikoivu, Charles Mathies ja Nelli Piattoeva

 JUFOn vaikutus yliopistoissa työskentelevien tutkijoiden julkaisukanavia koskeviin päätöksiin

9

Vuokko Kohtamäki

 Ammattikorkeakoulujen autonomian hybridisyys ylläpitäjähallinnon ja osakeyhtiöhallinnon konteksteissa

40

Marc C. Perkins, Johanna Ennser-Kananen, Petteri Laihonen ja Taina Saarinen

 Mitä tummempi sininen, sitä stressaantuneempi olen"

Taidepohjainen tapaustutkimus työhyvinvoinnista yliopistossa

52

LECTIO

Meeri Karvinen

Vastavalmistuneiden mahdollisuudet vauhdittaa kestävyysmurrosta – yliopistokoulutuksen ja työelämän tukea tarvitaan

67

KATSAUS

Sakari Ahola

Minkälaista järjestystä koulutustason nostopolitiikka rakentaa?

72

KESKUSTELUA

Karoliina Nikola ja Kimmo Hannonen

Moninaisuuden, yhdenvertaisuuden ja osallisuuden tavoitteellinen johtaminen korkeakoulussa

76

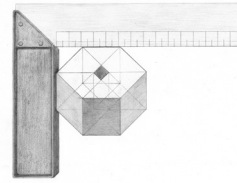
KIRJAT

Tapio Määttä

Sivistysyliopiston puolustuspuheenvuoro

79

Rakenteen, toiminnan ja toimijuuden näkökulmia korkeakoulututkimukseen

Tämä teemanumero pohjautuu Korkeakoulututkimuksen seura ry:n XV symposiumiin, joka järjestettiin 15.–16.8.2023 Jyväskylän yliopiston Ruusupuistossa. Symposiumin teemana oli rakenne, toiminta, toimijuus. Teema kattoi laaja-alaisesti ja monitieteisesti näkökulmia, jotka liittyvät yksilön, organisaation ja yhteiskunnan välisiin suhteisiin ja niiden muutoksiin. Symposiumin järjestämisellä on pitkät perinteet: Korkeakoulututkimuksen seura on ollut sitä järjestämässä yhdessä Koulutuksen tutkimuslaitoksen kanssa vuodesta 2002 lähtien (Ahola & Välimaa, 2020). Tänä vuonna symposiumissa pidettiin 36 esitystä, neljä paneelikeskustelua, yksi pyöreän pöydän keskustelu ja neljä lyhyempää valitus- ja hissipuhetta. Symposiumin yhteydessä järjestettiin myös uran alkuvaiheessa oleville tutkijoille erillinen työpaja, jossa filosofian tohtori Melina Aarnikoivu piti työryhmän teemalla epäonnistuminen akatemiassa. Työryhmä oli hyvin suosittu, ja se mainittiin muun muassa *Naturessa* (Udesky, 2023). Symposiumia ennen järjestettiin myös elokuvailta, jossa katsottiin elokuva *Toiset äänet* (ohjaaja Annika Grof), jonka puitteissa keskusteltiin paneelin muodossa yliopiston nykytilasta. Paneelin puheenjohtajana toimi emeritusprofessori Jussi Välimaa ja keskustelijoina dosentti Monna Mannevuola ja kasvatustieteen tohtori Tuukka Tomperi.

Symposiumin esityksissä rakenne, toiminta, toimijuus -teemaa käsiteltiin monipuolisesti eri tutkimusten kautta. Esitykset liittyivät niin globaaleihin korkeakoulutusta ravistelleisiin ilmiöihin ja kriiseihin, kuten COVID-19-pandemiaan, mutta myös akateemista työtä koskeviin ajankohtaisaiheisiin, kuten akateemiseen työhön, uriin ja niiden muutokseen sekä ammattikorkeakouluihin, korkeakoulupolitiikkaan, korkeakoulupedagogiikkaan, korkeakouluopiskelijoiden liikkuvuuteen ja niihin vaikuttaviin sosiaalisiin ja rakenteellisiin tekijöihin. Pääpuhujat kiinnittivät huomionsa muun muassa rasismien ilmentymiseen korkeakouluissa (Aminkeng A. Alemanji), yliopiston rooliin yhteiskunnassa (Susan Wrighth) sekä yliopistojen ja akateemisen työn muutokseen, joiden seurauksena yliopisto “tulee iholle” uudenlaisin tavoin (Kristiina Brunila). Useita näistä teemoista on sivuttu myös korkeakoulupoliittisissa linjauksissa, kuten Korkeakoulutuksen ja tutkimuksen kansainvälisyyden edistämisen visiossa (opetus- ja kulttuuriministeriö, 2022), jossa korostetaan suomalaisten korkeakoulujen vastuuta monimuotoisen yhteiskunnan rakentamisessa ja globaalisti kestävästä kehityksen edistämisestä.

Rakenne, toiminta ja toimijuus ilmentävät korkeakoulujen dynaamisista ja kompleksista roolia yhteiskunnassa. Teeman myötä halusimme tähdentää, miten ilmiöitä tarkasteltaessa tulisi kiinnittää enemmän huomiota niiden eri tasoihin – erityisesti rakenteisiin, jotka usein määrittävät kehukset toiminnalle. Jos ajattelemme laajemmin, monien yhteiskunnallisten ja globaalien ongelmien, kuten ilmastonmuutoksen, työvoiman saatavuuden tai rasismien ratkaisemisessa keskitytään usein liikaa yksilöiden vastuisiin. Kuitenkin on syytä huomata, että useat yhteiskunnalliset kysymykset ovat luonteeltaan hyvin laajoja ja liittyvät monimutkaisiin, osittain hankalastikin tunnistettaviin rakenteisiin ja globaaleihin ilmiöihin.

Keskittyminen pelkästään yksilöiden toimintaan saattaa vääristää yhteiskunnallista keskustelua. Samalla on vaarana, että se antaa vastuu-vapauden rakenteellisille tekijöille ja päätöksentekijöille. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, ettei yksilöiden toiminnalla olisi merkitystä. Mielienkiintoista esimerkiksi onkin, minkälaista toimijuutta ilmenee silloin, kun organisaation tai yhteiskunnan rakenteet eivät sitä tue. Korkeakoulututkimuksessa tätäkin teemaa voidaan lähestyä monesta eri näkökulmasta, esimerkiksi tarkastelemalla korkeakoulupoliittikan suhdetta akateemisen työhön ja sitä, minkälaista toimintaa ja toimijuutta esiintyy korkeakoulupoliittisen fokuksen reunamilla ja sen ulkopuolella.

Tässä teemanumerossa rakenteiden, toiminnan ja toimijuuden välistä kytköstä valotetaan ajankohtaisiin korkeakoulutusta koskeviin teemoihin liittyen. Esimerkiksi Aarnikoivun ym. artikkelissa tarkastellaan, miten Julkaisufoorumien luokitusta käytetään yksittäisten tutkijoiden arviointiin. Tutkimus tuo hyvin esille laajemman rakenteellisen kontekstin, jossa yliopiston kansallisen rahoitusmallin ohjausvaikutukset eivät kohdistu ainoastaan yliopistoihin, vaan ne ohjaavat myös yksittäisten tutkijoiden meritoitumista.

Perkinsin ym. artikkeli tarkastelee akateemista hyvinvointia taidetyöpajojen avulla ja liittyy yksilöllisen tunnekokemuksen laajempiin kulttuurisiin, sosiaalisiin, materiaalsiin ja poliittisiin lähtökohtiin. Artikkelia voi pitää uraauurtavana, sillä se on kirjoitettu selkokielen tapaisella mukautetulla suomella, mikä tekee akateemisesta tutkimuksesta helpommin saavutettavan laajemmalle lukijakunnalle.

Vastaavasti Kohtamäen vertaisarvioitu katsausartikkeli valottaa korkeakoulujen rakenteellista kehitystä erityisesti ammattikorkeakoulujen näkökulmasta, mikä on jäänyt vähemmälle huomiolle korkeakoulututkimuksessa. Artikkelin päähuomio on ammattikorkeakoulujen autonomian ja hallinnon kehittymisestä aiempaa hybridisemmäksi. Tämän myötä artikkeli tuo esiin monitoimijaisen lähtökohdan esimerkiksi ammattikorkeakoulujen omistajarakenteissa.

Aholan katsaus selvittää suomalaisten koulutustason nostamisen politiikkaa ja siihen liittyvää keskustelua ottamalla huomioon viime vuosikymmenien epälineaariset kehityskulut. Katsaus tuo esiin ammattikorkeakoulu-uudistuksen taustoja sekä Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestön roolin vertailukulttuurin vahvistumisessa. Näiden

näkökulmien valossa katsauksessa otetaan kantaa Petteri Orpon hallitusohjelmassa suunniteltuun nuorten aikuisten koulutustason nostoon.

Nikulan ja Hannosen puheenvuorossa otetaan kantaa moninaisuuden, yhdenvertaisuuden ja osallisuuden eli DEI-teemojen johtamiseen korkeakouluissa. Puheenvuorossa huomioidaan kansalliset lähtökohdat DEI-teemojen edistämiseen esimerkiksi opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittaman KOTAMO-hankkeen kautta. Nikula ja Hannonen kuitenkin muistuttavat, että lopulta korkeakoulujen DEI-teemojen jalkauttaminen edellyttää paitsi strategisia toimia myös aitoa vuorovaikutusta korkeakouluyhteisössä.

Numero sisältää myös ajankohtaisen lection kestävydestä ja kirja-arvion sivistyksen yliopistosta. Meeri Karvisen väitöskirjatutkimukseen perustuvassa lectiossa peräänkuulutetaan koulutuksen ja työelämän yhteistyötä kestävyysmurroksen ratkaisemisessa. Tapio Määttä arvostelee vuonna 2023 julkaistua teosta *Fantastinen yliopistouudistus* (toim. Arto Nevala, Simo Häyrynen ja Jukka Korpela) ja korostaa tieteen itseisarvoa sekä yliopistokoulutuksen sivistyksellistä tehtävää.

Lopuksi tässä numerossa haluamme muistaa lämmöllä *Tiedepolitiikka*-lehden pitkäaikaista päätoimittajaa ja Edistyksellisen tiedeliiton hallituksen jäsentä Kari Kuoppalaa, joka menehtyi pitkäaikaiseen sairauteen maaliskuussa 2024. Kuoppalan muistokirjoituksen ovat laatineet hänen pitkäaikaiset kollegansa professori Ilkka Ruostestaari ja professori Taina Saarinen.

Korkeakoulututkimuksen seura haluaa kiittää kaikkia symposiumiin osallistuneita sekä teemanumeron kirjoittajia. Osa teemanumeroon lähetetyistä artikkeleista julkaistaan tulevissa *Tiedepolitiikka*-lehden numeroissa, joten keskustelu korkeakoulutuksen rakenteesta, toiminnasta ja toimijuudesta jatkuu näiden myötä myös tulevaisuudessa. ■

Vierailevat päätoimittajat

Taru Siekkinen ja Henna Juusola

Lähteet

- AHOLA, S. & VÄLIMAA, J. (2020). Symposiumit ja seuran julkaisutoiminta: rakennusaineita tietoon perustuvalla korkeakoulupolitiikalle. Teoksessa J. Kallunki, T. Saarinen & T. Siekkinen (toim.), *Yhdistys, tutkimus, tutkijuus: Korkeakoulututkimuksen seura 20 vuotta* (s. 11–27). Koulutuksen tutkimuslaitos. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-8384-0>
- OPETUS- JA KULTTUURIMINISTERIÖ. (16.8.2022). Korkeakoulututkimuksen ja tutkimuksen kansainvälisen toiminnan päivitetty visio. <https://okm.fi/-/korkeakoulutuksen-ja-tutkimuksen-kansainvalisen-toiminnan-paivitetty-visio-valmis>
- UDESKEY, L. (2023). How to train early-career scientists to weather failure. *Nature* (London), 619(7969), 421–423. <https://doi.org/10.1038/d41586-023-02168-6>

Kari Kuoppala in memoriam

Ilkka Ruostetsaari ja Taina Saarinen

Tiedepolitiikka-lehden pitkäaikainen päätoimittaja ja Edistyskeskellisen tiedeliiton hallituksen jäsen Kari Kuoppala menehtyi pitkän sairauden jälkeen maaliskuussa 2024. Muistamme tässä iloista, puheliasta sekä tiedettä ja tutkimusta aina intohimoisesti puolustanutta ystäväämme ja kollegaamme.

Kari aloitti työuransa Vaasan yliopistossa hallintotieteellisen koulutuksen suunnittelutehtävissä ja opetus- ja tutkimustehtävissä vuosina 1983–1997 toimien kaksi kautta julkishallinnon assistenttina, minkä jälkeen hän siirtyi vastaaviin tehtäviin Tampereen yliopistoon. Hänen pääasialliseksi tutkimuskohteekseen muotoutui korkeakouluhallinto ja yliopistojen tulosjohtaminen, ja hän osallistui useiden arviointihankkeiden toteuttamiseen.

Tiede- ja korkeakoulupoliittisen järjestötoimintansa Kari aloitti jo 1990-luvun alussa. Vuosina 1991–1993 hän toimi merkittävässä luottamustehtävässä, valtakunnallisen Korkeakoulualan assistenttien ja tutkijain liiton (nykyisen Tieteentekijöiden liiton) puheenjohtajana. Kari oli aktiivinen tiedepoliittinen toimija senkin jälkeen, ja tutkimus ja tiedepoliittiset luottamustehtävät kietoutuivat luontevasti yhteen koko Karin työuran ajan. Luottamustehtävä Tieteentekijöiden liiton edeltäjässä heijastui myös lukuisissa akateemista työtä koskeneissa hankkeissa ja julkaisuissa.

Tapasin Karin ensimmäistä kertaa 1990-luvun alussa, jolloin Kari oli juuri valittu Tieteenteki-

jöiden puheenjohtajaksi. Olin itse aloitteleva tutkija ja tein haastattelututkimusta korkeakouluissa vastikään käynnistyneistä arviointikokeiluista. Karin tuntevat voivat arvata, että hän oli yhtä aikaa sekä helppo että vaikea haastateltava: puhetta riitti, mutta keltanokkahaastattelijan oli vaikea saada kysymystä väliin! Kuitenkin jo tuolloin hänestä välittyi kuva lämpimästä, uteliaasta, tiedepolitiikasta ja sen parissa toimivista ihmisistä kiinnostuneesta tutkija-toimijasta. (Taina)

Korkeakouluhallintoa koskeva työkokemus ja luottamustehtävät antoivat Karille erinomaiset valmiudet siirtyä toimimaan Edistyskeskellisessä tiedeliitossa. Kari valittiin Tiedeliiton hallitukseen ensimmäisen kerran vuonna 2006, mutta jo seuraavana vuonna hän siirtyi Tiedepolitiikka-lehden päätoimittajaksi. Tässä tehtävässä hän toimi 15 vuotta eli lähes kolmanneksen piakkoin 50 vuotta täyttävän lehden tähänastisesta historiasta. Kari oli lehden pitkäaikaisin päätoimittaja, ja hänen päätoimittajakaudellaan Tiedepolitiikan tiedepoliittisesti keskustelemaan profiiliin

Kuva 1. Kari FINHERT-tutkijakoulun seminaarissa Varjolan tilalla 2005. Kuva: Sakari Ahola.

lisättiin tiedejournalin luonteen kuuluva vertaisarviointi.

Päätoimittajakaudellaan Kari toimitti lähes 60 lehteä, mikä on valtava määrä ottaen huomioon, että päätoimittajuus on leipätyön ohella hoidettava luottamustehtävä, josta maksetaan vain minimaalista korvausta. Se, että lehti julkaisee neljä numeroa vuodessa, voi kuulostaa vähältä, mutta työmäärä on iso. Päätoimittajana Kari innoitti ja houkutteli ihmisiä kirjoittamaan lehteen, hankki vertaisarvioitsijoita ja antoi käsikirjoituksista kriittistäkin palautetta, jonka vastaanottamisessa me tutkijat emme ole aina kovin hyviä.

Päätoimittajan roolissa Karille oli varmasti hyötyä sosiaalisesta luonteestaan ja laajoista, erilaisista tehtävissä syntyneistä verkostoistaan. Toki hän ei aivan yksin toimittanut lehteä, vaan liiton pääsihteerinä vuosina 1998–2022 toimineen Tuija Rimmin tehtävänä oli huolehtia lehden ulkoasusta ja käytännössä muustakin lehden julkaisuun liittyneistä tehtävistä. Kari kuvaa viimeisessä pääkirjoituksessaan, miten pääsihteerin roolina oli patistella päätoimittajaa aikatauluissa pysymiseen ja muista tehtävistään huolehtimiseen. Samassa pääkirjoituksessa Kari kertoo päätoimittajuuden olleen hänelle työhön ja kiinnostuksen kohteisiin liittyvä harrastus. (Kuoppala, 2022.) *Tiedepolitiikka*-lehden lukijoita ja Karin kollegoita sanosimme, että päätoimittajuus oli hänelle enemmän kuin mieluinen harrastus, pikemminkin elämäntapa. Karin päätoimittajakaudella lehti palasi juurilleen, kun tiede- ja korkeakoulupolitiikkaa käsittelevän sisällön osuus lehdessä kasvoi. Lehdestä muodostui hänen johdolla merkittävä tiede- ja korkeakoulupolitiikkaa ja korkeakouluhallintoa koskeva julkaisu- ja keskustelufoorumi.

Vuonna 2020 Kari palasi Tiedeliiton hallitukseen, jossa hän toimi aina poismenoonsa saakka. Vuonna 2022, Tiedeliiton viettäessä 50-vuotisjuhlavuottaan, eri yliopistopaikkakunnilla järjestettiin alueellisia juhlaseminaareja. Tampereen seminaaria valmisteli ryhmä, johon Karin ja Ilkka Ruostetsaaren lisäksi kuului kasvatustieteen professori Veli-Matti Värri. Valmistelutyö oli mukavaa yhdessäoloa, jossa Karin laajasta kokemuksesta ja asiantuntemuksesta oli suurta apua. Vaikka yhteistyömme Karin kanssa olikin kovin työkeskeistä, hänen tarinansa tyttärestään, puolisoistaan, taloistaan ja kaloistaan kulkivat koko ajan keskusteluissa mukana.

Kohtasin Karia myös satunnaisemmin, olimmehan työssä samassa talossa ja vielä samassa kerroksessakin. Yksi yllättävä kohtaaminen on erityisesti jäänyt mieleeni. Yhden Edistyksen Päivät pidettiin Oulussa, jonne matkustin Tampereelta yöjunassa maakuuvaunussa. Kun juna saapui aamulla Ouluun, ylävuoteelta pomppasi alas mies, joka paljastui Kariksi. Molempinpuolinen hämmästys oli suuri, kun emme tienneet viettäneemme yötä samassa makuuvaunun hytissä. Ilmeisesti olin nukahtanut ennen Karin tuloa vauunuun. Tätä yllättävää kohtamista nauroimme myöhemmin moneen kertaan Karin kanssa. (Ilkka)

Edistysellinen tiedeliitto ja *Tiedepolitiikka*-lehti muistavat kiittollisuudella Karia hänen liiton ja laajemminkin koko suomalaisen tiede- ja korkeakoulu yhteisön hyväksi tekemästään työstä. Jäämme kaipaamaan lämmintä, nauravaista, hauskaa ja aina monipuolisesti uteliasta ja erilaisista

asioista kiinnostunutta kollegaamme ja ystäväämme.

Kuoleman heikkous on siinä, että se voi tuhota vain ainetta. Muistoille ja tunteille se ei voi mitään. Päinvastoin, kuolema oikeastaan vain vahvistaa niitä, se painaa muistot ja tunteet mieleemme ikuisesti. Tuntuu kuin kuolema sanoisi: totta, vien teiltä kyllä paljon, mutta katsokaa, kuinka paljon teille jätän. (Dicker, 2022/2023, s. 158.) ■

Ilkka Ruostetsaari on valtio-opin professori Tampereen yliopiston Johtamisen ja talouden tiedekunnassa, ja hän oli Karin kanssa pitkään saman työnantajan palveluksessa, Kari hallintotieteilijänä ja Ilkka politiikan tutkijana. Ilkka muistelee Karia etenkin pitkäaikaisena aktiivina Edistysellisessä tiedeliitossa, jossa hän itsekin toimi pitkään hallituksen jäsenenä ja puheenjohtajana.

Taina Saarinen on tutkimusprofessori ja johtaja Jyväskylän yliopiston Koulutuksen tutkimuslaitoksessa. Hänellä on Karin kanssa yhteistä historiaa jutussa mainitun haastattelun lisäksi FINHERT-tutkijakoulusta, Edistysellisen tiedeliiton hallituksesta ja *Tiedepolitiikka*-lehden toimitusneuvostosta.

Lähteet

- DICKER, J. (2023). *Alaska Sanderin tapaus* (K. Poutanen, känt.). Tammi. (Alkuperäisjulkaisu 2022).
- KUOPPALA, K. (2022). Kriisit ja kestävyys yhteiskunnan haasteina. *Tiedepolitiikka*, 47(2), 4–6. <https://journal.fi/tiedepolitiikka/article/view/125994>

JUFOn vaikutus yliopistoissa työskentelevien tutkijoiden julkaisukanavia koskeviin päätöksiin

Melina Aarnikoivu, Charles Mathies ja Nelli Piattoeva

Julkaisufoorumista (JUFO) on keskusteltu paljon sen perustamisesta lähtien. Järjestelmä on saanut osakseen sekä kritiikkiä että puolustuspuheenvuoroja eri toimijoilta. Tässä artikkelissa Melina Aarnikoivu, Charles Mathies ja Nelli Piattoeva tarkastelevat, kuinka paljon JUFO loppupelissä vaikuttaa yksittäisten tutkijoiden julkaisukanavia koskeviin päätöksiin. Onko JUFOsta pakko välittää myös yksilötasolla sen merkittävän roolin vuoksi yliopistojen rahoitusmallissa?

Johdanto

Tieteidenvälistä Suomessa käydään aktiivista tieteelliseen julkaisemiseen liittyvää keskustelua. Viime vuosien keskustelut ovat liittyneet erityisesti kieleen (ks. Hokka, 2019; Honko ym., 2023; Raento, 2019), avoimeen julkaisemiseen (ks. Ikonen, 2018; Pelttari & Kainiemi, 2022) sekä rahoitukseen (ks. Pölönen, 2023). Tämän keskustelun polttopisteessä on ollut Tieteellisten seurain valtuuskunnan (TSV) alla toimiva Julkaisufoorumi eli JUFO, joka luotiin vuonna 2010 tukemaan kotimaisen julkaisutoiminnan laadunarviointia (Julkaisufoorumi, 2022a). Vuodesta 2015 lähtien JUFO-luokitus on ollut osa yliopistojen rahoitusmallia - 14 % yliopistojen perusrahoituksesta määräytyy tällä hetkellä julkaisujen JUFO-luokituksen perusteella.

Vaikka JUFO on virallisesti tarkoitettu laajempien julkaisumäärien tarkasteluun sekä Suomessa tehtävän tutkimuksen laadun parantamiseen (Pölönen ym., 2021a), on viitteitä siitä, että JUFO-tasot ovat hiipineet myös yksittäisten tutkijoiden työn arviointiin ja rekrytointeihin (ks. Haapakorpi ym., 2023; Mathies ym., 2020; Wahlfors & Pölönen, 2018). JUFOa onkin kritisoitu sen luomisesta

lähtien (ks. Kantola, 2016; Kivinen, 2020; Seuri & Vartiainen, 2018). Ei kuitenkaan laajemmin tiedetä, kuinka paljon ja millä eri tavoin JUFO vaikuttaa siihen, miten yksittäiset tutkijat tekevät päätöksiä julkaisukanaviin liittyen. Emme myöskään tiedä, vaikuttaako JUFO enemmän tiettyihin tutkijaryhmiin, kuten eri uravaiheissa olevien tai eri tieteenalojen tutkijoihin. JUFO:n merkittävän tiedepoliittisen roolin vuoksi ja Suomessa tapahtuvan tiedejulkaisemisen edistämiseksi näihin kysymyksiin vastaaminen olisi ensiarvoisen tärkeää.

Tässä monimenetelmätutkimuksessa pureudumme yksilöiden tekemiin julkaisukanavapäätöksiin keskittyen erityisesti JUFOon sekä niihin jännitteisiin, joita makrotason vaatimuksista syntyy mikrotasolle (Hannukainen & Brunila, 2017; Kallio ym., 2021; Pietilä, 2019). Tutkimuskysymyksemme ovat:

- 1) Missä määrin JUFO-tasot vaikuttavat siihen, missä julkaisukanavassa tutkijat päättävät julkaista? Onko eri tutkijaryhmien välillä eroja?
- 2) Millaisena tutkijat kokevat JUFO:n roolin omassa ja Suomessa tapahtuvassa tiedejulkaisemisessa?

Akateeminen työ 2020-luvulla: uusliberalistinen tutkijasubjekti tietokapitalismin paineessa

Tutkijan työ on muuttunut viime vuosikymmeninä merkittävästi sekä Suomessa että kansainvälisesti. Vaikka *akateeminen kapitalismi* (Kauppinen & Kaidesoja, 2014) sekä *uusi julkisjohtaminen* (Bleiklie, 1998) ovat muokanneet yliopistoja varsin hitaasti, niiden vaikutus akateemiseen professioon on ollut merkittävä (Siekkinen, 2019). Piirre, joka kuvailee tämänhetkistä akateemista työtä erityisen hyvin, on sen riippuvuus *metriikasta*. Yliopistoja hallitaan enenevässä määrin erilaisin numeroperusteisin järjestelmin, kuten auditoinnein ja rankingein (Shore & Wright, 2015; Kulczycki, 2023; Pardo-Guerra, 2022). Nämä erilaiset järjestelmät (esim. THE Rankings) eivät välttämättä ole yliopistojen itsensä luomia tai rahoittamia, mutta yliopistosektorin toimijoiden tuki saattaa vaikuttaa niiden legitimointiin (Brankovic ym., 2022).

Metriikka on kytköksissä myös rahoitukseen. Esimerkiksi Suomessa yliopistojen perusrahoitus jakautuu pääosin *laskennallisesti* tutkimuksen ja opetuksen perusteella (opetus- ja kulttuuriministeriö [OKM], 2024), mikä ymmärrettävästi vaikuttaa siihen, mihin yliopistot kiinnittävät strategioissaan huomiota. Se, mihin yliopistot keskittyvät strategioissaan, saattaa kuitenkin olla ristiriidassa sen kanssa, mihin yksittäiset tutkijat haluaisivat omassa tutkimustyössään keskittyä (Aarnikoivu ym., 2023; Kallio ym., 2021; Ross-Hellauer ym., 2023). Tämä jännite haastaa mutta myös muuttaa tutkijoiden työtä (Shore & Wright, 2015). Esimerkiksi Pietilä (2019) on kuvaillut akateemista työtä – erityisesti *tenure track* -uramallia – *kontrollin ja sitoutumisen* välimaastossa luovimiseksi: yhtäältä *tenure track* -tutkijan työtä kontrolloidaan erinäisin mittarein ja vaatimuksin, kun taas toisaalta hänen odotetaan samanaikaisesti sitoutuvan työhönsä sataprosenttisesti. Mikäli kontrollin ja sitoutumisen tasapainottelussa onnistuu, hämmöttää horisontissa mahdollinen professuuri. Tätä ennen työtä kuitenkin luonnehtii jatkuva tuottaminen, kilpailu sekä epävarmuus. Kallion ym. (2021)

tutkimus osoittikin, että suoriutumisperusteiset järjestelmät ovat muuttaneet sitä logiikkaa, jolla tutkijat toimivat: he mukautuvat enenevässä määrin makrotason käytänteisiin, siitäkin huolimatta, että he saattavat kritisoida niitä. Tämän seurauksena yliopistoihin syntyy eri tavoin suoritusperusteiseen arviointiin suhtautuvia ryhmiä: kun toiset mukautuvat tai jopa tukevat olemassa olevaa järjestelmää, toiset kritisoivat tai jopa aktiivisesti vastustavat sitä (ks. myös Bottrell & Manathunga, 2019).

Jatkuva tuottamisen paine eli niin sanottu julkaise tai kuole -kulttuuri kulminoituukin siihen, miten tutkijoita ja tutkimustyötä hallitaan (esimerkiksi JUFOn avulla), mutta myös siihen, miten tutkijat hallitsevat itseään (Hannukainen & Brunila, 2017). Kuten Kallio ym. (2021) ovat huomauttaneet, hallinto (makrotaso) ei tyypillisesti voi kontrolloida kaikkia yliopiston mikrotason toimintoja. Se voi kuitenkin muokata niitä reunaehtoja, joilla akateemista työtä tehdään. Ammentaen Vähämäen (2009) työstä Hannukainen ja Brunila (2017) ovat kuvailleet nykyistä akateemista järjestelmää tietokapitalismiksi. Kuten he tarkentavat, tämän järjestelmän tarkoitus on hallita tiedontuottajien, eli pääasiassa tutkijoiden, toimintaa siten, että samainen toiminta voitaisiin valjastaa talouskasvun välineeksi. Tämän seurauksena tiedontuottajat tai *uusliberaalit tutkijasubjektit* pyrkivät epävarmoista työnäkymistä huolimatta julkaisemaan kovatasoisissa lehdissä ja verkostoitumaan laajasti eli olemaan tehokkaita, tuotteliaita ja joustavia sekä taloudellista hyötyä tuottavia (Kouhia & Tammi, 2014).

Vaikka edellä esiteltyjä muutoksia perusteltaiisiin erilaisin talouskasvun välttämättömyyden argumentein, on huomioitava, että tällaisella ”tuloksellisuuden ajalla” (Hannukainen & Brunila, s. 97) on useita seurauksia tutkijan työlle, tiedolle ja tietämiselle: tietokapitalistisessa ja epäonnistumisen pelon hallitsemissa järjestelmissä tutkijuutta, tietoa ja tietämistä on yhä helpompi hallita esimerkiksi jakamalla tutkimus (tai tutkijat) ”hyödylliseen” ja ”hyödyttömään”, mikä voi puolestaan vaikuttaa tutkijoiden henkiseen hyvinvointiin (Hannukainen & Brunila, 2017). Samanlaisia väitteitä ovat esittäneet myös

Mennicken ja Espeland (2019): erilaiset luokitukset tekevät näkyväksi yksilön tai organisaation kilpailuasetelman. Niillä myös puututaan tavoitteiden saavuttamiseen liittyvään epävarmuuteen määrittelemällä, mitä pitäisi maksimoida. Tällainen uusliberalistinen kvantifiointi muuttaa valtasuhteita ja poliittisen toiminnan mahdollisuuksia. Samalla uudet näkyvyydet tuovat mukanaan epävarmuustekijöitä, ahdistusta ja stressiä niille, joihin niillä yritetään vaikuttaa. Näistä syistä erilaisia tutkimustyötä arvioivia ja arvottavia järjestelmiä on syytä tarkastella kriittisesti ja säännöllisesti.

JUFO:n rooli suomalaisessa tiedejulkaisemisessa

Julkaisufoorumi-luokitus (JUFO) on kustannustehokas ja päättieteenalojen välillä neutraali laatuindikaattori yliopistojen monimuotoisen julkaisuutuotannon arviointiin suoritusperusteista rahoitusmallia varten. Tässä käyttötarkoituksessa JUFO on myös linjassa vastuullisen metriikan periaatteiden kanssa. (Pölonen ym., 2021a, s. 33).

Näin JUFOa kuvaillaan artikkelissa, joka tiivistää JUFO:n vuosien 2010–2020 itsearvioinnin tulokset. JUFO onkin vaikuttanut Suomen julkaisukenttään jo lähes 15 vuoden ajan. Vuonna 2009 Suomen yliopistojen rehtorien neuvosto UNIFI ry ehdotti, että Suomessa otettaisiin käyttöön Norjan ja Tanskan kaltainen järjestelmä, jossa julkaisukanavat luokitellaan eri tasoihin niiden laadun arvioimiseksi. Ehdotetulle järjestelmälle määriteltiin kolme tavoitetta. Sen tuli 1) parantaa tieteellisten julkaisujen laadun arviointia, 2) tarjota työkalu, jolla tutkimusorganisaatioiden julkaisemiseen liittyvää suoriutumista voitaisiin arvioida, ja 3) lisätä tutkijoiden tietoisuutta siitä, mitkä ovat heidän alojensa huippujulkaisuja, mikä kannustaisi tutkijoita julkaisemaan niissä (Auranen & Pölonen, 2014). Vuonna 2010 OKM ehdotti JUFOa ratkaisuksi UNIFIn esitykseen, ja vuonna 2015 siitä tuli osa kansallista yliopistojen rahoitusmallia.

Yliopistojen tuoreimmassa, vuoteen 2024 ulottuvassa rahoitusmallissa 14 % yliopisto-

jen perusrahoituksesta määräytyy julkaisujen (JUFO-luokitusten) perusteella. Vertaisarvioitujen julkaisut pisteytetään sekä julkaisuutyyppin (esim. artikkeli, kirjan luku) että julkaisukanavan JUFO-luokan (0–3) perusteella: mitä korkeampi luokka, sitä parempi painokerroin julkaisulla on (0,1–16). Vertaisarvioimattomilla, ammatillisilla ja yleistajuisilla artikkeleilla on painokerroin 0,1 julkaisukanavasta riippumatta. Huomionarvoista on, että JUFO-luokat itsessään koskevat julkaisukanavia kokonaisuutena, eli niiden ei ole tarkoitus kertoa mitään yksittäisten julkaisujen laadusta. Lisäksi JUFO pyrkii tasapainottamaan tieteenalojen välisiä eroja, toisin kuin vaikkapa kansainvälinen Journal Impact Factor -luokitus (JIF). (Julkaisufoorumi, 2021.)

Suoritusperusteinen, toiminnan tuloksellisuuden perustuva rahoitus ei ole Euroopassa mikään harvinaisuus. Tämänkaltainen rahoitus on yleensä hallinnon työkalu, jolla haluttuja julkaisuja voidaan maksimoida erilaisin kannustimin (Jongbloed, 2010). On kuitenkin huomioitava, että vaikka tällainen työkalu saattaa helpottaa kansallisen tason budjetointia (Kivistö & Kohtamäki, 2016), sillä saattaa olla arvaamattomia vaikutuksia julkaisutoimintaan pidemmällä tähtäimellä. Kun tarkastellaan tieteellisen julkaisemisen muutoksia Suomessa viimeisen kymmenen vuoden aikana, aiemmat tutkimukset osoittavat, että suoritusperusteinen arviointi, jota JUFO Suomessa vahvasti edustaa, on vaikuttanut julkaisemiseen monin eri tavoin. Esimerkiksi Mathiesin ym. (2020) julkaisutoiminnan muutosta koskeva määrällinen tutkimus kartoitti sitä, miten julkaisutoiminta on muuttanut Suomessa vuosina 2012–2016 eli JUFO:n ensimmäisten vuosien aikana. Tulokset osoittivat, että etenkin englanninkielisten julkaisujen osuus kaikista julkaisuista oli *prosentuaalisesti* kasvanut sekä vertaisarvioitujen artikkelien että kirjojen osalta. Vertaisarvioitujen artikkelien absoluuttinen määrä oli myös kasvanut, kun taas julkaistujen kirjojen määrä oli laskenut. Tieteenaloja tarkasteltaessa luonnontieteissä, lääke- ja terveystieteissä sekä maa- ja metsätaloustieteissä ei ollut suuria muutoksia, kun taas yhteiskuntatieteissä ja humanistisissa tieteissä

englanninkielisten julkaisujen prosenttiosuus oli noussut. JUFO-tasoa katsottaessa tason 1 julkaisujen prosenttiosuus nousi huomattavan määrän (50 %), kun taas tasojen 2 ja 3 julkaisujen osuus väheni. Viiden vuoden lyhyehkö tarkasteluväli vaikutti osoittavan, että tutkijat muuttivat julkaisukäytänteitään varsin nopeasti. Lisäksi vaikutti siltä, että tutkijat käyttävät aikaa ja energiaa valitakseen tarkasti, mihin julkaisukanavaan kutakin julkaisua tarjottiin.

Samansuuntaisia tuloksia on saatu muissakin tutkimuksissa. Esimerkiksi Haapakorven ym. (2023) raportissa tutkijat kuvailivat tutkimustyötään muuten varsin vapaaksi mutta rajoitetuksi nimenomaan rahoituksen osalta. Haastateltavat esimerkiksi kertoivat, että tiedekunnat ohjeistavat tuottamaan korkean JUFO-tason julkaisuja, joskin näin tapahtui usein epäsuorasti. Tässä tutkimuksessa pyrimme luomaan syvempää kuvaa ja siten ymmärrystä näistä JUFO:n "piilotasoista": käyttötavoista, joihin JUFOa ei ole tarkoitettu, tai tavoista, joita ei ole virallisesti kirjattu mihinkään mutta jotka silti vaikuttavat tutkijoiden työhön.

JUFOsta vastaavat toimijat, joihin kuuluu myös tiedeyhteisön edustajia, ovat aktiivisesti tutkineet ja kehittäneet foorumia sekä vastanneet siihen kritiikkiin, jota foorumi on osakseen saanut (ks. esim. Pölönen, 2018; Pölönen ym., 2021a, 2021b; Wahlfors & Pölönen, 2018). Vuoden 2021 itsearviointiraportissa muun muassa tarkasteltiin, kuinka JUFO:n logiikka ja toiminta suhteutuvat kansainvälisiin vertailukohtiin, onko JUFO:n toiminta organisoitu tehokkaasti, tarjoavatko JUFO-tasoluokat pätevän ja tasapainoisen laatuindikaattorin yli tietealajien, mihin tarkoituksiin JUFO-luokitusta käytetään suomalaisessa tiedeyhteisössä sekä mitä muutoksia julkaisutoiminnassa on tapahtunut samanaikaisesti JUFO-luokitusten käyttöönnoton kanssa (Pölönen ym., 2021a). Jokaisen kysymyksen kohdalla raportti esitti myös kehitysehdotuksia. Vastuullisen arvioinnin kohdalla työryhmä suositteli, että tutkimusorganisaatiot sekä rahoittajat sitoutuisivat Vastuullisen tutkijanarvioinnin kansallisiin suosituksiin (Vastuullisen tutkijanarvioinnin työryhmä, 2020)

sekä Julkaisufoorumi-luokituksen käyttöohjeeseen (Julkaisufoorumi, 2022b).

Itsearviointiraportti painottaakin sitä, ettei JUFOa tulisi käyttää yksilötason arvioinnin välineenä: ”Julkaisufoorumin ensisijainen ja ainoa virallinen käyttötarkoitus on toimia yliopistojen julkaisutoiminnan laadun indikaattorina opetus- ja kulttuuriministeriön rahoitusmallissa” (Pölönen ym., 2021a, s. 38). Wahlfors ja Pölönen puolestaan ovat suositelleet, että "[t]utkimuksen arvioinnissa on syytä ottaa entistä paremmin huomioon luokitusta koskevat rajoitteet yksilötason arvioinnin välineenä sekä laajemmin arviointikriteerien, aineistojen ja menetelmien läpinäkyvyys. Luokituksen kehittämistyötä tulee jatkaa, jotta se vastaisi mahdollisimman tasapuolisesti ja luotettavasti eri tieteenalojen arvostuksia." (Wahlfors & Pölönen, 2018, s. 7–8.)

Ratkaisuksi JUFO:n suositusten vastaiselle käytölle, eli sen hyödyntämiselle yksittäisten tutkijoiden arvioinneissa muun muassa kansainvälisen DORA-julistuksen (Pölönen ym., 2021a) sekä Coalition for Advancing Research Assessment -yhteenliittymän (CoARA) alla tapahtuvan vastuullista tutkijanarviointia koskevan kehittämistyön vastaisesti, ehdotetaan siis JUFO:n kehittämistyön jatkamista sen sijaan, että kriittisesti tarkasteltaisiin, onko organisaatio- ja yksilötasoa edes mahdollista erottaa toisistaan. Ongelma on nimittäin se, että JUFO-instituutio suosituksillaan tai linjauksillaan pystyy vaikuttamaan hyvin rajallisesti siihen, mitä yliopistoissa tapahtuu laitos- ja yksilötasolla. Tässä mielessä JUFO on osa laajempaa kontekstia, jossa rahoitus on muuttunut tulospainotteiseksi ja jossa koko akateeminen kulttuuri painottaa objektiivista arviointityökalustoa, ei vain rahoituksessa vaan myös rekrytoinneissa. Tässä kontekstissa JUFO:n kaltaisille järjestelmille on kysyntää, jolloin niiden kritiointi ja erityisesti toisin tekeminen muuttuvat yksilöille varsin haastavaksi.

Aineisto ja analyysimenetelmät

Tarkastelemme tässä artikkelissa JUFO-tasojen vaikutuksia tutkijoiden julkaisukanava-

lintoihin sekä eri tutkijaryhmien välisiä eroja niissä. Lisäksi tutkimme, millaisena tutkijat kokevat JUFOn roolin omassa ja Suomessa tapahtuvassa tiedejulkaisemisessa. Vastataksemme näihin kysymyksiin käytämme vuonna 2023 suomalaisissa yliopistoissa työskennelleille tutkijoille lähettämäämme verkkokyselyä, joka keskittyi laajemmin niihin päätöksiin, joita tutkijat tekevät tutkimusaiheisiinsa ja julkaisukanaviinsa liittyen. Kysely tuotti valtavasti sekä määrällistä että laadullista aineistoa (N = 276), josta osaa käytämme tähän tutkimukseen.

Aineiston keruu

Tutkimuksen aineisto kerättiin keväällä 2023 verkkokyselyllä (Webropol, liite 1, s. 25). Kysely oli osa laajempaa tutkimusta suomalaisissa yliopistoissa työskentelevien tutkijoiden julkaisuihin liittyvistä valinnoista, minkä vuoksi se sisälsi useampia osioita: Ensimmäisessä osiossa kartoitimme vastaajien taustaa ja työtilannetta. Toisessa osiossa pyysimme vastaajia arvioimaan Likertin asteikolla 1–5 (jossa 1 oli "ei lainkaan tärkeä" ja 5 "erittäin tärkeä"), miten eri tekijät (yhteensä 13 väittämää) vaikuttivat heidän tutkimusaihevalintoihinsa. Samoin kolmannessa osiossa vastaajat ilmaisivat asteikolla 1–5, miten eri tekijät (yhteensä 21 väittämää) vaikuttivat heidän julkaisukanavavalintoihinsa. Kyselyn toinen ja kolmas osio sisälsivät myös avoimen vastauslaatikon. Kyselyn neljäs osio sisälsi kaksi avokysymystä. Toinen liittyi JUFOn: "Julkaisufoorumi eli JUFO [linkki JUFOn pääsivulle] on saanut paljon huomiota suomalaisessa tiedekentässä. Jaa kokemuksesi ja ajatuksesi JUFOn ja siitä, miten se on vaikuttanut omaan tutkimukseesi ja julkaisemiseesi alla olevaan tekstilaatikkoon." Viimeisessä avokysymyksessä vastaajat saivat kirjoittaa ajatuksiaan julkaisemisesta, joita he eivät olleet aiemmin kyselyssä voineet ilmaista.

Kysely pilotoitiin ennen sen julkaisua ja sen oheen lisättiin kaksi dokumenttia: tutkimuksen tarkemmat tiedot (ks. liite 2, s. 30) sekä tietosuojailmoitus (ks. liite 3, s. 35), jotka oli

molemmat lähetetty Tampereen yliopiston hyväksyttäväksi. Englanninkielinen alku-peräiskysely myös käännettiin suomeksi ja ruotsiksi. Lähetimme kyselyn neljälle liitolle (Tieteentekijöiden liitto, Professoriliitto, Yliopistojen opetusalan liitto ja Tekniikan akateemiset TEK) ja eri asiantuntijajärjestöille (Korkeakoulututkimuksen seura ry ja Edistysellinen tiedeliitto ry). Lisäksi jaoimme kyselylinkkiä sosiaalisen median kautta (X [silloinen Twitter] ja LinkedIn) sekä omille verkostoillemme sähköpostitse. Kysely oli auki kaksi kuukautta, huhtikuusta kesäkuuhun 2023 saakka.

Vastaajat

Kyselyyn vastasi 276 tutkijaa eri puolilta Suomea. Vastaajien tarkemmat tiedot ovat nähtävissä taulukossa 1 (s. 14).

Kuten taulukosta on nähtävissä, enemmistö vastaajista oli naisia (59,1 %), suorittanut tutkintonsa Suomessa (87,3 %) ja suorittanut tohtorintutkinnon (72,5 %). Noin neljä viidestä puhui suomea äidinkielenään tai erinomaisesti. Vastaajat edustivat tasaisesti eri uravaiheita. Vajaa puolet koki olevansa prekaarissa asemassa ja reilu puolet ei. Tieteenalojen suhteen yhteiskuntatieteet olivat yliedustettuina (44,2 %), ja seuraavaksi eniten vastaajia oli humanistisista tieteistä (22,5 %) ja niin sanotuilta STEM-aloilta (luonnontieteet, teknologia, insinööri-tieteet ja matematiikka) (26,8 %).

Aineiston analyysi

Analysoimme aineiston sekä määrällisiä (tutkimuskysymys 1: JUFO-tasojen vaikutus ja tutkijaryhmien erot) että laadullisia (tutkimuskysymys 2: millaisena JUFOn rooli koetaan) menetelmiä käyttäen. Ensimmäistä tutkimuskysymystä varten jaottelimme vastaajat seuraavien tekijöiden perusteella viiteen eri kategoriaan: 1. sukupuoli, 2. uravaihe, 3. koettu prekaarius, 4. tieteenala ja 5. korkeimman tutkinnon suoritusmaa. Kategorian 3 kohdalla yhdistimme eri uravaiheet kahdeksi laajemmaksi kokonaisuudeksi tarkastellak-

Sukupuoli	Määrä	Prosent-tiosuus
Nainen	163	59,1
Mies	99	35,9
Muu / ei halua kertoa	12	4,3
Suomen kielen osaaminen		
Äidinkieli tai erinomainen	225	81,5
Hyvä	18	6,5
Perusteet tai ei taitotasoa	33	12,0
Korkein suoritettu tutkinto (maa)		
Suomi	241	87,3
Ulkomaat	33	12,0
Korkein suoritettu tutkinto		
Tohtorintutkinto	200	72,5
Lisensiaatti/maisteri	70	25,4
Muu / ei halua kertoa	4	1,4
Urvaihe*		
Professori- tai johtajataso (sis. emeritus- ja emeritaprofessorit)	51	18,5
Keskivaihe (vakituinen; tenure track)	65	23,6
Alkuvaihe (väitelleet)	73	26,4
Tutkijakoulutus (ei-väitelleet)	59	21,4
Muu (esim. osa-aikainen tutkija tai lehtori / työtön / eläkkeellä / ei affiliaatiota / ei halua kertoa)	28	10,1
Koettu prekaarius**		
Kyllä	123	44,6
Ei	147	53,3
Ei halua kertoa	4	1,4
Tutkimustyön kesto		
Yli 15 vuotta	100	36,2
10–15 vuotta	61	22,1
5–10 vuotta	56	20,3
1–5 vuotta	54	19,6
Alle 1 vuosi	4	1,4
Päätiiteenala		
Luonnontieteet	44	15,9
Tekniikka	30	10,9
Lääke- ja terveystieteet	10	3,6
Maatalous- ja metsätieteet	2	0,7
Yhteiskuntatieteet	122	44,2
Humanistiset tieteet	62	22,5
Muu	6	2,2

*Alkuperäisessä kyselyssä (ks. liite 1) tiedusteltiin vastaajan tarkkaa työnimikettä uravaiheen sijaan. Tämä taustatieto on siis jaoteltu manuaalisesti kyselyn analyysivaiheessa.

**Kyselylomakkeen kysymys oli muotoiltu seuraavasti: Pidätkö itseäsi "prekaarissa asemassa olevana tutkijana"? Määrittelimme kyseisenlaisen tutkijan seuraavasti: "Henkilö, jolla on yksi tai useita määräaikaista työsuhteita eikä tietoa tai toivetta vakinaisesta tai pidempiaikaisesta työsuhteesta."

Taulukko 1. Vastaajien taustatiedot

semme, miten työn määräaikaisuus tai vakinaisuus vaikuttaa JUFO-tasojen tärkeyteen: alkuvaihe, joka sisälsi sekä väitelleet että ei-väitelleet määräaikaiset uran alkuvaiheen tutkijat ja opettajat, sekä keski- ja loppuvaihe, joka sisälsi vakituiset tutkijat ja opettajat, tenure track -tutkijat sekä professorit ja muut johtajatasen tutkijat.

Testasimme vastausten keskiarvojen eroja jokaisessa viidessä kategoriassa. Kategorioiden 3 ja 5 osalta käytimme kahden otoksen T-testejä kategorioiden binäärisen luonteen vuoksi (prekaarit vs. ei-prekaarit, korkein tutkinto suoritettu Suomessa tai ulkomailla). Sukupuoleen, uravaiheeseen ja tieteenalaan perustuvien ryhmittelyjen testeissä käytettiin yksisuuntaisia ANOVA-testejä, koska näissä kategoriassa oli kolme tai useampia mahdollisia luokituksia (vaikkakin sukupuoleessa kolmas ryhmä oli erittäin pieni).

Tutkimuskysymystä 2 varten analysoimme kolmea avointa vastausta: kyselyn kolmannen osion avovastauskenttää (60 vastausta) sekä molempia osion neljä avoimia vastauksia (JUFO-kysymys 207 vastausta, viimeinen avoin kysymys 89 vastausta). Tutkimusryhmämme laadulliset tutkijat (Aarnikoivu ja Piattoeva) lukivat koko aineiston ensin itsenäisesti läpi kertaalleen, jonka jälkeen he tapasivat keskustellakseen tutkimuskysymyksestä 2 eli JUFO:n roolista tutkijoiden omassa ja Suomessa tapahtuvassa tiedejulkaisemisessa. Tapaamisen jälkeen tutkijat kävivät aineiston läpi uudestaan induktiivisen sisällönanalyysin (Mayring, 2000) keinoin käyttäen Atlas.ti-sovellusta (versio 23). He tarkastelivat, millaisia rooleja tutkijat JUFOlle antoivat. Myös tämän kierroksen tutkijat tekivät itsenäisesti, minkä jälkeen he tapasivat vertailemaan analyysyjä. Analyysien perusteella muodostimme lopulta viisi kategoriata: 1. JUFO yksilön julkaisemista ohjailevana järjestelmänä, 2. JUFO laadun määrittäjänä, 3. JUFO tietopankkina, 4. JUFO välttämättömyytenä sekä 5. JUFO turhana ja/tai tieteenteolle haitallisena järjestelmänä.

Tutkimuksen rajoitukset

Tutkimuksemme merkittävin rajoitus liittyy vastaajajoukkoon. Emme kyenneet tavoittamaan niin suurta vastaajajoukkoa kuin alun perin suunnittelimme ($N \geq 400$). Lisäksi vastaajamme eivät edustaneet eri tieteenaloja tasaisesti: yhteiskuntatieteilijöitä oli lähes puolet, kun taas esimerkiksi maa- ja metsätieteilijöitä oli niin vähän, että jouduimme jättämään heidän vastauksensa pois analyysistä. On myös todennäköistä, että kyselyyn ja etenkin JUFO-kysymykseen vastasivat nimenomaan sellaiset tutkijat, joissa julkaiseminen herättää erityisen voimakkaita tunteita tai jotka halusivat kritisoida olemassa olevaa järjestelmää – sitäkin huolimatta, että monet vastaajat totesivat, ettei JUFO vaikuta heidän julkaisemiseensa (ks. seuraava osio). Esimerkiksi tämä saattaa vaikuttaa siihen, että juuri yhteiskuntatieteilijöitä oli vastaajissa erityisen paljon.

JUFO-tasojen vaikutus julkaisukanavapäätöksiin

Ensimmäinen tutkimuskysymyksemme käsitteli sitä, missä määrin JUFO-luokitukset vaikuttavat siihen, missä julkaisukanavassa tutkijat päättävät julkaista tutkimuksensa. Tuloksemme osoittavat, että julkaisukanavan JUFO-luokitus sijoittuu keskivaiheille katsottaessa, mitkä tekijät vaikuttavat tutkijoiden julkaisukanavapäätöksiin.

Taulukossa 2 (s. 16) näkyvät prosenttiosuudet koskevat kyselyn vastaajajoukkoa antaen kokonaiskuvan siitä, miten kyselyyn vastanneiden tutkijoiden vastaukset asettuivat kuhunkin Likertin asteikon (1–5) arvoon. Tarkasteltaessa keskiarvoja ”Julkaisukanavan JUFO-taso” sijoittuu keskivaiheille, sijalle 10 (kaikkien vastausten keskiarvo 3,44), ja sen mediaani on 4.

Prosenttiosuuksia tarkastellessa tutkijakunta vaikuttaa kuitenkin varsin jakautuneelta JUFO-kysymyksen suhteen. Taulukossa 3 (s. 17) tarkastellaan vastaajia viidessä eri alakategoriassa (sukupuoli, uravaihe, koettu prekaari, tieteenala, korkeimman tutkinnon suoritusmaa). Taulukko 3 osoittaa, että kolmessa kategoriassa

	1 (ei lainkaan tärkeä)	2	3	4	5 (erittäin tärkeä)	Keski-arvo	Medi-aani
Tutkimukseni sopii hyvin julkaisukanavan käsittelemiin aiheisiin	0,0 %	0,4 %	2,9 %	29,4 %	67,4 %	4,64	5,0
Julkaisukanavan tyyppi on sopiva (esim. journali)	0,0 %	0,0 %	5,8 %	29,1 %	65,1 %	4,59	5,0
Julkaisukanavan kieli	2,2 %	3,3 %	11,2 %	37,3 %	46,0 %	4,22	4,0
Julkaisukanava on vakiintunut alallani	2,2 %	3,6 %	17,1 %	45,8 %	31,3 %	4,00	4,0
Julkaisukanavan referee-kommenttien laatu	2,2 %	10,6 %	25,8 %	41,1 %	20,4 %	3,67	4,0
Kanssakirjoittajani suosittelevat julkaisukanavaa	4,4 %	8,4 %	23,3 %	46,6 %	17,5 %	3,64	4,0
Alani tutkijat suosittelevat julkaisukanavaa	2,9 %	12,0 %	29,1 %	41,5 %	14,6 %	3,53	4,0
Alani tutkijoiden odotetaan julkaisevan tässä julkaisukanavassa	5,5 %	12,4 %	24,1 %	40,2 %	17,9 %	3,53	4,0
Julkaisukanava on Open Access	4,4 %	15,6 %	29,1 %	31,3 %	19,6 %	3,46	4,0
Julkaisukanavan JUFO-taso	10,2 %	13,8 %	21,1 %	32,0 %	22,9 %	3,44	4,0
Julkaisukanava on minulle ennestään tuttu.	8,0 %	15,9 %	26,1 %	40,2 %	9,8 %	3,28	3,5
Julkaisukanavan vertaisarviointiprosessin nopeus	2,9 %	20,3 %	37,3 %	28,3 %	11,2 %	3,25	3,0
Julkaisukanava löytyy Scopuksesta tai Web of Science:sta	17,5 %	15,0 %	19,3 %	21,9 %	26,3 %	3,25	3,0
Julkaisu sopii tulevaisuuden urasuunnitelmiini	11,7 %	15,0 %	25,6 %	32,9 %	15,0 %	3,25	3,0
Mahdolliset kirjoittajamaksut	14,2 %	16,0 %	22,9 %	26,2 %	20,7 %	3,23	3,0
Julkaisukanava julkaisee myös epätavallista tutkimusta (aihe, tutkimusmenetelmät tai formaatti)	13,2 %	23,8 %	34,4 %	22,7 %	5,9 %	2,84	3,0
Julkaisukanavaa kustantaa tunnettu julkaisija (esim. Springer, Elsevier, Taylor & Francis, Emerald, jne.)	21,9 %	23,7 %	25,9 %	22,3 %	6,2 %	2,67	3,0
Minut on kutsuttu kirjoittamaan julkaisukanavaan	24,4 %	22,9 %	26,9 %	17,0 %	8,9 %	2,63	3,0
Julkaisukanavan hyväksymisprosentti	13,8 %	35,5 %	35,9 %	13,4 %	1,5 %	2,53	3,0
Työssäsuorituksen arviointi edellyttää kyseisenlaista julkaisukanavaa	32,0 %	25,4 %	18,8 %	13,6 %	10,3 %	2,45	2,0
Tunnen julkaisukanavan toimittajat	40,9 %	29,9 %	20,1 %	8,8 %	0,4 %	1,98	2,0

Taulukko 2. Eri tekijöiden vaikutus tutkijoiden julkaisukanavapäätöksiin.

Sukupuoli	Keskiarvo	Merkitsevä ero muihin saman kategorian alaryhmiin
Nainen	3,56	Ei
Mies	3,28	Ei
Muu / ei halua kertoa	3,14	Ei
Uravaihe		
Uran alkuvaihe (ml. tutkijakoulutus; määräaikainen)	3,61	*
Uran keski- ja loppuvaihe (vakituinen)	3,28	*
Muu (esim. osa-aikainen tutkija tai lehtori / työtön / eläkkeellä / ei affiliaatiota / ei halua kertoa)	3,29	*
Koettu prekaarius		
Prekaari	3,45	Ei
Ei-prekaari	3,38	Ei
Tieteenala		
Luonnontieteet	3,15	***
Tekniikka	4,30	***
Lääke- ja terveystieteet	4,40	***
Yhteiskuntatieteet	3,48	***
Humanistiset tieteet	3,02	***
Alkuvaihe (väitelleet)	73	26,4
Korkeimman tutkinnon suoritusmaa		
Suomi	3,53	***
Ulkomaat	2,84	***

*** = $P < .001$, * = $P < .100$

Taulukko 3. JUFOn vaikutus eri tutkijaryhmiin (kategoria).

(uravaihe, tieteenala, korkeimman tutkinnon suoritusmaa) oli tilastollisesti merkitseviä eroja vastausten keskiarvoissa. Uravaihetta koskevien tulosten vaihteluväli oli kuitenkin varsin pieni (0,33 pistettä), uran alkuvaiheen keskiarvon ollessa 3,61 ja keski- ja loppuvaiheen 3,28.

Tieteenaloja tarkasteltaessa havaitsimme vastauksissa huomattavan suuren hajonnan: vaihteluväli oli 1,38 pistettä, humanististen tieteiden ja luonnontieteiden keskiarvojen ollessa matalimmat (3,02 ja 3,15) ja tekniikan ja lääke- ja terveystieteiden ollessa korkeimmat (4,30 ja 4,40). Korkeimman tutkinnon suoritusmaan osalta voidaan puolestaan nähdä, että keskiarvoissa on lähes 0,7 pisteen ero: Suomessa korkeimman tutkintonsa suorittaneille julkaisukanavan JUFO-taso merkitsi enemmän (ka. 3,53)

kuin niille, jotka ovat suorittaneet korkeimman tutkintonsa jossain muualla (ka. 2,84). Kahdessa muussa kategoriassa (sukupuoli, koettu prekaarius) ei ollut merkitseviä eroja.

JUFOn rooli omassa ja Suomessa tehtävässä tiedejulkaisemisessa

Toinen tutkimuskysymyksemme koski sitä, millaiseksi tutkijat kokevat JUFOn roolin omassa ja Suomessa tapahtuvassa tiedejulkaisemisessa. Avointen vastausten perusteella oli selvää, että JUFO herättää tutkijoissa laajan kirjon erilaisia tunteita. Jo itsessään huomionarvoista oli, että JUFO-kysymys keräsi huomattavasti enemmän vastauksia kuin mikään muu avoin kysymys: 207 vastaajaa oli vastannut kysymykseen, kun

taas muihin avokysymyksiin (3) vastauksia tuli kuhunkin alle 100. Kolme neljästä vastaajasta halusi siis ilmaista ajatuksensa JUFOsta. Tässä luvussa esittelemme vastaajien ajatukset JUFOsta viidessä kategoriassa.

Yksilön julkaisemista ohjaileva järjestelmä

Laadullisen analyysin perusteella JUFO näyttäisi ohjailevan yksittäisten tutkijoiden julkaisemista eri tavoin. Useat vastaajat kuvailivat sitä, kuinka JUFO-taso tulee yleensä tarkistettua ennen artikkelin lähettämistä lehteen. Jos sopivia lehtiä on useita, valitsevat tutkijat usein sen, jolla on korkeampi JUFO-luokitus:

JUFO-luokka vaikuttaa julkaisukanavan valintaan. Jos joudun valitsemaan kahdesta lehdestä, joilla on suurin piirtein sama impact factor, valitsen sen, jolla korkeampi JUFO-luokitus. (Väitöskirjatutkija, yhteiskuntatieteet)

Toisaalta jotkut aloittelevat tutkijat kertoivat päinvastaista: he eivät uskalla lähettää artikkeleita lehtiin, jotka ovat tasolla 2 tai 3, koska he kokevat näiden lehtien olevan liian haastavia omalle tutkimukselleen. Toiset tutkijat taas arvelivat välttävänä korkean tason lehtiä, koska tietävät niissä olevan jonoa ja julkaisemisen olevan siten hyvin hidasta.

Toinen ohjaileva vaikutus liittyi siihen, millaisia julkaisuja tutkijat ylipäättään pyrkivät luomaan. Jotkut esimerkiksi raportoivat, että tietynlaisille julkaisuille ei ole kannustimia. Julkaisemaan ei muun muassa kannusteta sellaisiin konferenssi-julkaisuihin, joiden julkaisukanavan taso oli luokiteltu 0:ksi:

Konferensseihin osallistuminen ns. konferenssi-paperilla ei saa JUFO-luokitusta, ja täten se ei kartuta tutkimusryhmän julkaisurankingia yliopistossa, eikä edistä tutkimusryhmän saamaa rahoitusta. Toisin sanoen konferenssijulkaisuille ei ole minkäänlaista kannustintia. (Väitöskirjatutkija, tekniikka)

Laadun määrittäjä

JUFO koettiin myös laadun takaajana tai määrittäjänä, kuten sen alkuperäinen tarkoitus onkin ollut. Jotkut tutkijat esimerkiksi kertoivat, etteivät lähetä artikkeleita lehtiin, jotka eivät löydy JUFOsta. Yhdeksi syyksi mainittiin esimerkiksi se, että luokittelemattomat lehdet saattavat olla niin sanottuja predator- eli saalistajalehtiä:

Tarkistan aina, löytyykö aikomani lehti Julkaisuforumista ja tarkistan sen JUFO-luokituksen. Koen tämän olevan tärkeää, sillä en toivo julkaisuni päätyvän predator-journaliin. (Väitöskirjatutkija, humanistiset tieteet)

Kaikki vastaajat eivät kuitenkaan kokeneet, että JUFO indikoisi laatua. Syyksi tähän he mainitsivat muun muassa sen, että julkaisukanavien JUFO-tasot eivät aina näytä korreloivan muiden julkaisuja tai julkaisukanavia arvottavien järjestelmien kanssa (esim. JIF, Norwegian list). Se, miten tietty julkaisukanava saa tietyn luokituksen, ei ollut monelle selvää, tai luokitus koettiin muutoin epäloogiseksi tai epäoikeudenmukaiseksi:

Aluksi JUFO vaikutti selkeältä, mutta lähempi tarkastelu osoitti, ettei kriteeristö olekaan ihan looginen. Esimerkiksi eräs julkaisu oli vaihtanut nimeään (ei muita muutoksia) ja oli aiemmalla nimellään ollut korkeassa luokituksessa, mutta uudella nimellä 0. Tämän journalin kohtalon huomattuani aloin miettiä myös muita 0-luokassa olevia julkaisuja uusin silmin. (Yliopistonopettaja, yhteiskuntatieteet)

Useat vastaajat kuvailivatkin JUFOa melko negatiivisin adjektiivein: epälooginen, epäreilu, epäoikeudenmukainen. Toisaalta monet kuvailivat JUFOa hyödylliseksi ja informatiiviseksi, kuten seuraava kategoriamme osoittaa.

Tietopankki

Vaikka JUFO sai osakseen kritiikkiä varsin paljon, se sai paljon kiitosta tietopankkimaisen luonteensa vuoksi. Tutkijat kertoivat käyttävänsä

JUFOa esimerkiksi etsiessään uusia julkaisukanavia:

Jufo on myös helpottanut valtavasti sopivien julkaisukanavien etsimistä, koska hauilla voi löytää uusia julkaisukanavia (sekä journalit että kirjankustantajat). (Professori, humanistiset tieteet)

Etenkin uran alkuvaiheen tutkijat kertoivat JUFO:n olevan tärkeä kanava oman alan julkaisemisen maailmaan tutustumisessa. Samalla, kuten aiemmin totesimme, tutkijat luottavat JUFO:n esikarsintaan varsinkin, jos lehti ei ole entuudestaan tuttu:

Se [JUFO-taso] antaa nopean mielikuvan vieraan lehden tasosta ja luotettavuudesta. (Professori, luonnontieteet)

Välttämättömyys

Vastauksista kävi myös ilmi, että JUFO:n tarkistaminen ja tasoluokkien seuraaminen koettiin välttämättömäksi. Useimmiten tämä oli kytköksissä yliopistojen rahoitukseen. Yliopistojen ja laitosten koettiin painostavan tutkijoita julkaisemaan JUFO-luokitelluissa kanavissa:

Laitoksella on linjattu, että työaikaa ei voi käyttää muihin kuin JUFO-luokiteltuihin julkaisuihin (koska muista ei saa rahaa). (Yliopistotutkija/-opettaja, yhteiskuntatieteet)

Useat vastaajat totesivatkin, että JUFOa käytetään jatkuvasti sen alkuperäisen tarkoituksen vastaisesti yksilön arvioinneissa, minkä vuoksi JUFO-luokituksista on pakko välittää. Tämän nähtiin olevan vääjäämätöntä nimenomaan sen vuoksi, että yliopistojen rahoitus määräytyy JUFO-pisteiden perusteella. Lisäksi jotkut vastaajat huomauttivat, että osa suomalaisista yliopistoista maksaa nykyään suoriutumislisiä yksittäisille tutkijoille JUFO-luokituksiin perustuen:

JUFO-luokitus toimii juuri päinvastoin kuin sen pitäisi toimia. Sitä ei saisi käyttää yksittäisen tutkijan arviointiin, mutta sitä kuitenkin

käytetään siihen, mikä näkyy todella räikeillä tavoilla yliopistossa. Osa yliopistoista esimerkiksi maksaa tutkijoille henkilökohtaisia julkaisupalkkioita JUFO-luokituksen mukaisesti [- -] [S]ummat ovat merkittäviä (puhutaan jopa tuhansista euroista), millä voi olla yksilön kannalta suuri vaikutus julkaisukanavan valinnassa. (Yliopistotutkija/yliopistonlehtori, yhteiskuntatieteet)

Viimeisenä alaryhmänä tässä kategoriassa olivat väitöskirjatutkijat, jotka kertoivat, että JUFO-luokitus on pakko tarkistaa väitöskirjan kriteerien vuoksi:

Väitöskirjaa tehdessä se [JUFO] oli yksi perusvaatimuksista, joka vaadittiin tutkinnon saamiseen. (Tutkijatohtori, tekniikka)

Turha ja/tai tieteenteolle haitallinen järjestelmä

Viimeisenä JUFO:n nähtiin olevan joko merkityksetön tai jopa haitallinen suomalaiselle tiedejulkaisemiselle. Merkityksettömänä sen näkivät esimerkiksi tutkijat, jotka eivät tunteneet järjestelmää kovin hyvin (esimerkiksi Suomeen hiljattain muuttaneet tutkijat), ja tutkijat, joiden alalla seurataan muita, kansainvälisempiä järjestelmiä:

Omalla tieteenalallani eli liiketaloustieteessä koen JUFO:n täysin turhana ja päällekkäisenä työnä, kansainvälisesti on olemassa niin monta listausta journaaleista, että voisimme aivan hyvin käyttää niitä. (Professori, yhteiskuntatieteet)

Joidenkin tutkijoiden mielestä JUFO ei ole pelkästään hyödytön vaan jopa haitallinen suomalaiselle tiedejulkaisemiselle. Kritiikkiä saivat osakseen esimerkiksi JUFO:n paneelien konservatiivisuus tai asiantuntemattomuus, kieliväaristymät (muun muassa harvinaisten kielten puuttuminen ja englannin valta-asema) ja järjestelmän hitaat muutokset. Kuten eräs tutkija kuvaili, JUFO on politiikan, ei tieteen väline:

Jufo on new public managementin [uuden julkisjohtamisen] hengessä tekaistu tarpeeton pseudokilpailu, jossa "laatua" etsitään hankaloittamalla tutkijoiden työtä. (Tutkijatohtori/ yliopistonopettaja, yhteiskuntatieteet)

Tämä viimeinen kategoria onkin yhteydessä ensimmäiseen kategoriaan (Yksilön julkaisemista ohjaileva järjestelmä) siten, että ohjailevan vaikutuksen koettiin laajasti olevan nimenomaan haitallista sekä omalle että Suomessa tapahtuvalle tiedejulkaisemiselle.

Tulosten tarkastelu

Tässä tutkimuksessa olemme kartoittaneet sitä, miten JUFO-tasot vaikuttavat tutkijoiden julkaisukanavia koskeviin päätöksiin, sekä sitä, millaisena tutkijat kokevat JUFOn roolin omassa ja Suomessa tapahtuvassa tiedejulkaisemisessa. Seuraavaksi tarkastelemme tuloksia tutkimuskysymys kerrallaan, käsittelemällä ensin määrälliset tulokset (tutkimuskysymys 1) ja sen jälkeen laadulliset tulokset (tutkimuskysymys 2).

JUFO-tasojen tärkeys ja erot eri tutkijaryhmien välillä

Tuloksemme osoittavat, että yli puolet (56,5 %) tutkijoista pitää JUFO-tasoja melko tai erittäin tärkeinä (Likertin asteikon arvot 4 ja 5) julkaisukanavaa valittaessa, joskin tutkijat kiinnittävät huomiota myös muihin julkaisukanavan ominaisuuksiin, kuten julkaisukanavan tyyppiin, kieleen tai muiden tutkijoiden suosituksiin (ks. taulukko 2).

Kun tarkastelimme JUFO-kysymystä lähemmin, havaitsimme, että joidenkin tutkijaryhmien välillä oli huomattavaa eroa siinä, kuinka paljon JUFO-tasot vaikuttivat julkaisukanavan valintaan. Suurin hajonta oli eri tieteenalojen (1,38 pisteen vaihteluväli) välillä. Tieteenaloja tarkasteltaessa mielenkiintoista oli, että suurin vaikutus JUFolla oli lääke- ja terveystieteiden ja tekniikan alojen tutkijoille (ka. 4,40 ja 4,30) mutta sen sijaan luonnontieteiden keskiarvo oli vain 3,15. Ei voida siis väittää, että kaikki niin sanotut kovat tieteet olisivat erityisen kiinnostuneita JUFO-tasoista ja että niin

sanotut pehmeät tieteet eli humanistiset (ka. 3,02) ja yhteiskuntatieteelliset tieteet (ka. 3,48) eivät olisi. On kuitenkin huomioitava, että lääke- ja terveystieteiden edustus oli aineistossamme melko pieni (3,6 %), minkä vuoksi tämän alan keskiarvo saattaa muuttua, mikäli vastaajia olisi ollut useampia.

Toinen huomionarvoinen ero eri tutkijaryhmien välillä koski korkeimman tutkinnon suoritusmaata (Suomi vs. ulkomaat), jonka keskiarvoissa oli lähes 0,7 pisteen ero (3,53 ja 2,84). Toisin sanoen JUFO-tasoilla on suurempi merkitys niille tutkijoille, jotka ovat suorittaneet korkeimman tutkintonsa Suomessa, kuin niille, jotka eivät ole. Tämä oli varsin odotettua ja saattaa johtua siitä, että Suomessa tohtorin (tai muun korkeimman) tutkinnon suorittaneet sosiaalistuvat suomalaiseseen tutkimusmaailmaan jo väitöskirjaa (tai maisterintutkintoa) tehdessään. Koska JUFO on merkittävä osa Suomessa tehtävän tutkimuksen rahoitusta ja arviointia, lienee perusteltua olettaa, että JUFOsta puhutaan yliopistoissa säännöllisesti sekä virallisissa että epävirallisissa yhteyksissä. Ulkomailla opiskelleet tai tutkijanuraa luoneet tutkijat sen sijaan eivät välttämättä tunne JUFOa, kuten joistain avoimista vastauksistakin kävi ilmi, eivätkä ole kuulleet siitä, minkä vuoksi JUFO-tasot eivät välttämättä vaikuta heidän kohdallaan julkaisukanavan valintaan millään tavalla.

Yllättävää tuloksissa oli heikko tilastollinen ero eri uravaiheita edustavien tutkijoiden välillä: uran alkuvaiheen tutkijoiden JUFO-kysymyksen keskiarvo oli 3,61 ja keski- ja loppuvaiheen tutkijoiden keskiarvo 3,28. Ero oli siis vain 0,33 pistettä. Tulos oli yllättävä siksi, että aiempi tutkimus on osoittanut etenkin uran alkuvaiheen tutkijoiden kokevan painetta julkaista muun muassa uran epävarmuuden, rahoituksen sekä arviointijärjestelmien vuoksi (Aarnikoivu ym., 2019; Hannukainen & Brunila, 2017; Kouhia & Tammi, 2014; Kuoppakangas ym., 2019). Tämä tutkimus kuitenkin osoittaa, että suoritusperusteinen rahoitus yhdistettynä tietynlaisiin julkaisuihin, joita JUFO määrittelee, vaikuttaa paineistavasti myös niihin tutkijoihin, jotka johtavat tutkimusryhmiä ja ovat siten vastuussa siitä, onko kollegalla tulevaisuudessa työ vai ei. On myös huomioitava, että keski- ja loppuvaiheen

uravaihe sisältää vakituisten yliopistotutkijoiden ja professorien lisäksi tenure track -professorit, jotka saattavat kokea suurta tuottamisen painetta vakinaistamispolun vaatimuksien vuoksi (Pietilä, 2019).

JUFOn moninaiset ja ristiriitaiset roolit tutkijan työssä

Avoimet vastaukset osoittavat, että JUFolla on useita, toisinaan ristiriitaisia rooleja tutkijoiden arjessa. Kuten etenkin roolit 2 (JUFO laadun määrittäjänä) ja 3 (JUFO tietopankkina) näyttivät, jotkut tutkijat kokevat JUFOn osittain tai yksinomaan hyödyllisenä. Vastaukset voidaan tulkita niin, että JUFO-luokitukset auttavat (etenkin uran alkuvaiheen) tutkijoita navigoimaan julkaisemisen monimutkaista maailmaa ja saamaan siihen jonkinlaista rakennetta ja ennustettavuutta, jota muutoin olisi ehkäpä hankala saada. JUFOn voidaankin siis nähdä olevan työkalu ja hyödyllinen tietolähde tutkijan työssä (ks. myös Pölönen ym., 2021a). Roolit 2 ja 3 myös osoittivat, että kaikki tutkijat eivät halua lähteä mukaan tietokapitalismin (Vähämäki, 2009) tukemaan artikkelitehtailuun, jossa tuotetaan mitä tahansa laadusta piittaamatta. Vaikutti siltä, että vastaajat päinvastoin haluavat karttaa saalistajalehtiä, minkä vuoksi he turvautuivat JUFOon tarkistaessaan eri lehtien tasoja. Tässä mielessä voidaan ajatella, että suomalaisissa yliopistoissa työskentelevät tutkijat välittävät tutkimuksensa laadusta varsin paljon. Tätä tulkintaa tukee myös se, että tutkijat pitävät keskimäärin tärkeimpänä syynä julkaisukanavan valinnalle sitä, että tutkimus sopii hyvin julkaisukanavan käsittelemiin aiheisiin (ks. taulukko 1). Julkaisukanavan JUFO-taso jää toissijaiseksi seikaksi.

Toisaalta taas kategoriat 1 (JUFO yksilön julkaisemista ohjailevana järjestelmänä), 4 (JUFO välttämättömyytenä), 5 (JUFO turhana ja/tai tieteenteolle haitallisena järjestelmänä) ja osittain myös kategoria 2 osoittivat, että JUFO koetaan jollain tavalla negatiivisesti: se ohjailee, rajoittaa tai määrittää julkaisutoimintaa eri tavoin. Kuten jotkut vastaajat kertoivat, JUFOn seuraaminen tai JUFO-tasoista välittäminen ei ole valinta vaan välttämättömyys. Huomionarvoista on se, että

vaikka JUFOa kritisoitiin aineistossamme laajasti, useasti kritiikki ei johda siihen, ettei JUFO-tasoja seurattaisi, vaan siihen, että käyttöä rationalisoidaan sillä, että jokin ulkoinen toimija on asettanut julkaisemiselle tai yliopistojen rahoitukselle tietyt vaatimukset. Usein tämä toimija on ”yliopisto”, ”laitoksen johto”, ”OKM” tai ”uusliberaali järjestelmä”. Useat tutkijat eivät siis vaikuttaisi kokevan, että heillä olisi valtaa tai toimijuutta muuttaa heille epämieluisaa tai epäsuotuisaa tilannetta. He mukautuvat järjestelmään, josta he eivät pidä tai jota he eivät kannata, sen sijaan, että aktiivisesti vastustaisivat tai yrittäisivät muuttaa sitä (Aarnikoivu ym., 2023; Kallio ym., 2021). Erityisesti tämä aihe vaatii kuitenkin lisää laadullista tutkimusta.

Johtopäätökset

Tämän tutkimuksen perusteella vaikuttaa siltä, että JUFO vahvistaa niitä tietokapitalismin kytkeytyviä ongelmia, joissa tutkimusta, tietoa ja niiden laatua yritetään kvantifoida. JUFOn kohdalla numerot eivät kuitenkaan ohjaile vain yliopistojen vaan myös yksilöiden toimintaa. Kuten aiemmissa tutkimuksissa (Haapakorpi ym., 2023; Mathies ym., 2020) on arveltu, JUFOa ei käytetä ainoastaan sen itse määrittelemällä tavalla, vaan se on kaikista suosituksista huolimatta levinnyt laajasti moninaiisiin käytänteisiin ja ohjaa tutkijoiden toimintaa – joissain yliopistoissa jopa rahallisin kannustimin.

Tutkimuksemme tulokset voidaankin tulkita ennen kaikkea yliopistojen epäonnistumiseksi: yliopistot ovat hyödyntäneet JUFOa yksilötason arvioinneissa sen alkuperäisen tarkoituksen vastaisesti, mikä on johtanut joidenkin tutkijoiden negatiivisiin asenteisiin koko järjestelmää kohtaan. Tämä on erityisen mielenkiintoista siitä syystä, että suomalaiset korkeakoulut sekä rahoittajat ovat sitoutuneet CoARAn kehittämään vastuulliseen tutkijanarvointiin, jonka kolmas periaate toteaa: ”Hylätään epäspoviva lehti- ja julkaisupohjainen metriikka tutkimuksen arvioinnissa, etenkin Journal Impact Factor (JIF) sekä h-indeksi” (CoARA, 2023, Commitment 3; käännetty vapaasti englannista¹). Kuten Pölönen (2023), myös me haluamme siten kysyä,

miltä tulevaisuuden yliopistojen rahoitusmalli mahtaisi näiden kehityskulkujen valossa näyttää. Olisiko JUFOLle tilaa sellaisessa uudistuneessa järjestelmässä, jossa tutkijoita sekä yliopistoja arvioitaisiin ja rahoitettaisiin esimerkiksi monimuotoisuuden, yhteistyön ja yhdenvertaisuuden periaatteet edellä (ks. myös Pölönen, 2023, kapale 13)?

Akateemisen työn reunaehdot ja tietokapitalismi (Hannukainen & Brunila, 2017) vaikuttavat merkittävästi niihin, jotka ovat vasta tutkijanuransa alussa. Siksi toinen kysymys, johon haluamme tulosten perusteella kiinnittää huomiota, on JUFO-tasojen ja julkaisemisen rooli tulevaisuuden tutkijakoulutuksessa. Olisi tärkeää tarkastella, millaisia julkaisuja väitöskirjatutkijoiden toivotaan tuottavan ennen väitöstä. Analyysistämme kävi esimerkiksi ilmi, että väitöskirjatutkijat haluavat julkaista vähintään JUFO-tasolla 1, jotta voisivat valmistua. Toisaalta käsikirjoituksia ei haluta lähettää liian kovatasoisin lehtiin, koska niiden julkaisuun voi mennä liian kauan aikaa. Elokuussa 2024 käynnistyy kansallinen, kolmen vuoden tohtorikoulutuspilotti, jonka tavoitteena on tohtorien määrän lisääminen sekä tohtorikoulutuksen uudistaminen kokonaisuudessaan (ks. esim. Kaskinen & Kainiemi, 2023). Ottaen huomioon, että pilotin rahoittamat väitöskirjatutkijat saavat ainoastaan kolmen vuoden rahoituksen väitöskirjatyölleen, voidaan kysyä, kuinka paljon ja millaisissa kanavissa tässä ajassa voidaan tai halutaan julkaista, etenkin jos väitöskirjatutkija ei halua jatkaa väitöksen jälkeen akateemisella uralla.

JUFOSsa ja JUFO-tasoissa on lopulta kyse niin sanotuista ”joustavista numeroista” (Piattoeva, 2015): vaikka ne on tuotettu yhtä tarkoitusta varten, ne ovat vähitellen löytäneet myös muita, rinnakkaisia käyttötarkoituksia. Ne ovat sovellettavissa erilaisiin (lisä)laskelmiin, kuten osaksi rahoitusmallia. Niillä voidaan myös kuvata erilaisia sosiaalisia ilmiöitä, kuten lehtien laatua tai tutkijan uralla etenemistä. JUFO luo myös uusia merkityksiä: JUFO-tasot esimerkiksi konkretisoivat laadun (Dahler-Larsen, 2019), joka on muuten hyvin abstrakti ja vaikeasti määriteltävä käsite. JUFO on helpoiten kritisoitavissa esimerkiksi viittaamalla vaihtoehtoihin mittareihin,

jotka ovat ristiriidassa JUFO-luokituksen kanssa, tai toteamalla, että JUFO-luokituksista päättävien paneelien arviot eri kanavista ovat aina subjektiivisia. Oli kritiikin muoto mikä tahansa, se vain vahvistavaa mittaamisen logiikan otetta yliopistoista ja yhteiskunnasta, koska se ei kyseenalaista numeeristen mittareiden tai lehtien paremmuuslistojen olemassaoloa sinänsä (ks. myös Brankovic ym., 2023).

Toivomme, että tutkimuksemme ja sen tulokset edesauttavat Haapakorven ym. (2023) kuuluttamaa keskustelua siitä, miten julkaisukanavien arvottaminen vaikuttaa yliopistojen ja akateemisen työn muutokseen. Toivomme myös, että tulokset toimisivat tukena keskustelussa, jossa pohditaan, miltä suomalaisen tiedejulkaiseminen tulevaisuus voisi näyttää. Lisäksi ehdotamme, että tuloksia käytettäisiin apuna, kun arvioidaan, kuinka hyvin JUFOa pystytään hyödyntämään makrotasolla, kun sen vaikutukset ulottuvat selkeästi myös mikrotasolle suosituksista huolimatta. Kuten Goodhartin laki toteaa, ”kun mittarista tulee tavoite, se menettää merkityksensä” (Fire & Guestrin, 2019, s. 1). Tutkijoiden sekä tiedepolitiikan toimijoiden olisikin syytä kysyä, onko JUFOLle käynyt juuri näin.

Viitteet

- 1) "Abandon inappropriate uses in research assessment of journal- and publication-based metrics, in particular inappropriate uses of Journal Impact Factor (JIF) and h-index."

Kiitokset

Haluamme kiittää artikkelin vertaisarvioitsijoita monipuolisista, kriittisistä sekä käsikirjoitusta huomattavasti eteenpäin vieneistä kommentteista.

Rahoitus

Aarnikoivun työpanoksen rahoitti Jenny & Antti Wihurin rahasto (apurahanumero 00210005). Mathiesin työpanosta rahoitti Suomen Akatemia (apurahanumero 310508).

Lähteet

- AARNIKOIVU, M., MATHIES, C. & PIATTOEVA, N. (7.12.2023). What and where to publish? Tensions of publishing choices for individual researchers in Finland [konferenssisitelmä]. SRHE-konferenssi, Birmingham, Iso-Britannia.
- AARNIKOIVU, M., NOKKALA, T., SIEKKINEN, T., KUOPPALA, K. & PEKKOLA, E. (2019). Working outside academia? Perceptions of early-career, fixed-term researchers on changing careers. *European Journal of Higher Education*, 9(2), 172–189. <https://doi.org/10.1080/21568235.2018.1548941>
- AURANEN, O. & PÖLÖNEN, J. (2014). Julkaisufoorumi-luokitus ja kansallinen tieteellinen julkaiseminen. *Informaatiotutkimus*, 33(3).
- BLEIKLIE, I. (1998). Justifying the evaluative state: New Public Management ideals in higher education. *Journal of Public Affairs Education*, 4(2), 87–100. <https://doi.org/10.1080/15236803.1998.12022016>
- BOTTRELL, D. & MANATHUNGA, C. (2019). Shedding light on the cracks in neoliberal universities. Teoksessa D. Bottrell & C. Manathunga (toim.), *Resisting neoliberalism in higher education Volume I* (s. 1–33). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-95942-9_1
- BRANKOVIC, J., HAMANN, J. & RINGEL, L. (2023). The institutionalization of rankings in higher education: continuities, interdependencies, engagement. *Higher Education*, 86(4), 719–731. <https://doi.org/10.1007/s10734-023-01018-8>
- BRANKOVIC, J., RINGEL, L. & WERRON, T. (2022). Spreading the gospel: legitimating university rankings as boundary work. *Research Evaluation*, 31(4), 463–474. <https://doi.org/10.1093/reseval/rvac035>
- COARA. (2023). The Commitments. <https://coara.eu/agreement/the-commitments/>
- DAHLER-LARSEN, P. (2019). *Quality. From Plato to performance*. Springer International Publishing. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-10392-7>
- FIRE, M. & GUESTRIN, C. (2019). Over-optimization of academic publishing metrics: observing Goodhart's Law in action. *GigaScience*, 8(6), giz053. <https://doi.org/10.1093/gigascience/giz053>
- HAAPAKORPI, A., PLAMPER, R., TAPANILA, K., JAUHAINEN, A., LAIHO, A., LEINONEN, M., YLIJOKI, O.-H. & JAUHAINEN, A. (2023). *Yliopiston muutos ja akateemisen työn tasa-arvot. Opetus- ja tutkimustyön tekemisen ehdot ja mahdollisuudet yliopistossa* (valtionneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2023:3). <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-294-7>
- HANNUKAINEN, K. & BRUNILA, K. (2017). Jokainen verissä päin sitä omaa edistää. *Aikuiskasvatus*, 37(2), 96–107. <https://doi.org/10.33336/aik.88410>
- HOKKA, J. (2019). *Mitä on hyvä sosiologia? Poikkikulttuurinen tutkimus sosiologian itseymmärryksestä* [väitöskirja, Tampereen yliopisto]. Trepo. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-1341-8>
- HONKO, M., KANTO, L., SALORANTA, A. & WIKLUND, M. (2023). Tutkimustiedon julkaiseminen suomen kielellä on tärkeää. *Puhe ja kieli*, 43(1), 1–2.
- IKONEN, R. (2018). Avoimen julkaisemisen jättiaskel. *Tieteessä tapahtuu*, 2018(5), 33–41.
- JONGBLOED, B. (2010). *Funding higher education: a view across Europe*. European Centre for Strategic Management of Universities.
- JULKAISUFOORUMI. (2021). Usein kysyttyä. <https://julkaisufoorumi.fi/fi/usein-kysyttya-0>
- JULKAISUFOORUMI. (2022a). Julkaisufoorumi. <https://julkaisufoorumi.fi/fi/julkaisufoorumi-0>
- JULKAISUFOORUMI. (2022b). Käyttöohje. <https://julkaisufoorumi.fi/fi/kayttoohje>
- KALLIO, K.-M., KALLIO, T. J., GROSSI, G. & ENGBLOM, J. (2021). Institutional logic and scholars' reactions to performance measurement in universities. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 34(9), 135–161. <https://doi.org/10.1108/AAAJ-03-2018-3400>
- KANTOLA, A. (2016). Miten tehdä huipputiedettä? *Tiede & edistys*, 2016(2), 159–163. <https://doi.org/10.51809/te.105221>
- KASKINEN, H. & KAINIEMI, O. (28.11.2023). Tohtorikoulutuspilotti sai lisärahoituksen. *Acatiimi*. <https://acatiimi.fi/2023/11/28/kerrankin/>
- KAUPPINEN, I. & KAIDESOJA, T. (2014). A shift towards academic capitalism in Finland. *Higher Education Policy*, 27(1), 23–41. <https://doi.org/10.1057/hep.2013.11>
- KIVINEN, O. (2020). Yliopisto elää tieteellisen tutkimuksen varassa. Teoksessa J. Kallunki, T. Saarinen & T. Siekkinen (toim.), *Yhdistys, toimijuus, tutkijuus. Korkeakoulututkimuksen seura 20 vuotta* (s. 75–85). Koulutuksen tutkimuslaitos.
- KIVISTÖ, J. & KOHTAMÄKI, V. (2016). Does performance-based funding work? Reviewing the impacts of performance-based funding on higher education institutions. Teoksessa R. Pritchard, A. Pausits & J. Williams (toim.), *Positioning higher education institutions: from here to there* (s. 215–226). Sense Publishers.

- KOUHIA, A. & TAMMI, T. (2014). Akateemisen kapitalismin uusliberaali tutkijasubjekti kasvatustieteellisessä tohtori-koulutuksessa. *Kasvatus & Aika*, 8(2), 22–39.
- KULCZYCKI, E. (2023). *The evaluation game: how publication metrics shape scholarly communication*. Cambridge University Press.
- KUOPPAKANGAS, P., SUOMI, K., STENVALL, J., PEKKOLA, E., KIVISTÖ, J. & KALLIO, T. (2019). Revisiting the five problems of public sector organisations and reputation management—The perspective of higher education practitioners and ex-academics. *International Review on Public and Non-profit Marketing*, 16(2–4), 147–171. <https://doi.org/10.1007/s12208-019-00223-5>
- MATHIES, C., KIVISTÖ, J. & BIRNBAUM, M. (2020). Following the money? Performance-based funding and the changing publication patterns of Finnish academics. *Higher Education*, 79(1), 21–37. <https://doi.org/10.1007/s10734-019-00394-4>
- MAYRING, P. (2000). Qualitative content analysis. *Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research*, 1(2). <https://doi.org/10.17169/FQS-1.2.1089>
- MENNICKEN, A. & ESPELAND, W. N. (2019). What's new with numbers? Sociological approaches to the study of quantification. *Annual Review of Sociology*, 45(1), 223–245. <https://doi.org/10.1146/annurev-soc-073117-041343>
- OPETUS- JA KULTTUURIMINISTERIÖ. (2024). Korkeakoulujen ja tiedelaitosten ohjaus, rahoitus ja sopimukset. <https://okm.fi/ohjaus-rahoitus-ja-sopimukset>
- PARDO-GUERRA, J. P. (2022). *The quantified scholar: how research evaluations transformed the British social sciences*. Columbia University Press.
- PELTARI, M. & KAINIEMI, O. (7.2.2022). Mitä avoin tiede tarkoittaa kotimaiselle julkaisemiselle? *Acatiimi*. <https://acatiimi.fi/2022/02/07/avoimen-tieteen-esterata/>
- PIATTOEVA, N. (2018). Elastic numbers: national examinations data as a technology of government. Teoksessa S. J. Ball (toim.), *Governing by numbers* (1. painos, s. 18–36). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315203898-3>
- PIETILÄ, M. (2019). Incentivising academics: experiences and expectations of the tenure track in Finland. *Studies in Higher Education*, 44(6), 932–945. <https://doi.org/10.1080/03075079.2017.1405250>
- PÖLÖNEN, J. (2023). Julkaisufoorumi ja yliopistojen rahoitusmalli. *Tieteessä tapahtuu*, 2023(2). <https://www.tieteessatapahtuu.fi/numerot/2-2023/julkaisufoorumi-ja-yliopistojen-rahoitusmalli>
- PÖLÖNEN, J. (2018). Applications of, and experiences with, the Norwegian model in Finland. *Journal of Data and Information Science*, 3(4), 31–44. <https://doi.org/10.2478/jdis-2018-0019>
- PÖLÖNEN, J., PYLVÄNÄINEN, E., ASPARA, J., PUUSKA, H.-M. & RINNE, R. (2021a). Itsearviointi Julkaisufoorumin toiminnan ja kehittämisen apuna. *Tieteessä tapahtuu*, 2021(2), 33–40.
- PÖLÖNEN, J., PYLVÄNÄINEN, E., ASPARA, J., PUUSKA, H.-M. & RINNE, R. (2021b). *Publication Forum 2010–2020: Self-evaluation report of the Finnish quality classification system of peer-reviewed publication channels*. Tieteellisten seurain valtuuskunta. <https://doi.org/10.23847/isbn.9789525995442>
- PÖLÖNEN, J. (2015). Suomenkieliset kanavat ja julkaisut Julkaisufoorumissa. *Media & Viestintä*, 38(4), 237–252.
- RAENTO, P. (30.9.2021). Tieteen julkaiseminen omalla kielellä edistää kansainvälistymistä ja demokratiaa. Vastuullinen tiede. <https://vastuullinentiede.fi/fi/ajankohtaista/tieteen-julkaiseminen-omalla-kielella-edistaa-kansainvalistymista-ja-demokratiaa>
- ROSS-HELLAUER, T., KLEBEL, T., KNOTH, P. & PONTIKA, N. (2023). Value dissonance in research(er) assessment: individual and perceived institutional priorities in review, promotion, and tenure. *Science and Public Policy*, scad073. <https://doi.org/10.1093/scipol/scad073>
- SEURI, A. & VARTIAINEN, H. (2018). *Yliopistojen rahoitus, kannustimet ja rakennekehitys. Talouspolitiikan arviointineuvoston taustaraportti*. Talouspolitiikan arviointineuvosto. https://www.talouspolitiikanarviointineuvosto.fi/wp-content/uploads/2018/01/Seuri_Vartiainen_2018-1.pdf
- SHORE, C. & WRIGHT, S. (2015). Governing by numbers: audit culture, rankings and the new world order: governing by numbers. *Social Anthropology*, 23(1), 22–28. <https://doi.org/10.1111/1469-8676.12098>
- SIEKKINEN, T. (2019). *The changing relationship between the academic profession and universities in Finnish higher education* [väitöskirja, Jyväskylän yliopisto]. JYX-julkaisuarkisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-7931-7>
- VASTUULLISEN TUTKIJANARVIOINNIN TYÖRYHMÄ. (2020). *Tutkijanarvioinnin hyvät käytännöt. Vastuullisen tutkijanarvioinnin kansallinen suositus*. Tieteellisten seurain valtuuskunta. <https://doi.org/10.23847/isbn.9789525995268>
- VÄHÄMÄKI, J. (2009). *Itsen alistus*. Tutkijaliitto & LIKE.
- WAHLFORS, L. & PÖLÖNEN, J. (2018). Julkaisufoorumiluokituksen käyttö yliopistoissa. *Hallinnon Tutkimus*, 1, 7–21.

Liite 1. Webropol-kysely.

Sukupuoli

- Nainen
- Mies
- Ei-binäärinen
- En halua kertoa

Suomen kielen taito (oma arvio)

- Äidinkieli
- Erinomainen
- Hyvä
- Perusteet
- Ei taitotasoa
- En halua kertoa

Ruotsin kielen taito (oma arvio)

- Äidinkieli
- Erinomainen
- Hyvä
- Perusteet
- Ei taitotasoa
- En halua kertoa

Englannin kielen taito (oma arvio)

- Äidinkieli
- Erinomainen
- Hyvä
- Perusteet
- Ei taitotasoa
- En halua kertoa

Mitä muita kieliä käytät työssäsi suomen, ruotsin ja/tai englannin lisäksi?

Missä maassa suoritit korkeimman tutkintosi?

- Suomessa
- Ulkomailla

Missä maassa suoritit korkeimman tutkintosi?

Valitse korkein suorittamasi tutkinto

- Tohtorintutkinto
- Lisensiaatin tutkinto
- Maisterintutkinto
- Kandidaatintutkinto
- Muu _____
- En halua kertoa

Minä vuonna suoritit kyseisen tutkinnon? Kirjoita vuosi kenttään neljällä numerolla (esim. "2010")

4 merkkiä jäljellä

Mikä on tämänhetkinen työnimikkeesi? Käytämme tässä kysymyksessä ns. neliportaisen tutkijajärjestelmän luokittelua.

- Väitöskirjatutkija tai muu ei-väitellyt tutkija
- Tutkijatohtori tai lehtori (määräaikainen)
- Yliopistotutkija tai yliopistonopettaja (vakituinen)
- Professori
- Osa-aikainen tutkija tai lehtori
- En ole tällä hetkellä työsuhteessa tai muussa virallisessa suhteessa (affiliaatio) suomalaiseen yliopistoon.
- Muu, mikä? _____
- En halua kertoa

Oletko tällä hetkellä vakinaistamispolulla (tenure track)?

- Kyllä
- En
- En halua kertoa

Kuinka monta vuotta olet ollut nykyisessä työtehtävässäsi?

- Alle vuoden
- 1–5 vuotta
- 5–10 vuotta
- 10–15 vuotta
- Yli 15 vuotta
- En halua kertoa

Jos olet työsuhteessa yliopistoon, oletko vakinaisessa työsuhteessa?

- Kyllä
- En
- En halua kertoa

Kuinka monta vuotta olet ollut vakinaisessa työsuhteessa?

- Alle vuoden
- 1–5 vuotta
- 5–10 vuotta
- 10–15 vuotta
- Yli 15 vuotta
- En halua kertoa

Pidätkö itseäsi "prekaarissa asemassa olevana tutkijana"? Määrittelemme kyseisenlaisen tutkijan seuraavasti: "Henkilä, jolla on yksi tai useita määräaikaista työsuhdetta eikä tietoa tai toivetta vakinaisesta tai pidempiaikaisesta työsuhdesta."

- Kyllä
- En
- En halua kertoa

Kuinka kauan olet tehnyt tutkimusta (joko työsuhdetta yliopistoon tai muualla)?

- Alle vuoden
- 1–5 vuotta
- 5–10 vuotta
- 10–15 vuotta
- Yli 15 vuotta
- En halua kertoa

Kuinka monta vuotta olet ollut töissä nykyisessä yliopistossasi?

- Alle vuoden
- 1–5 vuotta
- 5–10 vuotta
- 10–15 vuotta
- Yli 15 vuotta
- En halua kertoa

Mikä on päättieteenalasi? Huomaa, että käytämme tässä Tilastokeskuksen luokittelua <https://www2.stat.fi/fi/luokitukset/tieteenala/>

- Luonnontieteet
- Tekniikka
- Lääke- ja terveystieteet
- Maatalous- ja metsätieteet
- Yhteiskuntatieteet
- Humanistiset tieteet
- Muu, mikä? _____
- En halua kertoa

Arvioi, kuinka tärkeät seuraavat seikat ovat tutkimusaihetta valitessasi (1 = "ei lainkaan tärkeää"; 5 = "erittäin tärkeää")

	1	2	3	4	5
Olen kiinnostunut aiheesta	☐	☐	☐	☐	☐
Olen tutkinut aihetta aikaisemmin	☐	☐	☐	☐	☐
Aihe on yhteiskunnallisesti tärkeä	☐	☐	☐	☐	☐
Aihe on epätavallinen tai sitä ei ole tutkittu paljon	☐	☐	☐	☐	☐
Haluan työskennellä muiden aihetta tutkivien kanssa	☐	☐	☐	☐	☐
Aihe sopii yliopiston tutkimusstrategiaan	☐	☐	☐	☐	☐
Aihe sopii tieddekuntani, laitokseni tai tutkimusryhmäni tutkimusprofiiliin	☐	☐	☐	☐	☐
Aiheeseen liittyvää aineistoa on helppo kerätä tai hankkia	☐	☐	☐	☐	☐

	1	2	3	4	5
Aiheelle on tällä hetkellä tutkimusrahoitusta	☐	☐	☐	☐	☐
Aihe on sopiva tämänhetkiseen työmääräni nähden	☐	☐	☐	☐	☐
Aihe kuuluu työ sopimuksessani määriteltyihin työtehtäviin	☐	☐	☐	☐	☐
Aihe on sopiva tulevaisuuden urasuunnitelmieni kannalta	☐	☐	☐	☐	☐

Mikäli haluat tarkentaa yllä olevia vastauksiasi, voit kirjoittaa tarkenneksesi tähän:

10000 merkkiä jäljellä

Arvioi, kuinka tärkeät seuraavat seikat ovat tutkimusaihetta valitessasi (1 = "ei lainkaan tärkeää"; 5 = "erittäin tärkeää")

	1	2	3	4	5
Julkaisukanava on minulle ennestään tuttu	☐	☐	☐	☐	☐
Tutkimukseni sopii hyvin julkaisukanavan käsittelemiin aiheisiin	☐	☐	☐	☐	☐
Julkaisukanavana tyyppi on sopiva (esim. journali)	☐	☐	☐	☐	☐
Julkaisukanava on Open Access	☐	☐	☐	☐	☐
Julkaisukanavan kieli	☐	☐	☐	☐	☐
Julkaisukanavan referee-kommenttien laatu	☐	☐	☐	☐	☐
Julkaisukanavan vertaisarviointiprosessin nopeus	☐	☐	☐	☐	☐
Julkaisukanavan hyväksymisprosentti	☐	☐	☐	☐	☐
Julkaisukanava löytyy Scopuksesta tai Web of Sciencesta	☐	☐	☐	☐	☐
Julkaisukanava julkaisee myös epätavallista tutkimusta (aihe, tutkimusmenetelmät tai formaatti)	☐	☐	☐	☐	☐
Kanssakirjoittajani suosittelivat julkaisukanavaa	☐	☐	☐	☐	☐
Muut kollegani suosittelevat julkaisukanavaa	☐	☐	☐	☐	☐
Alani tutkijoiden odotetaan julkaisevan tässä julkaisussa	☐	☐	☐	☐	☐
Julkaisukanava on vakiintunut alallani	☐	☐	☐	☐	☐
Työssäsuoriutumisen arviointi edellyttää kysenalaista julkaisukanavaa	☐	☐	☐	☐	☐
Tunnen julkaisukanavan toimittajat	☐	☐	☐	☐	☐
Minut on kutsuttu kirjoittamaan julkaisukanavaan	☐	☐	☐	☐	☐
Julkaisukanavan JUFO-taso	☐	☐	☐	☐	☐
Mahdolliset kirjoittajamaksut	☐	☐	☐	☐	☐
Julkaisusopii tulevaisuuden urasuunnitelmiini	☐	☐	☐	☐	☐
Julkaisukanava in osa suurta kustantamoja (esim. Springer, Elsevier, Taylor & Francis, Emerald, jne.)	☐	☐	☐	☐	☐

Mikäli haluat tarkentaa yllä olevia vastauksiasi, voit kirjoittaa tarkenneksesi tähän:

10000 merkkiä jäljellä

Julkaisufoorumi (JUFO, <https://www.tsv.fi/julkaisufoorumi/haku.php?lang=>) on saanut paljon huomiota suomalaisessa tiedekentässä. Jaa kokemuksesi JUFOsta ja siitä, miten se on vaikuttanut omaan tutkimukseesi ja julkaisemiseesi alla olevaan tekstilaatikkoon.

10000 merkkiä jäljellä

Jos sinulla on muita ajatuksia julkaisemiseen liittyen, voit jakaa ne tähän:

Haluatko jakaa julkaisemiseen liittyviä ajatuksiasi haastattelun muodossa? Voit jättää yhteistietosi erillisellä lomakkeella: <https://link.webpolsurveys.com/S/3E91A506753FEC97>

Yhteistietojasi ei yhdistetä tässä kyselylomakkeessa antamiisi vastauksiin.

Liite 2. Tutkielman tarkemmat tiedot.

[In English below]

TAMPEREEN YLIOPISTO**Tutkimus – Academic publishing: what to publish and where [Akateemiset julkaisukäytänteet: mitä julkaista ja missä]**

Pyydämme Teitä osallistumaan tähän tutkimukseen, jossa tutkitaan suomalaisissa yliopistoissa työskentelevien (tai siellä aiemmin työskennelleiden) julkaisukäytänteitä. Kysely on lähetetty Suomessa työskenteleville tutkijoille joko Professoriliiton, Tieteentekijöiden liiton, yliopistojen sähköpostilistojen, tutkimusryhmän omien verkostojen tai sosiaalisen median kautta. Pehdyttyänne tähän tiedotteeseen teille järjestetään mahdollisuus esittää kysymyksiä tutkimuksesta, minkä jälkeen teiltä pyydetään suostumus tutkimukseen osallistumisesta. Suostumusta pyydetään kyselylomakkeessa.

Tutkimuksen tarkoitus

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on kerätä määrällistä ja laadullista aineistoa koskien sitä, miten suomalaisissa yliopistoissa työskentelevät (tai aiemmin työskennelleet) tutkijat – mukaan lukien väitöskirjatutkijat – tekevät valintoja omiin tutkimusaiheisiinsa ja julkaisukanaviinsa liittyen. Alustavia tutkimuskysymyksiä on kaksi: 1) Miten suomalaisissa yliopistoissa työskentelevät tutkijat valitsevat tutkimusaiheensa ja julkaisukanavansa? 2) Mikä näihin päätöksiin vaikuttaa? Tutkimuskysymykset saattavat muokkautua aineistonkeruun jälkeen tuloksia raportoidessa.

Tutkimuksen kulku

Tutkimuksessa vastaajia pyydetään täyttämään kyselylomake. Kielivaihtoehtoja on kolme: suomi, ruotsi ja englanti. Lomakkeeseen vastaaminen on vapaaehtoista. Vastaamiseen kuluu aikaa 10-15 minuuttia, riippuen siitä, kuinka pitkiä vastauksia vastaaja haluaa kirjoittaa avoimiin kysymyksiin. Kyselylomakkeen taustakysymykset koskevat epäsuoria henkilötietoja, kuten vastaajan sukupuolta, kielitaitoa, koulutustaustaa, työtilannetta sekä tieteenalaa. Kyselylomakkeen varsinaiset kysymykset koskevat sitä, miten vastaaja tekee päätöksiä siitä, mitä aiheita tutkia sekä sitä, miten vastaaja valitsee tutkimuksensa julkaisukanavat. Kyselyn lopussa vastaajaa pyydetään myös jakamaan näkemyksensä koskien JUFOn järjestelmää. Kyselyn lopussa vastaajan on myös halutessaan mahdollista siirtyä toiseen lomakkeeseen, jossa pyydetään vastaajan yhteystietoja mahdollisen jatkohaastattelun toteuttamiseksi. Tutkimukseen osallistumisesta ei makseta palkkiota.

Millä tavalla tutkimusaineistoa kerätään?

Tutkimukseen osallistuvia pyydetään täyttämään webropol-lomake. Halutessaan vastaajat voivat myös jättää yhteystietonsa erillisellä lomakkeella mahdollisen jatkohaastattelun toteuttamiseksi. Potentiaalisia vastaajia tavoitellaan tiedekuntien ja eri ammattiliittojen sähköpostilistojen kautta. Lisäksi kyselyä levitetään henkilökohtaisten sähköpostikontaktien sekä sosiaalisen median avulla, Tampereen yliopiston osalta käytetään myös Intranettia.

Tutkimukseen liittyvät hyödyt ja riskit

Tutkimukseen osallistumisesta ei ole vastaajille välitöntä hyötyä. Tutkimuksen tulokset julkaistaan vertaisarvioidussa julkaisukanavassa tutkimuksen päätyttyä. Tutkimuksen tulokset antavat kokonais kuvan siitä, miten Suomessa työskentelevät tutkijat tekevät tutkimusaiheisiin ja julkaisukanaviin liittyviä päätöksiä. Tulokset hyödyttävät korkeakoulututkijoita ja päätöksentekijöitä, mutta myös heitä, jotka ovat vastuussa tohtorikoulutuksen kehittämisestä, tutkijoiden urakehityksestä tai yliopistojen rekrytoinneista.

Tutkimuksessa käytettäviin menetelmiin ei liity terveydellisiä riskejä, sosiaalisia riskejä tai taloudellisia riskejä tai henkilötietojen käsittelyyn liittyviä riskejä. Ainoa riski liittyy hypoteettiseen tilanteeseen, jossa vastaaja kirjoittaisi henkilökohtaisia tunnistetietojaan kyselylomakkeen avoimiin tekstilaatikoihin, ja aineisto joutuisi tietomurron kohteeksi ennen tunnistetietoja sisältävien vastauksien poistamista aineistosta. Mahdollisten tunnistetietojen poistaminen tapahtuu kyselylomakkeen sulkeuduttua aineiston esikäsittelyvaiheessa.

Luottamuksellisuus, tietojen käsittely ja säilyttäminen

Teistä kerättyjä tietoja käsitellään luottamuksellisesti EU:n tietosuojasetuksen ja Suomen tietosuojalain edellyttämällä tavalla. Tutkimuksessa ei kysytä tietoja, joista vastaaja olisi tunnistettavissa (tarkemmin tiedot tietosuojailmoituksessa). Tietoja ei anneta tutkimuksen ulkopuolisille henkilöille.

Henkilöiden yksityisyys/yksityisyysdensuoja turvataan tieteellisissä julkaisuissa/tutkimusjulkaisuissa

Tutkimustiedostoa ja tutkimuksen yhteydessä kerättyjä aineistoja säilytetään Tampereen yliopistossa 31.12.2026 saakka, jonka jälkeen ne hävitetään. Aineisto on anonyymi. Mikäli vastaaja kirjoittaa nimensä tai muita tunnistetietoja kyselyn avoimiin tekstilaatikoihin, nämä tunnistetiedot poistetaan aineiston esikäsittelyvaiheessa.

Tutkimuksen rahoittajatahot

Tutkimusta rahoittaa Melina Aarnikoivun työpanoksen osalta Jenny ja Antti Wihurin rahasto (apurahanumero 00210005).

Vapaaehtoisuus

Tutkimukseen osallistuminen on täysin vapaaehtoista. Mikäli henkilö peruuttaa osallistumisensa tutkimukseen, voidaan siihen saakka kerättyä dataa käyttää tutkimuksessa hyväksi, sillä henkilötietojen käsittelyn oikeusperuste on yleiseen etuun perustuva tieteellinen tutkimus.

Vakuutukset ja korvaukset

Tutkimukseen ei liity vakuutusta tai korvausta.

Yksityisyys tutkimusjulkaisuissa ja tutkimuksesta tiedottaminen

Tutkimuksessa ei kerätä tietoja, joista vastaajat olisivat tunnistettavissa. Tutkimuksen tulokset raportoidaan huomioiden Tampereen yliopiston ja TENK:n eettiset ohjeet. Tulokset raportoidaan vertaisarvioitu(i)ssa tutkimusjulkaisu(i)ssa. Lisäksi tuloksista julkaistaan mahdollisuuksien mukaan laajemmalle yleisölle suunnattuja tekstejä, kuten blogikirjoitus tai tiedote.

Materiaalin käyttäminen muuhun kuin tutkimuskäyttöön ja materiaalin käyttäminen jatkotutkimukseen

Tutkimusaineistoa ei käytetä muuhun kuin tutkimuskäyttöön. Ne vastaajat, jotka antavat tutkimusryhmälle yhteystietonsa erillisellä lomakkeella saatetaan kutsua jatkohaastatteluun, jonka teemat vastaavat kyselylomakkeen teemoja. Tutkimusaineistoa ei myöskään hyödynnetä muissa tutkimuksissa, ja se hävitetään 31.12.2026 mennessä.

Lisätiedot

Pyydämme teitä esittämään kysymyksiä tutkimuksesta vastuuhenkilölle (tiedot alla).

Tutkijoiden yhteystiedot

Nimi: Nelli Piattoeva

Yksikkö: Kasvatustieteiden ja kulttuurin tiedekunta, Tampereen yliopisto

Puhelinnumero: 0401901471

Sähköpostiosoite: nelli.piattoeva@tuni.fi

TAMPERE UNIVERSITY

Name of the study: Academic publishing: what to publish and where

We are cordially asking you to participate in this study that is investigating the publishing practices of Finland-based researchers, including the ones who used to work in Finnish universities, as well as doctoral researchers. The survey has been sent to researchers working in Finnish universities either via Finnish Union of University Professors (Professoriliitto), Finnish Union of University Teachers and Researchers (Tieteentekijöiden liitto), universities' mailing lists, research group's own email contacts, or social media. After you have perused this notice, you will be given an opportunity to pose questions about this study. After that you will be asked to give your consent to participate (in the survey form).

Purpose of the study

The aim of the study is to use quantitative and qualitative methods to explore research topic and publishing choices of researchers working in Finnish universities. There are two preliminary research questions: 1) How do Finland-based researchers make decisions regarding their research topics and publishing outlets? 2) What affects these decisions? The results of the study benefit higher education researchers and decision-makers, as well as provide a comprehensive overview of the current publishing practices in Finnish

universities. These practices affect not only universities' funding but also recruitments and researchers' career development.

Course of the study

In the study, the respondents are asked to fill in an online survey. There are three language options: Finnish, Swedish, and English. Responding is voluntary. It takes between 10 and 15 minutes to complete the survey, depending on the length of the respondent's answers to open questions. The background information questions are about indirect personal information: gender, language skills, educational background, current job situation, and discipline. The content questions are related to how the respondent makes decisions regarding their research topics and publishing outlets. At the end of the survey, the respondents also have a chance to voice their views on the Finnish JUFO system. At the end of the survey, it is also possible for the respondent to move on to another, separate form and provide their contact information for a potential follow-up interview on the themes of the study. There is no reimbursement involved in the study.

How is the research data gathered?

Respondents are asked to fill in a Webropol survey. At the end of the survey, it is also possible for the respondent to move on to another, separate form and provide their contact information for a potential follow-up interview on the themes of the study.

Benefits and risks related to the study

There is no direct benefit for you to participate in the study. The results will be published in a peer-reviewed academic journal after the study has ended. The results will provide an overview of how Finland-based researchers make decisions regarding research topics and publishing outlets. The results benefit higher education researchers and decision-makers but also those who are responsible for the development of doctoral education, researchers' career development, or university recruitments.

There are no health-related, social, or economic risks involved in the study. The only risk is related to a hypothetical situation where a respondent would write their personal information into open text boxes and the data would be subjected to a data breach before this personal information would be removed by the research group. Removing this information happens immediately after the survey has closed and the data is pre-processed.

Confidentiality, data processing and storage

The research collected about you will be treated confidentially in accordance with the EU's General Data Protection Regulation and the Finnish Data Protection Act. The respondents are not asked to disclose any information that would allow the respondent to be identified (see the Privacy Notice). The data is not divulged to outsiders.

Privacy protection of individuals is assured in scientific and other publications

The data of the study will be stored at the Tampere University until December 31st 2026, after which all data will be destroyed. The data is anonymous. If the respondent provides any identifiable information

in open textboxes, those responses will be removed in the pre-processing stage of the data after the survey has been closed.

Research funders

Melina Aarnikoivu's work on this study is funded by the Wihuri Foundation (grant number 00210005).

Voluntariness

Participation in the study is completely voluntary and you can withdraw your participation at any time. You can also suspend your participation. Any withdrawal of participation will not prevent the data collected up to that point from being used further in the study. This is because the lawful basis for generating data is scientific or historical research purposes or statistical purposes (see the Privacy Notice linked in the survey).

Insurance and compensation

There is no insurance or compensation involved in the study.

Privacy in research publications and communications about the research

There is no data collected in the survey which would allow the respondents to be identified. The results will be reported by following the ethical guidelines of Tampere University and TENK. The results will be reported in peer-reviewed journals. Additionally, there will be potential texts written about the results that are targeted at a wider audience (e.g. a blog post).

Using the data for other than research and further study

The collected data will only be used for scientific purposes. The respondents who provide their contact information for the research group on a separate form might be invited for a follow-up interview which will be about the same themes as the survey. The collected data will not be used for other, unrelated studies and it will be completely destroyed by December 31st, 2026.

Further information

Further information on the study is provided by the contact person of the study (see below).

Researchers' contact details

Name: Nelli Piattoeva

Unit: Faculty of Education and Culture, Tampere University

Phone: 0401901471

Email: nelli.piattoeva@tuni.fi

Liite 3. Tietosuojailmoitus.

TIETEELLISEN TUTKIMUKSEN 1(5)
TIETOSUOJAILMOITUS 17.3.2020
EU:N TIETOSUOJA-ASETUS (EU 2016/679), ART. 12, 13, 14

1. Tutkimuksen nimi, luonne ja kesto

Tutkimuksen nimi: Academic publishing: what to publish and where

- Kertatutkimus
 Seurantatutkimus

Tutkimuksen kesto: 1.3.2023-31.12.2025

Henkilötietojen käsittelyaika: 1.3.2023-31.12.2025

2. Rekisterinpitäjä (valitse yksi)

Tutkimus tehdään työsuhteessa Tampereen yliopistona toimivaan Tampereen korkeakoulusäätiöön, jolloin rekisterinpitäjä on Tampereen korkeakoulusäätiö.

Tampereen korkeakoulusäätiö sr
33014 Tampereen yliopisto
Kalevantie 4, 33100 Tampere
Y-tunnus 2844561-8

Kyseessä on opiskelijatutkimus (rekisterinpitäjä ei työsuhteessa Tampereen korkeakoulusäätiöön), jolloin rekisterinpitäjä on opiskelija.

Kyse on yhteisrekisteristä, ja rekisterinpitäjiä on useita. Mainitse tässä kaikki rekisterinpitäjät:

3. Yhteyshenkilö tutkimusrekisteriä koskevissa asioissa

Nimi Nelli Piattoeva
Osoite Åkerlundinkatu 5 33400 Tampereen yliopisto
Puhelinnumero 0401901471
Sähköpostiosoite nelli.piattoeva@tuni.fi

4. Tietosuojavastaavan yhteystiedot (ei opiskelijatutkimuksessa)

dpo@tuni.fi

5. Tutkimuksen vastuullinen johtaja tai siitä vastaava ryhmä

Tutkimuksen vastuullinen johtaja on rekisterinpitäjän määräämä henkilö, joka vastaa tutkimuksen toteuttamisesta. Tutkimuksesta vastaavaksi tahoksi voidaan nimetä myös tutkimusryhmä.

Nimi Nelli Piattoeva
Osoite Åkerlundinkatu 5 33400 Tampereen yliopisto
Puhelinnumero 0401901471
Sähköpostiosoite nelli.piattoeva@tuni.fi

6. Tutkimuksen suorittajat

Tutkimusryhmä: Nelli Piattoeva (Tampereen yliopisto), Melina Aarnikoivu (Jyväskylän yliopisto), Charles Mathies (Jyväskylän yliopisto, Old Dominion University). Lisäksi tutkimusryhmään voidaan kutsua tutkimusavustajia (esimerkiksi tilastotieteilijöitä), jotka allekirjoittavat tietojenkäsittelysopimuksen.

7. Tutkimusrekisterin tietosisältö

Kyselyssä jokaiselta vastaajalta kysytään seuraavat taustatiedot: sukupuoli, kielitaito, koulutustausta (tutkinto), nykyinen työtilanne yliopistossa, tieteenala. Vastaja voi valita vaihtoehdon ”en halua kertoa”. Lisäksi vastaajat voivat kyselyn lopussa siirtyä erilliselle lomakkeelle, jossa he voivat antaa nimensä ja yhteystietonsa jatkohaastattelua varten.

8. Henkilötietojen tietolähteet

Tiedekuntien sähköpostilistat (lähetyt tiedekuntien assistenttien kautta) ja eri ammattiliittojen sähköpostilistat (lähetyt yhteyshenkilöiden kautta). Lisäksi kyselyä levitetään henkilökohtaisten sähköpostikontaktien sekä sosiaalisen median avulla, Tampereen yliopiston osalta Intranet.

9. Henkilötietojen käsittelyn tarkoitus

Henkilötietoja käsittelyn tarkoitus on tieteellinen tutkimus. Tietoja kerätään ja analysoidaan osana Piattoevan, Aarnikoivun ja Mathiesin yhteishanketta ”Tutkijoiden julkaisukäytänteet suomalaisissa yliopistoissa”. Tutkimuksessa tutkitaan määrällisin ja laadullisin menetelmin eri uravaiheessa ja tieteenaloilla toimivien tutkijoiden tutkimusaihe- sekä julkaisupäätöksiä. Alustavia tutkimuskysymyksiä on kaksi: 1) Miten suomalaisissa yliopistoissa työskentelevät tutkijat valitsevat tutkimusaiheensa ja julkaisukanavansa? 2) Mikä näihin päätöksiin vaikuttaa? Tutkimuksen tulokset hyödyttävät korkeakoulututkijoita ja päätöksentekijöitä sekä antavat kokonaiskuvan suomalaisissa yliopistoissa työskentelevien tutkijoiden ja opettajien tämänhetkisistä julkaisukäytännöistä, joilla on vaikutus paitsi yliopistojen rahoitukseen, myös rekrytointeihin ja tutkijoiden urakehitykseen. Tutkimushankkeen tavoitteet on kuvattu kyselylomakkeen alussa sekä erillisellä Tampereen yliopiston Tiedote-lomakkeella. Lomakelinkki on saatavilla yhteyshenkilön kautta (ks. yhteystiedot kohdasta 3).

10. Henkilötietojen käsittelyn oikeusperuste

Henkilötietojen käsittelyn oikeusperuste: EU:n yleinen tietosuoja-asetus, artikla 6 kohta 1 sekä tietosuojalaki 4 §:

- Tutkittavan suostumus
- Rekisterinpitäjän lakisääteisen veloitteen noudattaminen
 - Säädökset: Kirjoita tekstiä napsauttamalla tai napauttamalla tätä.
- Yleistä etua koskeva tehtävä/rekisterinpitäjälle kuuluvan julkisen vallan käyttö
 - tieteellinen tai historiallinen tutkimus tai tilastointi
 - tutkimusaineistojen ja kulttuuriperintöaineistojen arkistointi
- Rekisterinpitäjän tai kolmannen osapuolen oikeutettujen etujen toteuttaminen

Mikä oikeutettu etu on kyseessä: Kirjoita tekstiä napsauttamalla tai napauttamalla tätä.

Muu, mikä: Kirjoita tekstiä napsauttamalla tai napauttamalla tätä.

11. Arkaluonteiset henkilötiedot (erityisiin henkilötietoryhmiin kuuluvat tiedot ja rikostiedot)

Tutkimuksessa ei käsitellä arkaluonteisia henkilötietoja

Tutkimuksessa käsitellään seuraavia arkaluonteisia henkilötietoja:

- Rotu tai etninen alkuperä
- Poliittiset mielipiteet
- Uskonnollinen tai filosofinen vakaumus
- Ammattiliiton jäsenyys
- Geneettiset tiedot
- Biometristen tietojen käsittely henkilön yksiselitteistä tunnistamista varten
- Terveystiedot
- Luonnollisen henkilön seksuaalinen käyttäytyminen tai suuntautuminen

Tutkimuksessa käsitellään rikostuomiota tai rikkomuksia koskevia tietoja:

- Ei
- Kyllä

12. Jos kyseessä on yhteistyöhanke: Yhteistyöhankkeena tehtävän tutkimuksen osapuolet ja vastuunjako

Kaikki osapuolet osallistuvat kyselylomakkeen ja haastattelurungon laadintaan; Mathies ja Aarnikoivu sekä mahdolliset tutkimusavustajat vastaavat määrällisen aineiston esikäsittelystä; kaikki osapuolet analysoivat määrällistä aineistoa esikäsittelyn jälkeen; Aarnikoivu ja Piattoeva vastaavat haastatteluaineiston keruusta ja esikäsittelystä; kaikki osapuolet analysoivat haastatteluaineistoa. Kaikki tähän tutkimukseen liittyvät pyynnöt (mukaan lukien tietosuoja-asetuksen III luvussa tarkoitettut rekisteröidyn oikeuksien käyttämistä koskevat pyynnöt) toimitetaan alla olevalle yhteyshenkilölle (lisää myös yhteystiedot): Nelli Piattoeva, nelli.piattoeva@tuni.fi

13. Henkilötietojen siirto tai luovuttaminen tutkimusryhmän ulkopuolelle

Henkilötietoja siirretään tai luovutetaan säännönmukaisesti tutkimusryhmän ulkopuolelle.

Mitä tietoja luovutetaan, mihin niitä luovutetaan ja mihin luovuttaminen perustuu:

Kirjoita tekstiä napsauttamalla tai napauttamalla tätä.

Lisää kuvaus myös mahdollisesta henkilötietojen käsittelyn ulkoistuksesta (esim. alihankkija):

Kirjoita tekstiä napsauttamalla tai napauttamalla tätä.

14. Henkilötietojen siirto tai luovuttaminen EU:n/ETA-alueen ulkopuolelle

Siirretäänkö rekisterin tietoja kolmanteen maahan tai kansainväliselle järjestölle EU:n tai ETA-alueen ulkopuolelle:

Ei

Kyllä, mihin: Kirjoita tekstiä napsauttamalla tai napauttamalla tätä.

Kuvaus käytettävistä suojoimista: Kirjoita tekstiä napsauttamalla tai napauttamalla tätä.

15. Automatisoitu päätöksenteko

Automaattisia päätöksiä ei tehdä.

16. Rekisterin suojausten periaatteet

Manuaalisen aineiston (esim. paperiaineisto) suojaaminen:

- Lukitussa tilassa
- Lukitussa kaapissa
- Muuten, miten: Kirjoita tekstiä napsauttamalla tai napauttamalla tätä.

Digitaalisen aineiston suojaaminen (esim. tietojärjestelmät ja laitteet):

- käyttäjätunnus
- salasana
- kaksivaiheinen käyttäjän tunnistus (MFA)
- pääsynhallinta verkko-osoitteiden avulla (IP-osoitteet)
- käytön rekisteröinti (lokityöjen kerääminen)
- kulunvalvonta
- muu, mikä:

Suorien tunnistetietojen käsittely:

- Suorat tunnistetiedot poistetaan analysointivaiheessa
- Aineisto on pseudonymisoitu
- Aineisto analysoidaan suorien tunnistetiedoin, koska (peruste suorien tunnistetietojen säilyttämiselle): Kirjoita tekstiä napsauttamalla tai napauttamalla tätä.

Tietojen suojaus tietojen siirroissa:

- tiedonsiirron salaus: Tietoja käsitellään ainoastaan Tampereen yliopiston hyväksymissä ja tukemissa pilvipalveluissa (Onedrive).
- tiedoston salaus: Kirjoita tekstiä napsauttamalla tai napauttamalla tätä.
- muu, mikä: Kirjoita tekstiä napsauttamalla tai napauttamalla tätä.

17. Henkilötietojen käsittely tutkimuksen päättymisen jälkeen

- Tutkimusrekisteri hävitetään 31.12.2026 mennessä
- Tutkimusrekisteri arkistoidaan anonymisoituna ilman tunnistetietoja
- Tutkimusrekisteri arkistoidaan tunnistetiedoin

18. Rekisteröidyn oikeudet ja niiden mahdollinen rajoittaminen

Rekisteröidyllä on, ellei tietosuojalainsäädännöstä muuta johdu:

- Tietojen tarkastusoikeus (oikeus saada pääsy henkilötietoihin)
 - o Rekisteröidyllä on oikeus tietää, käsitelläänkö hänen henkilötietojaan vai ei, ja mitä henkilötietoja hänestä on tallennettu.

- Oikeus tietojen oikaisemiseen
 - o Rekisteröidyllä on oikeus vaatia, että häntä koskevat virheelliset, epätarkat tai puutteelliset henkilötiedot oikaistaan tai täydennetään ilman aiheetonta viivytystä. Lisäksi henkilöllä on oikeus vaatia, että tarpeettomat henkilötiedot poistetaan.

- Oikeus tietojen poistamiseen
 - o Rekisteröidyllä on poikkeustapauksissa oikeus saada henkilötietonsa kokonaan poistettua rekisterinpitäjän rekistereistä (oikeus tulla unohdetuksi).

- Oikeus käsittelyn rajoittamiseen
 - o Rekisteröidyllä on tietyissä tilanteissa oikeus pyytää henkilötietojensa käsittelyn rajoittamista siksi aikaa, kunnes hänen tietonsa on asianmukaisesti tarkistettu ja korjattu tai täydennetty.

- Vastustamisoikeus
 - o Henkilöllä on tietyissä tilanteissa oikeus henkilökohtaiseen, erityiseen tilanteeseensa perustuen milloin tahansa vastustaa henkilötietojensa käsittelyä.

- Oikeus siirtää tiedot järjestelmästä toiseen
 - o Rekisteröidyllä on tietyissä tilanteissa oikeus saada häntä koskevat henkilötiedot, jotka hän on toimittanut rekisterinpitäjälle, jäsennellyssä, yleisesti käytetyssä ja koneellisesti luettavassa muodossa, ja oikeus siirtää tiedot toiselle rekisterinpitäjälle.

- Oikeus tehdä valitus valvontaviranomaiselle
 - o Rekisteröidyllä on oikeus tehdä valitus erityisesti vakinaisen asuin- tai työpaikkansa sijainnin mukaiselle valvontaviranomaiselle, jos hän katsoo, että henkilötietojen käsittelyssä rikotaan EU:n yleistä tietosuoja-asetusta (EU) 2016/679. Rekisteröidyllä on lisäksi oikeus käyttää hallinnollisia muutoksenhakukeinoja sekä muita oikeussuojakeinoja.

Yhteystiedot:

Tietosuojavaltuutetun toimisto

Käyntiosoite: Ratapihantie 9, 6. krs, 00520 Helsinki

Postiosoite: PL 800, 00521 Helsinki

Vaihde: 029 56 66700

Faksi: 029 56 66735

Sähköposti: tietosuoja@om.fi

Rekisteröidyn oikeuksien käyttämistä koskevissa pyynnöissä noudatetaan rekisterinpitäjän tietopyyntöprosessia.

Ammattikorkeakoulujen autonomian hybridisyys ylläpitäjähallinnon ja osakeyhtiöhallinnon konteksteissa

Vuokko Kohtamäki

Nykyiseen ammattikorkeakoululainsäädäntöön ja sitä edeltäviin kansallisiin säännöksiin ei sisälly korkeakouluautonomian määrittelyä, määrittelyjä tai sitä, miten ammattikorkeakoulun autonomia eri toimijasuhteissa on tarkoitettu muodostua. Sen sijaan ammattikorkeakoululainsäädännöllä on luotu juridisia edellytyksiä ja autonomian kehyyksiä, sillä ammattikorkeakoulujen todetaan olevan osakeyhtiömuotoisia oikeushenkilöitä. Artikkelissa syvennyttään korkeakoulun autonomian ilmenemiseen ammattikorkeakoulujen perustamisvaiheen jälkeen aina vuoden 2014 ammattikorkeakoululakiin saakka ja sen jälkeiseen aikaan.

Johdanto

Julkisen hallinnon ja julkisten organisaatioiden uudistaminen ovat kauaskantoisia ja usein pitkään jatkuvia prosesseja. Niillä tavoitellaan kustannustehokkaasti toimivia järjestelmiä ja palveluja. Uudistuksilla pyritään niin ikään vastaamaan muutoksessa olevan yhteiskunnan tarpeisiin entistä joustavammin ja vastuullisemmin, mikä edellyttää myös uudenlaisia toimintatapoja, -rakenteita ja päätöksentekoprosesseja julkisessa hallinnossa. Tähän kehityskulkuun liittyy olennaisesti hybridisyys, sillä julkisen hallinnon perinteiset toimintalogiikat ja muut ominaispiirteet muuntuvat ja nousevat esiin erilaisina muunnoksina ja yhdistelminä julkisesta ja yksityisestä. Hybridisyys heijastaa ilmiötä, jossa perinteiset rajat yksityisen ja julkisen sektorin välillä ovat hämärtyneet. Ne luovat myös uudenlaisia mahdollisuuksia ja haasteita organisaatioille sekä niiden hallinnolle ja päätöksentekoprosesseille (van Gestel ym., 2020; Hsieh, 2023; Johanson & Vakkuri, 2018). Tässä artikkelissa lähestytään hybridihallinnan käsitteen ja aikaisemman kirjallisuuden avulla ammattikorkeakoulusektorin autonomian ja hallinnon uudistumista.

Ammattikorkeakoulusektori perustettiin 1990-luvun alussa, jolloin valtionohjaus ja -rahoitus olivat jo ottamassa suunnan kohti tulosohjausta ja markkinamuotoisiin ulottuvuuksiin. Ammattikorkeakoulut tarjoavatkin tutkimuksellisesti mielenkiintoisen hallintotieteellisen reflektiokohteen ja aikajänteen, sillä niiden historia kattaa lähes koko julkisen sektorin tulosohjauksen aikakauden Suomessa. Ammattikorkeakoulukonteksti antaa arvokasta tutkimuksellista ja korkeakoulupoliittista näkökulmaa siihen, miten hallinnon ja autonomian uudistukset ovat tapahtuneet tällä koulutussektorilla.

Autonomian kompleksisuuden vuoksi tässä artikkelissa autonomiaa lähestytään kolmen ydinkysymyksen avulla. Kysymykset ovat, kenen autonomiasta on kyse, missä toimijasuhteissa autonomia muotoutuu ja rakentuu sekä minkälaista autonomia on luonteeltaan (Kohtamäki, 2009a; Kohtamäki, 2009b). Hybridihallinnan käsitteeseen tukeutumalla vastaukset näihin kolmeen kysymyksiin saattavat olla erilaisiakin. Hybridihallinnalla tarkoitetaan organisaatioiden ja hallintorakenteiden moninaisuutta, jossa yhdistyvät eri tavoin julkisen ja yksityisen sektorin elementit sekä niiden toimintalogiikat ja hallintamallit (Billis & Roches-

ter, 2020; Capano & Pritoni, 2019; Johanson & Vakuri, 2018; Jongbloed, 2015).

Ammattikorkeakoulujen asema ja autonomia perustuvat Suomessa monivaiheiseen kehitykseen, joka liittyy korkeakoulujen valtionohjaukseen, omistajaohjaukseen, yleiseen yhteiskunnalliseen kehitykseen sekä korkeakoulupolitiikan ja korkeakoulujen kehitykseen. Oppilaitokset perustettiin vastaamaan työelämän tarpeisiin, joissa painottuu enemmän ammatillisesti suuntautunut korkeakouluopetus, soveltava tutkimus sekä alueellinen kehittäminen. Samalla haluttiin ohjata korkeakoulutukseen haluavia opiskelijamassoja muuallekin kuin tieteelliseen korkeakoulutukseen (Lampinen, 2003; Välimaa, 2019). Tässä katsausartikkelissa ammattikorkeakoulujen autonomian tarkastelu jaetaan kahteen aikakauteen: ylläpitäjähallintoon ja osakeyhtiöhallintoon. Jako perustuu kansalliseen ammattikorkeakoulujen hallinnollisen ja taloudellisen aseman muutokseen, joka toteutettiin ammattikorkeakoululaille vuonna 2014. Artikkelin ei mene kaikkiin yksityiskohtiin vaan nostaa esiin keskeisiä havaintoja autonomiasta ja hallinnosta.

Ammattikorkeakoulujen perustamisen taustaa on analysoitu useissa julkaisuissa (esim. Lampinen, 2001, Lampinen & Savola, 1995; Salminen, 2001; Välimaa, 2019; Välimaa & Neuvonen-Rauhala, 2008). Lisäksi ammattikorkeakoulujen historiasta on valmisteilla oma julkaisunsa, joka valmistuu vuonna 2026 (Varmola, 2023). Tässä artikkelissa keskitytään ylläpitäjä- ja osakeyhtiöhallintoon mutta sivutaan tiiviisti myös valtionohjausta sen merkityksellisyyden vuoksi.

Ensimmäinen ammattikorkeakoululaki tuli voimaan vuonna 1995, ja sillä luotiin säädösperusta ammattikorkeakoulujen hallinnolle ja toiminnalle. Tätä ennen oikeudellisinä säännöksinä toimivat laki ammattikorkeakouluopinnoista ja erillinen toisen asteen rahoituslaki. (Kohtamäki, 2009a; Salminen, 2001.) Ammattikorkeakoulut eivät ole kaikki olleet alusta alkaen osakeyhtiöitä niin kuin nykyisin, vaikka osakeyhtiöitä oli jo ammattikorkeakoulujen perustamisvaiheessa. Yleisimpänä hallinnollisena organisaationa perustamisvaiheessa olivat kunnalliset organisaatiot eli joko kunnat tai kuntayhtymät. (Salminen & Ylä-Anttila, 2010.)

Vuoden 2014 ammattikorkeakoululaki muutti ammattikorkeakoulujen oikeudellista asemaa huo-

mattavasti, sillä ammattikorkeakouluille mahdollistettiin pelkästään osakeyhtiömuotoinen oikeushenkilöys. Ammattikorkeakoululain uudistuksen voidaan sanoa myötäilevän vuoden 2009 yliopistolakiuudistusta (yliopistolaki 558/2009), vaikka ammattikorkeakoulujen osalta päädyttiin aivan erilaiseen oikeushenkilömuotoon kuin yliopistojen osalta. Julkilausuttuna tavoitteena on ollut varmistaa, että korkeakoulut voivat toimia tehokkaasti ja niillä on kyky reagoida kansainväliseen ja kansalliseen kilpailuun sekä nopeasti muuttuviin tarpeisiin (HE 206/2002; Ngo & Meek, 2019; Shattock, 2014).

Ammattikorkeakoulujen aiempi ylläpitäjähallinto ja myös niiden nykyinen osakeyhtiöhallinto ovat kansainvälisesti poikkeuksellisia. Lisäksi melko uutena piirteenä on ammattikorkeakouluosakeyhtiöiden omistukseen liittyvä toimijakenttä. Se on ollut muutoksessa, sillä yliopistoja on lähtenyt mukaan ammattikorkeakouluosakeyhtiöiden pääosakkeenomistajiksi. Tällä hetkellä kokonaan tai lähes kokonaan yliopisto-omisteisia ammattikorkeakouluja on yhteensä viisi.

Korkeakoulujen autonomiassa on kyse korkeakoulun vapaudesta asioissa, jotka koskevat esimerkiksi henkilöstön ja opiskelijoiden valintaa, tutkintojen myöntämistä, rahoituksen hankintaa ja kohdentamista sekä talousarviovalmistelua (Simpson & Marinov, 2015; Kohtamäki, 2020). Näihin vapauksiin liittyvät rajoitteet vaihtelevat eri maiden korkeakoulujärjestelmien välillä, kuten European University Associationin julkaisemista autonomia-raporteista ilmenee. Tässä analyysissä ei keskitytä autonomian substanttiivisen sisällön mittaamiseen vaan tarkastellaan korkeakoulujen autonomiaa hallintotieteellisestä näkökulmasta, erityisesti ylläpitäjähallinnon ja osakeyhtiöhallinnon aikakausien aikana. Tämä katsaus perustuu osittain Opettajien ammattijärjestö OAJ:lle tehtyyn selvitykseen (Kohtamäki ym., 2023).

Ammattikorkeakoulujen ylläpitäjähallinto

Taulukossa 1 (s. 42) kuvataan se, miten erilaiset ylläpitäjämudot ovat määrällisesti jakautuneet kuntiin, kuntayhtymiin, osakeyhtiöihin ja säätiöihin vuoden 2000 jälkeen. Suomessa ei ole lainkaan valtion omistamia ammattikorkeakouluja

	Kunta	Kuntayhtymä	Osakeyhtiö	Säätiö	Lukumäärä
2000	7	11	8	3	29
2011	4	7	13	1	25
2022			22		22

Taulukko 1. Ammattikorkeakoulujen ylläpitäjä- ja omistusmuodot toimilupien vakinaistamisen jälkeen (Kohtamäki, 2009a; Salminen & Ylä-Anttila, 2010).

Poliisiammattikorkeakoulua lukuun ottamatta. Ahvenanmaalla toimii oma ammattikorkeakoulu.

Ammattikorkeakoulukohtaiset ylläpitäjäjärjestelyt ovat olleet ”alueellisesti ja paikallisesti vapaasti harkittavissa alueen omista lähtökohdista käsin” (HE 206/2002). Keskustelut omistus- ja ylläpitäjäjärjestelmistä ovat olleet esillä aina ammattikorkeakoulujen perustamisesta lähtien (Lampinen, 2003; Linna, 2016; Nyyssölä, 2008; Salminen, 2001). Lainsäätäjän kantana oli se, että ammattikorkeakoululaitoksen kehitysvaiheessa kunnallisten ja yksityisten ammattikorkeakoulujen muodostaminen tarjoaisi parhaimman mahdollisuuden ammatillisten oppilaitosten verkoston kehittämiseksi ja ylläpitojärjestelmän yhtenäistämiseksi. Ylläpitäjäorganisaation oikeudellisessa asemassa tehtiin erottelu kunnallisten ja yksityisten ammattikorkeakoulujen välille. Näiden hallinnon organisointi jätettiin pääasiassa ylläpitäjän harkintaan (HE 206/2002). Kuntien itsehallinnon vuoksi lainsäädännössä ei voitu määrittellä yksityiskohtaisesti ylläpitäjähallinnon sisäistä organisaatiota tai sen tarkempaa järjestämistä.

Ammattikorkeakoulujen kokeiluvaiheen aikana osakeyhtiömuoto yleistyi maakunnissa, ”jossa kunnallisen ylläpitäjän rooli on välillisempi ja ammattikorkeakoululla itsellään on enemmän toimintavapautta” (Lampinen, 2001, s. 115; ks. myös Valkama, 2004). Asian juuret ulottuvat ylemmän toisen asteen ammatillisten oppilaitosten ylläpitäjäverkostoon. Samalla oli huomioitava opetusministeriön vaatimus yhtenäisestä, eli yhden ylläpitäjän, järjestelmästä. Salminen (2001, s. 480) kuvaa asiaa tutkimuksessaan näin:

Useimpien ammattikorkeakoulujen huomattavain hallinnon kehittämishanke on ollut ylläpitojärjestelmän yhtenäistäminen, sillä opetusministeriö edellytti, että vakinaistettavalla ammattikorkeakoululla on yhteinen ylläpitäjä.

Päätöksiä siirtyä osakeyhtiömuotoon syntyi aikoinaan myös kompromissina tilanteissa, joissa alueen kunnat ja kuntayhtymät eivät olleet täysin yksimielisiä ylläpito muodosta. Osakeyhtiö mahdollisti erilaisten organisaatioiden toimimisen omistajina ja uusien omistajien mukaantulon myöhemmin (Nyyssölä, 2008). Osakeyhtiöiden pääomistajina ovat olleet kunnat ja kuntayhtymät. Vain muutamissa ammattikorkeakouluissa on ollut muita kuin kunnallisia toimijoita (yhdistyksiä tai säätiöitä) ylläpitäjinä ja myöhemmin osakkaina. (Linna, 2016.)

Hallinnollisesti ammattikorkeakoulut olivat osa ylläpitäjänsä organisaatorakennetta. Joissakin kunnissa ammattikorkeakoulut toimivat kunnallisina liikelaitoksina, joilla oli johtokunta tai toimialan oma lautakunta. Vastaavasti kuntayhtymissä ammattikorkeakoulu toimi osana kuntayhtymän toimielinten hallinnollista organisaatorakennetta. Osa kuntayhtymistä ylläpiti myös toisen asteen ammatillisia oppilaitoksia. (Kohtamäki, 2009a.) Silloiset osakeyhtiöt ja säätiöt oli taas perustettu varta vasten ammattikorkeakoulu toimintaa varten ja niiden hallinnot olivat yksinkertaisempia kuntiin verrattuna. Kunkin ylläpitäjäorganisaation lainsäädäntö ohjasi ylläpitäjän hallintoa ja toimintaa. (Puoskari, 2004; Valkama, 2004.)

Valtionrahoitus osoitettiin ylläpitäjälle, ja ylläpitäjä allokoiti rahoitusta omassa talousarviossaan ammattikorkeakoululle. Kuntaorganisaatioissa

ammattikorkeakoulu sijoitettiin kunnan harkinnan mukaan niiden toimielinten eli kunnanvaltuuston, -hallituksen tai lautakunnan sekä asianomaisen organisaation johdon alaisuuteen. Ammattikorkeakoulun henkilöstö oli kuntatyönantajan palveluksessa. (Kohtamäki, 2009a; Valkama, 2004.) Ammattikorkeakoulujen toiminta ja talous sisältyivät kunnan talousarvioon raportointivelvollisuuksineen. Ammattikorkeakoulut toimivat kahden hallituksen ja hallinnon järjestelmässä: niillä oli oma sisäinen hallitus ja sen lisäksi ylläpitäjäorganisaation hallitus ja hallinto. Ammattikorkeakoulun sisäisen hallituksen tehtävät määriteltiin vuoden 2003 ammattikorkeakoululaissa 14-kohtaisena luettelona. Lainsäädäntö antoi ylläpitäjälle laajat toimivaltuudet strategiseen kehittämiseen, talousarvioon ja vaikuttamismahdollisuuden ammattikorkeakoulun hallintoon.

Ammattikorkeakoulujen autonomia ylläpitäjähallinnon aikakaudella

Autonomian yksi olennainen peruskysymys on se, kenen autonomiasta on kyse (Kohtamäki, 2009b). Autonomiakysymys on ollut ammattikorkeakoulujen osalta haasteellinen niiden perustamisesta lähtien. Kunnallisissa ylläpitäjämalleissa autonomia saattoi osin jäädä ylläpitäjän tahdon varaan. Joissakin tilanteissa ammattikorkeakoulut olivat ”joutuneet kuntien jopa pikkutarkkaan valvontaan ja ohjaukseen.” (Salminen, 2001, s. 481). Tämä oli mahdollista, sillä lainsäädännössä ammattikorkeakoulu omana erillisenä entiteettinä oli vain löyhästi määritelty (Kohtamäki, 2009; Linna, 2016). Vaikka yhtenäinen ylläpitäjämooto oli saavutettu, vanhat ylläpitösuhteet oppilaitoksista, jotka toimivat ammattikorkeakoulun perustana, ovat myös rajoittaneet siirtymistä yhteen ylläpitömuotoon ja sen mukaiseen toimintaan (Salminen, 2001). On huomattava, että tilanteet vaihtelivat eri ammattikorkeakoulujen välillä.

Toinen autonomian peruskysymys on toimijoiden suhde, jossa autonomia muotoutuu ja rakentuu (Kohtamäki, 2009a; 2009b). Ammattikorkeakoulujen autonomia muotoutui ja rakentui suhteessa kahteen tärkeään toimijatahoon: ylläpi-

täjään ja valtioon (silloiseen opetusministeriöön). Ammattikorkeakoulut sopeutuivat niin ylläpitäjäohjaukseen kuin valtionohjaukseen. Se, kumpaan toimijatahoon eri ammattikorkeakoulut kulloinkin kiinnittyivät, riippui sekä ammattikorkeakoulusta että kyseenä olevasta asiasta (Kohtamäki, 2009a). Hyvän ammattikorkeakoulua koskevan kuntaohjauksen katsottiin vaativan tavanomaisesta kuntahallinnosta poikkeavia ratkaisuja (Puoskari, 2004).

Ammattikorkeakoulun identiteettiä ja autonomiaa suhteessa valtioon määrittivät useat keskeiset tekijät, kuten toimilupa, tavoitesopimusohjaus, tavoitesopimus, julkisen rahoituksen mekanismit ja raportointivelvoitteet (ammattikorkeakoululaki 351/2003). Toimiluvassa määriteltiin muun muassa ammattikorkeakoulun nimi, toimiala (koulutusalat), opetuskieli ja sijaintipaikkakunnat. Opetusministeriö vahvisti ammattikorkeakoulujen koulutusohjelmat, mikä lisäsi valtion vaikutusta ja ohjausta korkeakoulujen tarjottaviin koulutusohjelmiin.

Kolmas perustavanlaatuisen kysymys autonomiasta liittyy toimijoiden välisen suhteen luonteen määrittelyyn (Kohtamäki, 2009b). Valtion ja ammattikorkeakoulun suhde on perusluonteeltaan juridinen, sillä se määrittellään lainsäädännöllä ja sopimuksilla. Ylläpitäjän ja ammattikorkeakoulun väliset suhteet keskittyivät toimivaltakysymyksiin, eikä rajanveto sisäisten ja ylläpitäjän asioiden välillä ollut selkeä siitä huolimatta, että vuoden 2003 ammattikorkeakoululaki määräsi, että sisäisissä asioissa ammattikorkeakouluilla on itsehallinto (Linna, 2016). Ammattikorkeakoululaki ei tarjonnut tyhjentäviä vastauksia ylläpitäjän ja ammattikorkeakoulun välisten toimivaltakysymysten ratkaisuun, mikä päti erityisesti talous- ja hallintoasioissa. Käytännössä ylläpitäjäorganisaation tekemät delegointipäätökset ja ylläpitäjän itselleen määrittelemä toimivalta vaihtelivat ammattikorkeakouluittain. On huomattava, että ammattikorkeakoulut myös aktiivisesti puolustivat omaa autonomiaansa vaikuttaen näin myös ylläpitäjän päätöksiin. (Kohtamäki, 2009a.)

Ammattikorkeakoululla oli ylläpitöhallinnossa taloudellisesta näkökulmasta katsottuna asema epäitsenäisenä budjettientiteettinä (Kohtamäki

2009a; Tirronen & Kohtamäki, 2020). Epäitse- näiseen budjettientiteettiasemaan sisältyi kaikki raportointivelvoitteet suhteessa ylläpitäjän hal- linto-organisaatioon, ja sen tehtävänä oli nou- dattaa ylläpitäjän hyväksymää strategiaa, bud- jettia ja talousohjausta. Ammattikorkeakoulu oli joko bruttobudjetoitu yksikkö tai nettobudjetoitu yksikkö ylläpitäjän talousarviossa ylläpitäjän pää- töksen mukaisesti. (Kohtamäki, 2009a; Tirronen & Kohtamäki, 2020.) Tällä oli suuri merkitys ammattikorkeakoulun taloudellisen autonomian toteutumisen kannalta.

Ammattikorkeakoulun organisaatiomuutok- sesta päättäminen kuului ylläpitäjän toimival- taan. Asiasta on korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisu (korkein hallinto-oikeus, 2007). Talous- hallinnon osalta sisäisen hallituksen tehtävänä oli tehdä ylläpitäjälle ehdotus ammattikorkeakoulun toiminta- ja taloussuunnitelmaksi sekä talousar- vioksi sekä päättää ammattikor- keakoululle myönnettyjen mää- rärahojen jakamisen perusteista. Henkilöstöhallinnon osalta ammattikorkeakoululla oli valta päättää virkojen perustamisesta talousarvion puitteissa sekä ottaa johtavat vakinaiset viranhaltijat ja päättää heidän kelpoisuusvaatimuksistaan. (Kohtamäki, 2009a.) Hallituksella oli myös mahdollisuus siir- tää toimivaltaansa kuuluva asia hallituksen aset- taman muun toimielimen tai viranhaltijan päätet- täväksi. Ylläpitäjälle ammattikorkeakoulu vastasi ylläpitäjän asettamien strategisten, toiminnallisten ja taloudellisten tavoitteiden toteuttamisesta sekä ylläpitäjän toimivaltaan kuuluvien määräys- ten ja ohjeiden noudattamisesta. Rehtori oli teh- täviään hoitaessaan velvollinen noudattamaan ylläpitäjän ohjausta. (Puoskari, 2004.)

Kunnallisissa ammattikorkeakouluissa ammat- tikorkeakoulun silloinen tavoitesopimus toimi myös ylläpitäjän sitouttajana tavoitesopimusta- voitteisiin. Tavoitesopimuksessa yhtenä osapuolena oli ylläpitäjä ja toisena opetus- ja kulttuuri- ministeriö. Ammattikorkeakoululla oli näin ollen sitoumus asettaa tavoitesopimuksen tavoitteet etusijalle toiminnassaan ja noudattaa ylläpitäjän ja ministeriön kanssa sovittuja tavoitteita. (Kohta- mäki, 2009a.) Ammattikorkeakoululainsäädäntö

nähtiin mahdollisuutena vahvistaa oman korkea- koulun autonomiaa kunnallisesti ylläpidetyissä ammattikorkeakouluissa. Jokainen ammattikor- keakoulu hyödynsi omassa toimintaympäristös- sään ja ohjauskontekstissään erilaisia strategioita autonomiansa vahvistamiseksi. (Kohtamäki, 2009a; Linna, 2016.)

Ammattikorkeakouluosakeyhtiöiden hallinto (2014–)

Tässä artikkelissa tarkastellaan ammattikorkea- kouluosakeyhtiöiden hallintoa vuoden 2014 jäl- keisenä aikana, koska aiemmin myös osakeyhtiöt toimivat ylläpitäjinä ja vasta vuoden 2014 ammat- tikorkeakoululain myötä osakeyhtiömuoto tuli kaikkien ammattikorkeakoulujen hallinnolliseksi ja juridiseksi muodoksi. Muutosta perusteltiin tarpeella yksinkertaistaa, selkeyttää ja virtavi-

AUTONOMIAKYSYMYKSIÄ ON
OLLUT AMMATTIKORKEA-
KOULUJEN OSALTA HAAS-
TEELLINEN NIIDEN PERUS-
TAMISESTA LÄHTIEN.

vaistaa ammattikorkeakoulujen hallintoa (Linna, 2016; Salmi- nen & Ylä-Anttila, 2010). Osa- keyhtiöt olivat vakiinnuttaneet Suomessa asemansa yhtenä koulutuksen järjestäjän oikeus- henkilömuotona, ja osakeyhtiö-

muoto välitti parhaiten ammattikorkeakouluille tietoa ja ymmärrystä alueiden tarpeista (Savolai- nen, 2022). Osakeyhtiömuoto mahdollisti yhden hallituksen toimielinrakenteen sekä ammatti- korkeakoulujen välisen talouden ja toiminnan vertailtavuuden (Salminen & Ylä-Anttila, 2010). Aiemmin ylläpitäjähallinnolla oli oma hallitus (sekä muut toimielimet) ja hallintoa ohjaava lainsäädäntö ja ammattikorkeakoululla ammat- tikorkeakoulun edellyttämä oma sisäinen hallitus, kuten edellä artikkelissa on avattu.

Nykyisin osakeyhtiömuodon myötä ammat- tikorkeakouluosakeyhtiöiden hallintoon sisäl- tyy kiinteästi yhtiön omistajat ja omistajien harjoittama omistajaohjaus (Kohtamäki ym., 2023; osakeyhtiölaki 624/2006). Ammattikor- keakouluosakeyhtiöillä on erilaisia omista- jia, omistajarakenteita sekä omistusosuuksia. Ammattikorkeakoululaki ei sisällä määräyksiä omistusrakenteesta tai omistajaorganisaatioista. Tällä hetkellä 22 ammattikorkeakouluosakeyhti- öllä on yhteensä 105 osakasta. Niistä 64 on kun-

nallisia toimijoita ja 41 muita omistajatahoja. Lukumäärästä voidaan havaita, että ammattikorkeakouluosakeyhtiöiden osakkeenomistajista enemmistö on kunnallisia toimijoita eli kuntia ja kuntayhtymiä. Muita omistajatahoja edustavat yliopistot, kauppakamarit sekä säätiöt ja yhdistykset. Osakkaiden omistusosuuksissa on laaja vaihtelu: pienimmillään omistusosuus on 0,2 % ja suurimmillaan 100 %. Ammattikorkeakouluosakeyhtiöissä on sekä enemmistö- että vähemmistöomistajia. Enemmistöomistajia on yhteensä 14. Enemmistöomistajalla tarkoitetaan tässä yhteydessä tahoja, joka omistaa osakekannasta yli 50 %. Kokonaan yhden omistajatahon ammattikorkeakouluosakeyhtiötä on vain neljä.

Kuntalain (410/2015) mukaan kunnan ja ammattikorkeakoulun välille voi muodostua konsernisuhde, kun kunnalla on määräysvalta tytäryhteisönsä. Kuntalaissa on määräykset kuntien omistajaohjauksesta, kun taas yliopistolaissa vastaavat määräykset ovat niukkoja. Konserniohjausta ei käsitellä tässä artikkelissa tarkemmin (ks. lisää Kohtamäki ym., 2023; Savolainen, 2022). On kuitenkin huomattava, että omistajapolitiikka ja -ohjaus ovat lainsäädännön sallimia ja velvoittamia, mutta ohjauksessa ja vaikuttamisessa on noudatettava lainsäätäjän asettamia rajoja.

Osakeyhtiön keskeisimmät toimielimet ovat yhtiökokous, hallitus ja toimitusjohtaja. Kahdessa ensin mainitussa toimielimessä istuu toimijoita, joiden välityksellä keskeinen vuorovaikutus ja ohjaus tapahtuvat. Ammattikorkeakoulun rehtori toimii myös toimitusjohtajana. Ammattikorkeakoululaki sisältää useita säännöksiä, jotka rajoittavat omistajien ohjausta: Yhtiökokoukselle ei voida siirtää ammattikorkeakouluosakeyhtiön hallituksen ja ammattikorkeakoulun rehtorin tehtäviä. Yhtiöjärjestykseen tai osakassopimukseen ei voida sisällyttää sellaisia määräenemistöpäätöksiä edellyttäviä ehtoja, jotka estävät ammattikorkeakoulujen rakenteellista kehittämistä. Ammattikorkeakoulut eivät voi jakaa voittoa omistajilleen tai tuottaa muuta taloudellista etua ammattikorkeakoulutoimintaan osallistuville.

Osakeyhtiömuodosta ei sinänsä voida päätellä, millaista omistajaohjausta omistajat har-

joittavat. Omistajaohjaukseen vaikuttavat tekijät kattavat muun muassa omistajan taustan, taloudellisen vastuun ja riskit, taloudellisen tilanteen ja alueelliset intressit (Kohtamäki, 2009a; Kohtamäki ym., 2023; Kankaanpää, 2020; Linna, 2016; Nyssölä, 2008). Jokainen pääomistajayhteisö ohjaa ammattikorkeakoulua omien linjaustensa ja tahtotilansa mukaisesti. Tällä viitataan siihen, että omistajalla on strategia ja myös muita ohjauksvälineitä, joilla se harjoittaa omistajaohjausta ja -valvontaa, joka omistajan rooliin kuuluu. Omistajaohjaus ja -valvonta muodostavat tärkeän yhteyden omistajan ja ammattikorkeakoulun välille (ks. myös Kankaanpää, 2020; Savolainen, 2022). Jokainen ammattikorkeakoulu vastaa ohjaukseen ja valvontaan omalla tavallaan. Tähän kytkeytyy esimerkiksi alueen kehittämistarpeiden moninaisuus, omistajan ja ammattikorkeakoulun välisen vuorovaikutuksen tiheys ja luonne sekä kummankin tahon tekemät tilannetekijöiden tulkinnat (sekä myös valtionhallinnon harjoittama ohjaus). Ammattikorkeakouluilla on omat strategiat ja johto, jonka tehtävänä ja velvollisuutena on johtaa ammattikorkeakoulua. Ammattikorkeakoululain mukaista rehtorille sekä ammattikorkeakouluosakeyhtiön hallitukselle kuuluvaa toimivaltaa ei voida siirtää omistajalle. Kunnalliset omistajat ovat luonteeltaan poliittisia organisaatioita, ja tämä luonnollisesti vaikuttaa myös niiden harjoittamaan ohjaukseen. Mielenkiintoinen kysymys omistajaohjauksessa on tällä hetkellä se, miten kunta- ja yliopisto-omisteisten ammattikorkeakoulujen ohjaus mahdollisesti eroaa toisistaan (ks. Savolainen, 2022). Omistajan ja ammattikorkeakoulun välinen ohjaussuhde ilmenee myös informaalisisena (dokumentoimattomana) vuorovaikutuksena, jolla pyritään edistämään tai muulla tavoin vaikuttamaan osallisten väliseen päätöksentekoon, valmisteluun ja tiedonjakoon.

Ammattikorkeakoulujen autonomia osakeyhtiöhallinnon aikakaudella

Ammattikorkeakoulun autonomia muodostuu suhteessa sekä valtionohjaukseen että ammattikorkeakouluosakeyhtiön pääomistajaan/omis-

tajaan ja pääomistajan/omistajien toteuttamaan omistajaohjaukseen. Kunkin ammattikorkeakouluosakeyhtiön omistajarakenteella on yhteys omistajaohjauksen tavoitteisiin, intresseihin ja käytänteisiin. Ammattikorkeakoulujen omistajaohjaus voi eri ammattikorkeakoulujen omistajien ohjausasiakirjojen perusteella sisältää omistajasta riippuen esimerkiksi seuraavia asioita:

- 1) Päätöksenteko ja strategiset linjaukset eli nimitykset, päätökset, strategiset linjaukset ja ohjeet.
- 2) Valvonta ja seuranta eli merkittävien taloudellisten ja toiminnallisten päätösten seuranta.
- 3) Veloitteet ja raportointi, kuten etukäteisinformointi, omistajan tilintarkastajan käyttö, sekä raportointi- ja ilmoitusveloitteet.
- 4) Lupamenettelyt eli luvan hankkiminen omistajalta tietyissä toimissa, esimerkiksi ulkoisten tilojen vuokraamisessa.
- 5) Tavoitteiden asettaminen eli niiden määrittäminen, esimerkiksi strategioissa talousarvioissa.
- 6) Yhteistyö ja sopimukset eli esimerkiksi keskinäiset palvelusopimukset ja yhteiset hankintamenettelyt.
- 7) Vuorovaikutus eli toimijoiden säännöllinen yhteydenpito, tapaamiset, neuvottelut ja muu kommunikaatio.

Eri ammattikorkeakoulujen omistajaorganisaatioilla on keskenään erilaisia intressejä suhteessa ammattikorkeakouluihin (Savolainen, 2022). Erot juontuvat muuan muassa erilaisista omistajaorganisaatioista ja niiden perustehtävistä, omistajien strategisista tavoitteista, erilaisista maantieteellisistä alueista, joilla ammattikorkeakoulu sijaitsee sekä vallitsevasta korkeakoulujen keskinäisestä rahoitus- ja opiskelijakilpailusta. Omistajien motiivit liittyvät niin korkeakoulun vaikuttavuuteen alueella kuin konserniedun aikaansaamiseen. (Linna, 2016; Savolainen, 2022.) Ammattikorkea-

kouluosakeyhtiön enemmistöosakkaalla, joka hallitsee yli puolet osakekannasta, on vähemmistöomistajia voimakkaampi intressi ja rooli ohjata ammattikorkeakoulua (Kohtamäki ym., 2023).

Omistajat voivat ilmaista ja välittää tahtotilansa ammattikorkeakouluosakeyhtiön hallitukselle tai toimitusjohtaja-rehtorille (Savolainen, 2022). Tietyn sisältöisen päätöksen tai päätöksentekoprosessin edellyttäminen ei kuitenkaan ole ammattikorkeakoululain hengen mukaista. Omistajilla on sekä tavoitteita ammattikorkeakoululle että halu vaikuttaa niihin, mitä myös edellä viitattu informaali ohjaus sekä edellä esitellyt omistajien ohjauskeinot ilmentävät.

Ammattikorkeakoululla saattaa olla erilaisia tahoja, joilla on vaikutusvaltaa siihen, miten niiden autonomia päätöksiä valmistellessa ja päätöksiä tehdessä toteutuu. Myös osakeyhtiömuodon aikakautena ammattikorkeakoulut vaikuttavat omilla toimillaan ja toiminnallaan autonomian muotoutumiseen.

Lukuun ottamatta rahoitusjärjestelmäuudistusta, joka toteutettiin heti lainsäädäntöuudistuksen jälkeen, ammattikorkeakoululakiuudistus ei ollut tuonut autonomiaan merkittäviä muutoksia verrattuna aikaisempaan suhteessa opetus- ja kulttuuriministeriöön (Wennberg ym., 2018). Kaikki ammattikorkeakoulut ovat riippuvaisia valtionohjauksesta ja julkisesta rahoituksesta (Kohtamäki & von Boguslawski, 2024). Valtion perusrahoituksen osuus ammattikorkeakoulujen liikevaihdosta on keskimäärin 75 % (Vipunen, vuosi 2022). Ammattikorkeakouluilla on vapaus hankkia tutkimus, kehitys ja innovaatorahoitusta eri lähteistä, mutta perusrahoitusleikkausten vuoksi sen hankkiminen on ollut lähinnä välttämätöntä. Samoin talouden ja toiminnan tuloksia koskeva säännöllinen raportointivelvoite valtiolle määrittävät ammattikorkeakoulujen autonomian muotoutumista (vrt. OECD, 2022; Nenonen, 2020). Ammattikorkeakoulujen keskinäiseen kilpailuun kannustavalla tulosperustaisella rahoitusjärjestelmällä on vaikutuksia siihen, miten korkeakoulu autonomiaansa tulkitsee ja käyttää.

Valtion perusrahoitusjärjestelmään sisältyy suoriteperusteisen rahoituksen määräytymiskriteerit, jotka on asetuksella määritelty. Kriteerit on valmisteltu tulosopimuskausiksi, ja seura-

van tulossopimuskauden kriteerit ovat artikkeleihin kirjoitushetkellä olleet lausunnolla. Rahoituskriteeristöön eikä tähän liittyvään asetukseen sisälly velvoitteita rahoituksen allokoinnista tiettyyn tarkoitukseen tai tiettyihin menokohteisiin. Rahoituksen määräytymiskriteerit ovat kuitenkin varsin vahvoja insentiivejä, sillä kaikki ammattikorkeakoulut ovat riippuvaisia valtionrahoituksesta. Ammattikorkeakoulukohtaiset sopimuksiin kirjatut tutkintokatot määrittävät valtionrahoituksen määrää ja siten rajaavat korkeakoulun autonomiaa. Tilivelvollisuus on vahvistunut, sillä valtion rahoituksen määräytymiskriteeristö on suhteessa aikaisempaan lisännyt raportointivelvoitteita ministeriölle. (Nenonen, 2020; Wennberg ym., 2018.) Rahoituksen käytöstä raportoidaan korkeakoulujen taloushallinnon koodiston mukaisesti.

Eri ohjausmekanismien suoraa yhteyttä autonomian sisällön muotoutumiseen on käytännössä vaikea empiirisesti todentaa, sillä korkeakoulujen johtamisessa, toiminnassa ja päätöksenteossa on otettava huomioon useita tilanne- ja olosuhdetekijöitä yhtä aikaa. Opetus- ja kulttuuriministeriön tilaama vuoden 2018 kansallinen arviointi (Wennberg ym., 2018) osoitti, että osakeyhtiömuoto ei automaattisesti lisännyt ammattikorkeakoulujen autonomiaa. Arvioinnissa todettiin, että yhtiöittäminen on vahvistanut ammattikorkeakoulujen juridista, taloudellista ja henkilöstöautonomiaa. Joissakin ammattikorkeakouluissa autonomian vahvistuminen oli vielä puutteellista johtuen kunnallispoliittisista intresseistä. Arviointi osoitti, että osakeyhtiömuoto on lisännyt ammattikorkeakoulujen taloudellista autonomiaa sekä taloudellista ja strategista vastuuta. Lainsäädäntöuudistuksen myötä osakeyhtiölain ja ammattikorkeakoululain välinen suhde selkeytyi. Osakeyhtiömuodon nähtiin myös edistävän päätöksentekoprosessien joustavuutta ja tehokkuutta. (Wennberg ym., 2018.)

Ammattikorkeakouluille on pyritty mahdollistamaan autonomiaa rajoittamalla lainsäädännöllä osakkaiden valtaa ohjata suoraan ammattikorkeakouluja ja ammattikorkeakoulun sisäistä rakennetta. Savolaisen (2022, s. 14) mukaan ”[o]mistajaorganisaation määräysvalta suhteessa tytäryhtiöön voi aikaansaada jännitettä omista-

jan tahtotilan ja ammattikorkeakoulun autonomian välille”. On selvää, että eri toimijaryhmillä on erilaisia intressejä ja motiiveja. Sen osoittavat kunta- ja yliopisto-omistajien erilaiset omistajaohjauksen tavoitteet (Savolainen, 2022). Yliopisto-omisteisessa ammattikorkeakoulussa konserniohje sisältää esimerkiksi yleisiä ohjeistuksia toimivallan delegointiperiaatteista sekä henkilöstön rekrytointioikeuksista ja oikeuksista hallintopäätösten tekemiseen (opetus- ja kulttuuriministeriö, 2021). Näillä jäsennetään ammattikorkeakoulun muodollista autonomiaa eri autonomian ulottuvuuksilla, vaikka esimerkiksi delegointipäätökset tehdään itsenäisesti ammattikorkeakoulussa.

Johtopäätöksiä

Ammattikorkeakoulujen korkeakouluautonomian tarkastelu voidaan jakaa kahteen hallinnolliseen aikakauteen: ylläpitäjähallintoon ja osakeyhtiöhallintoon. Näiden välillä on havaittavissa yhteisiä piirteitä, jotka liittyvät hybridin hallinnan muotoihin ja ammattikorkeakoulun monipuolisiin omistajatahoihin. Hybridisyys ei sinänsä ole erottelava tekijä näiden aikakausien välillä, mutta se, minkälaisissa rakenteissa, prosesseissa ja suhteissa hybridit osat esiintyvät ja ilmenevät, tuo esiin eroavaisuuksia aikakausien välille. Hybridielementit lisäävät hallinnan monimutkaisuutta, ja ne ovat pysyvä osa korkeakouluhallintoa (Capano & Pritoni, 2020; Johanson & Vakkuri, 2018; Jongbloed, 2015), kuten tämä katsaus vahvistaa.

Hybridielementit eivät siis ole uusi ilmiö ammattikorkeakouluille, eikä hybridisyys liity pelkästään osakeyhtiömuodon hallintorakenteisiin. Osakeyhtiöittämisestä edeltävällä ajanjaksolla hybridi hallintorakenne eli sisäinen hallinto ja ylläpitäjähallinto loi vahvan hybridirakenteen ammattikorkeakoulujen hallintoon. Julkisen rahoituksen osalta hybridisyys oli ylläpitäjähallinnon aikana erityisen korostunutta, sillä perusrahoitusta – silloiselta nimeltään yksikköhintarahoitus, jossa yhdistyivät kunnallinen rahoitus ja valtion rahoitus, – ohjattiin ammattikorkeakoulutoimintaan ylläpitäjäorganisaation välityksellä.

Ammattikorkeakoulujen yhteisestä osakeyhtiömuodosta riippumatta niiden omistajarakenne ja omistusosuusrakenne ovat hybridejä, mitä ilmentävät eri taustaiset omistajatahot ja näiden organisaatioiden enemmistö- ja vähemmistöomistukset. Kun yliopistot ovat liittyneet uusina toimijoina mukaan ammattikorkeakoulujen omistajatahoihin, joko pääomistajina tai vähemmistöomistajina, omistajatahoihin liittyvä toimijarakenteen hybridisyys on laajentunut.

Ainoastaan yhden omistajan ammattikorkeakoulut muodostavat omistajatahohybridiin ja omistusosuushybridiin poikkeuksen. Omistusosuushybridi muodostaa tietynlaisia astevaihteluja ammattikorkeakoulun ja omistajien väliseen vuorovaikutussuhteeseen. Molemmilla aikakausilla on mukana sekä julkisen että yksityisen sektorin toimijoita, mikä tarkoittaa, että mukana on organisaatiotahoja, joilla on erilaiset juridiset taustat, toiminnan tavoitteet ja toimintalogiikat.

Ammattikorkeakouluosakeyhtiöiden lainsäädännöllinen perusta on luonteeltaan hybridinen sisältäen sekä yksityisoikeudellisten osakeyhtiölain periaatteita että julkisoikeudellisia ammattikorkeakoululain säännöksiä. Lainsäädäntöjen tulkinnat eivät ole osakeyhtiöaikakautenaan osoittautuneet ongelmattomiksi. Oikeudellisen omistussuhteen alan lisäksi omistajan ja ammattikorkeakoulun väliset suhteet voivat sisältää muitakin toimijasuhteita. Esimerkiksi omistajalta hankittavat hallinnolliset tai muut palvelut kytkeytyvät asiakassuhteen muodostumiseen ja omistajan tilojen käyttö luo vuokrasuhteen omistajan ja ammattikorkeakoulun välille (Kohtamäki ym., 2023). Näiden seurauksena omistajasuhteista muodostuu entistä hybridisempiä, kun niihin liittyy muita keskinäisiä suhteita osakeomistuksen lisäksi.

Ammattikorkeakouluosakeyhtiöiden hallinnossa on runsaasti muitakin hybridejä piirteitä. Ammattikorkeakouluosakeyhtiön toimielimistä hallitus ja toimitusjohtaja-rehtorin tehtävä ja toimivalta ovat luonteeltaan hybridejä, sillä

niissä kohtaavat yksityinen ja julkinen sektori sekä niiden mahdollisesti eriävät intressit ja vaatimukset. Toimitusjohtaja-rehtori vastaa sekä osakeyhtiölain vaatimuksiin että ammattikorkeakoululain mukaisiin velvoitteisiin. Ammattikorkeakouluosakeyhtiön hallituksen kokoonpano perustuu ulkoisten ja sisäisten jäsenten yhdistelmään. Ulkoisilla jäsenillä on enemmistö, ja mukana on käytännössä sekä työelämätaustaisia että omistajataustaisia jäseniä. Omistajataustaiset jäsenet ovat hallituksessa lähtökohtaisesti yhteiskuntaelämän edustajina. Hallituksessa on aina yksi korkeakoulu yhteisön henkilöstöjäsen ja opiskelijajäsen. (Ammattikorkeakoululaki 932/2014; Kohtamäki ym., 2023.) Ammattikorkeakoulujen autonomiaan on kirjallisuudessa kiinnitetty vähän huomiota korkeakoulun hallituskokoonpanon näkökulmasta verrattuna yliopistojen autonomiasta käytyyn keskusteluun (Holmen, 2022).

HYBRIDIELEMENTIT LISÄÄVÄT HALLINNAN MONIMUTKAISUUTTA, JA NE OVAT PYSYVÄ OSA KORKEAKOULUHALLINTOA (CAPANO & PRITONI, 2020; JOHANSON & VAKKURI, 2018; JONGBLOED, 2015), KUTEN TÄMÄ KATSAUS VAHVISTAA.

Korkeakoululakien kokonaisuudistuksissa on pyritty vahvistamaan ammattikorkeakoulujen institutionaalista autonomiaa ja erityisesti taloudellista autonomiaa. Ammattikorkeakoulujen osalta taloudellisen autonomian oikeudellisen ilmenemisen muotoa heijastaa itsenäinen

ammattikorkeakouluosakeyhtiön oikeushenkilöasema. Sillä on pyritty spesifioimaan ammattikorkeakouluentiteettikokonaisuus ja muodostamaan lähtökohtia itsenäiselle toimintakyvyille taloudellisissa ja operationaalisissa kysymyksissä. Ammattikorkeakoulujen kuten muidenkin korkeakoulujen autonomia on hybridi kerroksellinen kokonaisuus juridista, muodollista ja tosiasiallista autonomiaa. Autonomia onkin ilmiönä olemukseltaan ja luonteeltaan hybridi, ja se rakentuu korkeakoulukohtaisesti suhteessa sisäisiin ja ulkoihin toimijoihin.

Ammattikorkeakoulu on itsessään entiteettinä kompleksi hybridi organisaatio (Brandsen & Karré, 2011; Hsieh, 2023; Karré, 2022; Kohtamäki ym., 2023). Artikkelissa on tarkasteltu vain rajallisesti sitä, miksi ammattikorkeakouluista tuli osakeyhtiöitä. Asiasta on vielä vähän tutkimusta, minkä vuoksi aiheelle on jatkotutkimuk-

sen tarvetta. Erittäin mielenkiintoinen kysymys on se, ovatko ammattikorkeakoulu ja osakeyhtiö toisistaan erillisiä entiteettejä vai yksi yhteinen entiteettikonaisuus. Hybridin hallinnan käsitteen avulla voidaan tunnistaa yhdistelmäentiteetin olemus. Kysymys liittyy laajemmin muun muassa organisaatioentiteetin lähestymistapaan tutkimusilmionä ja lähestymisessä sovelletta-vaan tieteenalaan. Ammattikorkeakoululain-säädäntöön perustuen entiteetin voidaan todeta viittaavan ammattikorkeakouluun oikeushenki-lönä, ammattikorkeakoulu yhteisönä, osakeyhtiönä, toimiluvan haltijana, opetus- ja kulttuuriministeriön sopimuskumppanina ja julkiseen rahoitukseen oikeutettuna toimijana. Autonomian näkökulmasta lainsäädännön esityö viittaa taas ammattikorkeakouluorganisaation autonomian vahvistamiseen. Toimilupa on myönnetty ammattikorkeakouluosakeyhtiölle, jolloin entiteetti on ammattikorkeakoulun ja osakeyhtiön hybridi. Samoin valtion perusrahoitus osoitetaan ammattikorkeakouluosakeyhtiölle.

Tämän analyysin perusteella voidaan todeta, että ammattikorkeakoulujen autonomian rakenteiden vahvistaminen regulaatioon perustuvien mekanismien ei takaa tosiasiallista autonomiaa. Ammattikorkeakoulun autonomia on kokoelma erilaisten hybridielementtien yhdistelmiä. Lisäksi autonomia ilmionä on yhtä aikaa hybridi autonomian rajallisuudesta ja äärettömyydestä. Ammattikorkeakouluosakeyhtiöhallinnossa on lukuisia hybridielementtejä, eikä niillä ole standardisältöä. On huomattava, että kaikki ammattikorkeakoulujen hallintaan liittyvät piirteet eivät ole täydellisesti tunnistettavissa ja selitettävissä hybridin hallinnan käsitteellä, sillä hallintaan liittyvät lukuisat erilaiset tekijät. ■

Lähteet

- AMMATTIKORKEAKOULULAKI 932/2014. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20140932>
- AMMATTIKORKEAKOULULAKI 351/2003. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2003/20030351>
- BILLIS, D. & ROCHESTER, C. (2020). *Handbook on hybrid organisations*. Edward Elgar Publishing.
- BRANDSEN, T. & KARRÉ, P. M. (2011). Hybrid organizations: no cause for concern? *International Journal of Public Administration*, 34(13), 827–836. <https://doi.org/10.1080/01900692.2011.605090>
- CAPANO, G. & PRITONI, A. (2019). Varieties of hybrid systemic governance in European Higher Education. *Higher Education Quarterly*, 73(1), 10–28. <https://doi.org/10.1111/hequ.12180>
- CAPANO, G. & PRITONI, A. (2020). What really happens in higher education governance? Trajectories of adopted policy instruments in higher education over time in 16 European countries. *Higher Education*, 80, 989–1010. <https://doi.org/10.1007/s10734-020-00529-y>
- VAN GESTEL, N., DENIS, J. L. & FERLIE, E. (2020). Hybridity in public organisations. Teoksessa D. Billis & C. Rochester (toim.), *Handbook on hybrid organisations* (s. 48–65). Edward Elgar Publishing.
- HE 206/2002. Hallituksen esitys ammattikorkeakoululainsäädäntöön. <https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2002/20020206>
- HOLMEN, J. (2022). The autonomy of higher education in Finland and Sweden: global management trends meet national political culture and governance models. *Comparative Education*, 58(2), 147–163. <https://doi.org/10.1080/03050068.2021.2018826>
- HSIEH, C. C. (2023). Governance in transition: an analytical framework for hybridity and dynamics in higher education. *Higher Education*, 85(2), 379–397. <https://doi.org/10.1007/s10734-022-00839-3>
- JOHANSON, J. E. & VAKKURI, J. (2018). *Governing hybrid organisations: exploring diversity of institutional life*. Routledge.
- JONGBLOED, B. (2015). Universities as hybrid organizations: trends, drivers, and challenges for the European university. *International Studies of Management & Organization*, 45(3), 207–225.
- KANKAANPÄÄ, J. (2020). *Omistajaohjaus, hyvä hallintotapa ja muu valvonta. Tutkimus suomalaisista osakeyhtiöistä* [väitöskirja, Tampereen yliopisto]. Trepo. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-1578-8>
- KARRÉ, P. M. (2022). The thumbprint of a hybrid organization—a multidimensional model for analysing public/private hybrid organizations. *Public Organization Review*, 23, 777–791. <https://doi.org/10.1007/s11115-021-00598-2>
- KUNTALAKI 410/2015. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2015/20150410>
- KOHTAMÄKI, V. (2009a). *Financial autonomy in higher education institutions: perspectives of senior management of*

- Finnish AMK institutions* [väitöskirja, Tampereen yliopisto]. Trepo. <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/66477>.
- KOHTAMÄKI, V. (2009b). New autonomy for Finnish universities – a consideration of autonomy through the six fundamental questions. *Hallinnon Tutkimus*, 21 (2), 62–74. <https://journal.fi/hallinnontutkimus/article/view/99454>
- KOHTAMÄKI, V. (2020). Autonomy-driven segmentation for competition among Finnish universities: leaders' perceptions. *Studies in Higher Education*, 47(1), 67–79. <https://doi.org/10.1080/03075079.2020.1730314>
- KOHTAMÄKI, V. & VON BOGUSLAWSKI, M. (2024). Strategic ambitions of external RDI funding in Finnish universities of applied sciences. *Studies in Higher Education*, 1–16. <https://doi.org/10.1080/03075079.2024.2334840>
- KOHTAMÄKI, V., JONNINEN, J. & KOSONEN, J. (2023). Ammattikorkeakouluosakeyhtiön toimivuus -Selvitys Opettajien Ammattijärjestö OAJ:lle Loppuraportti 20.6.2023. <https://www.oaj.fi/ajankohtaista/uutiset-ja-tiedotteet/2023/oajin-selvitys-ammattikorkeakoulujen-omistusvallan-keskittymisessa-on-suuri-riski/>
- KORKEIN HALLINTO-OIKEUS. (2007). Kunnallinen ammattikorkeakoulu - Muutoksenhaku ammattikorkeakoulun ylläpitäjän päätökseen - Valituslaji - Kunnallisvalitus - Organisaatiomuutos - Täytäntöönpanon kieltäminen. Finlex. Diaarinumero: 3011/2/06, antopäivä: 8.1.2007, taltio: 4. <https://www.finlex.fi/>
- LAMPINEN, O. (2001). The use of experimentation in educational reform: the case of the Finnish polytechnic experiment 1992-1999. *Tertiary Education and Management*, 7(4), 311–321. <https://doi.org/10.1080/13583883.2001.9967062>
- LAMPINEN, O. (2003). *Suomalaisen korkeakoulutuksen uudistaminen. Reformeja ja innovaatioita* (opetusministeriön julkaisuja 2003:25). Opetus- ja kulttuuriministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:952-442-521-1>
- LAMPINEN, O. & SAVOLA, M. (1995). *Ammattikorkeakoulujen syntyvaiheet Suomessa. Ammattikorkeakoulut – vaihtoehto yliopistolle*. Gaudeamus.
- LINNA, J. (2016). *Yhtiöstä opettaja? Systeemitoreettinen tulkinta ammattikorkeakoulujen yhtiöittämisestä* [väitöskirja, Helsingin yliopisto]. Helda. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-2260-5>
- NENONEN, M. (2020). *Tulokset paranevat, miten käy laadun? Tulospohjainen rahoitusmalli koulutuksen tuloksellisuuden ja laadun kehittäjänä ammattikorkeakouluissa* [väitöskirja, Itä-Suomen yliopisto]. eRepo. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-3426-0>
- NGO, J. & MEEK, L. (2019). Higher education governance and reforms in Indonesia: are the matrices of autonomy appropriate? *Journal of International and Comparative Education (JICE)*, 8(1), 17–26. <https://doi.org/10.14425/jice.2019.8.1.17>
- NYSSÖLÄ, H. (2008). *Omistajaohjaus, sisäinen yrittäjyys ja tuloksellisuus ammattikorkeakouluissa* [väitöskirja, Jyväskylän yliopisto]. JYX-julkaisuarkisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-3507-8>
- OECD. (2022). Expanding and steering capacity in Finnish higher education: thematic policy brief. *OECD Education Policy Perspectives*, 50. <https://doi.org/10.1787/61a-d64b9-en>
- OSAKEYHTIÖLAKI 624/2006. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2006/20060624>
- OPETUS- JA KULTTUURIMINISTERIÖ. (2021). *Opetus- ja kulttuuriministeriön selvitys sivistysvaliokunnalle korkeakoulukonsortioista ja korkeakoulujen opetusyhteistyöstä VN/33832/2021 VN/33832/2021-OKM-1*. <https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/JulkausMetatieto/Documents/EDK-2022-AK-4689.pdf>
- PUOSKARI, P. (2004). *Kunta ja ammattikorkeakoulu*. Kunnallisanalan kehittämissäätiö.
- SALMINEN, H. (2001). *Suomalainen ammattikorkeakoulu-uudistus opetushallinnon prosessina: koulutus-suunnittelu valtion keskushallinnon näkökulmasta* [väitöskirja, Helsingin yliopisto]. Opetusministeriö.
- SALMINEN, H. & YLÄ-ANTTILA, P. (2010). *Ammattikorkeakoulujen taloudellisen ja hallinnollisen aseman uudistaminen* (opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2010: 23). Opetus- ja kulttuuriministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-485-968-4>
- SAVOLAINEN, S. (2022). *Kaupungit ja yliopistot ammattikorkeakoulujen omistajina: omistajaohjauksen tavoitteet ja toteutus konserneissa* [väitöskirja, Tampereen yliopisto]. Trepo. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-2352-3>
- SHATTOCK, M. (2014). *International trends in university governance. Autonomy, self-government and the distribution of authority*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315769028>
- SIMPSON, C. & MARINOV, M. (2016). University autonomy in the age of marketization. Teoksessa R. V. Turcan, J. E. Reilly & L. Bugaian (toim.), *(Re)Discovering university autonomy: the global market paradox of stakeholder and educational values in higher education* (s. 73–84). Palgrave Macmillan.
- TIRRONEN, J. & KOHTAMÄKI, V. (2020). Korkeakoulutuksen idea, arvot ja autonomia. Teoksessa V. Kohtamäki, E.

- Pekkola & J. Kivistö (toim.), *Korkeakouluhallinto -Johtaminen, talous ja politiikka* (s. 72–96). Gaudeamus.
- VALKAMA, P. (2004). *Kilpailuneutraliteetin toteutuminen kuntapalveluiden näennäismarkkinoilla* [väitöskirja, Tampereen yliopisto]. Trepo. <https://urn.fi/urn:isbn:951-44-6108-8>
- VARMOLA, T. (16.8.2023). Suomen ammattikorkeakoulujen historia [symposiumin alustus]. Korkeakoulututkimuksen XV kansallinen symposium, Jyväskylä, Suomi. <https://docs.google.com/document/d/1mNFCIS3kj-257birlpuCMWjfS7owVPlchB-N94wlsEr0/edit>
- VIPUNEN. (2022). Ammattikorkeakoulutus – talous. <https://vipunen.fi/fi-fi/amk/Sivut/Talous.aspx>
- VÄLIMAA, J. (2019). *A history of Finnish higher education from the Middle Ages to the 21st century*. SpringerCham. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-20808-0>
- VÄLIMAA, J. & NEUVONEN-RAUHALA, M.-L. (2008). Polytechnics in Finnish higher education. Teoksessa J. S. Taylor, J. B. Ferreira, M. de Lourdes Machado & R. Santiago (toim.), *Non-university higher education sector in Europe* (s. 77–98). Springer. https://doi.org/10.1007/978-1-4020-8335-8_4
- WENNBERG, M., KORAMO, M. & KEINÄNEN J. (2018). *Ammattikorkeakoulu-uudistuksen arviointi. Loppuraportti* (opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2018:32). Opetus- ja kulttuuriministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-588-4>
- YLIOPISTOLAKI. (2009). Yliopistolaki 558/2009. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2009/20090558>

“Mitä tummempi sininen, sitä stressaantuneempi olen”

Taidepohjainen tapaustutkimus työhyvinvoinnista yliopistossa

Marc C. Perkins, Johanna Ennser-Kananen, Petteri Laihonon ja Taina Saarinen

Yliopistot ovat COVID-19-pandemian jälkeen olleet kiinnostuneita henkilöstön hyvinvoinnista. Hyvinvointi on iso osa yliopistojen tavoitteita ja strategioita, ja yliopistot tekevät kyselyjä hyvinvoinnista. Yliopiston työntekijöiden hyvinvointi on myös tämän artikkelin aihe. Analysoimme tässä aineistopohjaisessa artikkelissa aineistoa, jonka keräsimme taidetyöpajassa. Työpajassa osallistujat piirsivät ja maalasivat. Samalla he keskustelivat tutkijoiden kanssa hyvinvoinnista. Kun olimme analysoineet aineistoa, löysimme useita hyvinvointiin liittyviä teemoja, joista tarkastelemme tarkemmin neljää: työn imu, “reipas työntekijä”, yliopiston rakennukset ja tilat sekä kieli. Osallistujat pitivät työpajasta menetelmänä. Lopuksi me kirjoittajat pohdimme, miten yliopistotyötä voisi muuttaa, jotta hyvinvointi paranisi. Artikkelin on kirjoitettu selkosuomen tapaisella kielellä, jotta mahdollisimman monet ymmärtävät sen.

Tutkimuksen taustaa

Työhyvinvointi on tärkeä osa korkeakoulujen toimintaa. Hyvinvointi vaikuttaa sekä yksilöön että yhteiskuntaan (Martela, 2021). Työhyvinvointia on usein arvioitu kyselyillä (esim. Ballo ym., 2023). Kyselyissä ihmiset valitsevat monista vaihtoehdoista sen, joka kuvaa parhaiten heidän omaa kokemustaan tai mielipidettään. Näillä kyselyillä saa hyödyllistä tietoa esimerkiksi siitä, miten eri työntekijäryhmien hyvinvointi eroaa tai miten vähän tai paljon työntekijät kokevat voivansa hyvin (Ohadomere & Ogamba, 2021).

Työntekijän hyvinvointi on kuitenkin monimutkainen asia. Hyvinvointia ei aina voi tarkastella pelkästään luvuilla ja tilastoilla. Hyvinvointiin liittyy erilaisia asioita, jotka vaikuttavat sekä henkiseen että fyysiseen hyvinvointiin (Ford ym., 2011). Nämä eri tekijät voivat riippua henkilöstä itsestään tai hänen ympäristöstään. Myös aineistostamme löytyi viitteitä siitä, että monet meistä yliopistolaisista (eli yliopiston työntekijöistä) ovat

kyllästyneet vastaamaan kyselyihin. Kyselyissä pitää vastata muiden asettamiin kysymyksiin eikä osallistujia voi vaikuttaa aiheisiin. Tämä estää tutkittavaa tuomasta omia kokemuksia ja mielipiteitä julki niin kuin haluaisi. Tässä tutkimuksessa teemme kansatutkimusta, eli suhtaudumme osallistujiin heidän oman työhyvinvointinsa ja työympäristönsä asiantuntijoina sekä tasa-arvoisina keskustelu- ja tutkimuskumppaneina (Kulmala ym., 2023).

Usein me puhumme hyvinvoinnista siten, että tarkoitamme yksilön terveyttä tai yksilöllistä elämäntapaa, esimerkiksi miten me nukumme, mitä me syömme, käytämmekö alkoholia, tai harrastammeko liikuntaa. Olisi kuitenkin tärkeä huomata, että hyvinvointi liittyy myös rakenteelliseen eriarvoisuuteen. Tutkimuksessa yhteen yksittäiseen työntekijään liitetään esimerkiksi sukupuoli, ikä, etnisuus (kieli-, kulttuuri- ja uskontotausta) tai terveys (Dougall ym., 2021). Näiden lisäksi on myös muita rakenteellisia asioita, jotka vaikuttavat suureen joukkoon ihmisiä. Nämä rakenteelliset asiat ovat usein pitkän historian seuraus, ja ne

ovat monille näkymättömiä ja normalisoituneita. Rakenteisiin liittyviä asioita ovat esimerkiksi työsuhde, sen kesto, palkka ja työyhteisön ilmapiiri. Vaikka tasa-arvoisuudesta on säädetty laissa, tutkimuksissa on havaittu tiettyihin ryhmiin kohdistuvaa syrjintää. Esimerkiksi terveys, etninen tausta ja ikä vaikuttavat monin tavoin rekrytointiin, työsuhteen kestoon tai palkkaan (esim. Kaninen ym., 2022).

Hyvinvoinnista puhuminen on myös tapa, jolla työntekijöitä kontrolloidaan. Työntekijöiden toimintaa psykologisoidaan, eli heidän toimintaansa selitetään ajatusten ja tunteiden avulla. Samalla yhteiskunnalliset rakenteet, jotka liittyvät epä-tasa-arvoon, jäävät näkemättä. Brunila ym. (2021) puhuvat terapeuttisesta vallasta. Tällä he tarkoittavat vallankäyttöä, joka keskittyy yksilön tunteisiin ja henkilökohtaisiin ominaisuuksiin ja sivuuttaa rakenteelliset ongelmat. Jos puhumme akateemisesta hyvinvoinnista vain työntekijöiden omana ongelmana, käytämme terapeuttista valtaa.

Hyvinvointi liittyy siis sekä yksilöllisiin että yhteisöllisiin ja rakenteellisiin asioihin. Nielsen ym. (2017) korostavat, että työhyvinvoinnin tutkimuksessa pitää huomioida yksilön lisäksi myös ryhmään, johtamiseen ja organisaatioon liittyviä tekijöitä. Näiden erilaisten asioiden yhteisvaikutus on, että olemme joko tyytyväisiä tai tyytymättömiä hyvinvointiimme (Karvonen, 2019, s. 96). Ryan ja Deci (2000) puhuvat hyvinvoinnista yksilön motivaation ja persoonallisuuden näkökulmista. He ajattelevat, että hyvinvointiin liittyy yksilön autonomia, kompetenssi ja yhteisöllisyys eli kokemus yhteisöön kuulumisesta.

Ihmisen oma kokemus hyvinvoinnista on tärkeää ymmärtää. Voidaan ajatella, että työhön sitoutuminen, tyytyväisyys työssä sekä työelämässä viihtyminen kertovat hyvästä työhyvinvoinnista. Vähemmän hyvästä hyvinvoinnista kertovat työnarkomania ja työuupumus. (Bakker & Oerlemans, 2011.)

Tässä artikkelissa annamme osallistujiemme kertoa itse, mitä heidän hyvinvointinsa on. Emme siis määrittele hyvinvointia millään erityisellä tavalla vaan katsomme, mitä aineistomme kertoo. Hyvinvoinnin lisäksi puhumme myös ei-hyvinvoinnista (siitä, että hyvinvointia ei ole, mutta tunne on neutraali) ja pahoinvoinnista (työhön

liittyvät huonot ja negatiiviset asiat, eli *tunne on paha*). Sara Ahmedin (2014) tapaan ajattelemme, että tunne ei ole vain psykologinen vaan sosiaalinen, kulttuurinen ja materiaallinen tila. Samoin hyvinvointiin liittyviä tunteita ei voi tarkastella vain yksiöpsykologian vaan myös yhteiskunnan rakenteiden näkökulmasta.

Kirjoitamme akateemiseen hyvinvointiin liittyvistä asioista, joista on vaikeaa saada tietoa kyse-lyillä. Tällaisia asioita ovat esimerkiksi hyvinvointiin liittyvät tunteet ja mielipiteet. Artikkelini on osa laajempaa tutkimusta, jossa teimme haastatteluja sekä järjestimme taidetyöpajan. Halusimme kerätä aineistoa, joka kuvastaa yliopistolaisten itse tärkeinä pitämiä asioita työhyvinvoinnista.

Olemme mukauttaneet artikkelimme kieltä selkosuomen tapaiseksi ja hyödynnämme tässä kirjoituksessa Selkokeskuksen selkokielen mittareita ja ohjeita. Tähän on monta syytä. Selkeällä kielellä voidaan edistää yhdenvertaisuutta ja osallisuutta (Shapiro & Aull, 2023). Kielen käyttäminen työpaikalla eli yliopistossa on yksi teema tutkimuksessamme. Suomen oppijat ja suomalaisten yliopistojen työntekijät, jotka ovat jo oppineet suomea, tarvitsevat aineistoja, jotka auttavat oppimaan akateemista suomea. Myös niille, jotka osaa-vat suomea, selkeä kieli on tärkeää. Suomen oppijoilla voi kuitenkin olla eri tarpeet selkeälle kielelle kuin esimerkiksi muistisairailta tai henkilöillä, joilla on vaikeuksia lukemisessa (Dahlgren, 2020). Olemme tässä tekstissä esimerkiksi käyttäneet sanoja, jotka eivät ehkä kuulu perinteiseen selkosuomeen (kuten diskurssi, etnisyys, legitimizeetti), koska ajattelemme, että akateemiset kielen oppijat ymmärtävät tällaiset sanat. Haluamme tulevaisuudessa kehittää selkeän suomen käyttöä myös akateemisissa ympäristöissä. Haluamme tällä kirjoituksella edistää sekä lukijoiden että kirjoittajien osallisuuden ja omistajuuden kokemusta. Kielellisestä osallisuudesta hyötyvät kaikki.

Kirjallisuuskatsaus

Tässä alaluvussa esittelemme, miten yliopistoissa koettua hyvinvointia on aiemmin tutkittu. Yliopistoissa ja ammattikorkeakouluissa töissä olevan henkilöstön hyvinvointia ei ole erityisesti määritelty. Akateeminen hyvinvointi ymmärretään Suo-

messa yleisesti työhyvinvointina korkeakouluissa työpaikkoina (ks. esim. Puhakka & Rautopuro, 2014; Puhakka, 2020).

Suomessa, kuten muualla maailmassa, akateemista hyvinvointia on tutkittu erityisesti kyselyillä. Esimerkiksi akateemisia työntekijöitä edustavat työmarkkinajärjestöt eli ammattiliitot ja työntekijöiden yhdistykset tekevät usein kyselyitä yliopistotyöntekijöiden hyvinvoinnista (esim. Puhakka & Rautopuro, 2014; Puhakka, 2020). Näissä selvityksissä on huomattu, että hyvinvointi liittyy esimerkiksi työntekijän asemaan ja työsuhteeseen. Tärkeitä asioita ovat esimerkiksi pysyvä tai pitkäaikainen työsuhte sekä hyvä asema ja siihen liittyvä palkka esimerkiksi professorina tai johtotehtävissä (Puhakka, 2020). Myös työntekijän sosiaalinen tausta sekä asema ja osallisuus työpaikalla vaikuttavat hyvinvointiin (Dougall ym., 2021).

Aiemmassa tutkimuksessa (Ballo ym., 2023) huomasimme, että etenkin väitöskirjaa tekevien tutkijoiden ja vasta tohtoriksi valmistuneiden tutkijatohtorien hyvinvointi oli heikompaa kuin muiden. Hallintohenkilöstön, kuten esimerkiksi toimistosihteerien, matkasihteerien tai hallintopäälliköiden, palautuminen eli toipuminen raskuudesta oli muita heikompaa. Hallintohenkilöstöä on tutkittu vähemmän kuin opettajia ja tutkijoita. Kaikkien yliopistoissa työtä tekevien hyvinvointia ei voi tukea samoilla keinoilla. Yliopistojen johdon pitäisi huomioida tämä (Ohadomere & Ogamba, 2021).

Yliopiston yksi tavoite on henkilökunnan tuottavuus ja akateeminen ”erinomaisuus” sekä huipun tavoittelu (Jayman ym., 2022). Hyvinvointi voi liittyä tähän diskurssiin. Ajatus on, että kun työntekijä voi hyvin, hän on myös tuottava (Ford ym., 2011). Ahdistus ja huono olo työssä voivat kuitenkin johtua yliopistojen tulosvaatimuksista ja paineista suorittaa (esim. Berg ym., 2016). Valovirta ja Mannevuori (2022) kirjoittavat uusliberaalista yliopistotyöstä. Tällaisessa työssä työntekijöiden ajankäyttöä ohjataan erilaisilla kursseilla ja koulutuksilla, jotka uusintavat sekä haitallisia tulospaineita että perinteisiä käsityksiä akateemisesta tuottavuudesta. Valovirta ja Mannevuori ehdottavat vastalääkkeeksi yhdessä tekemistä ja ajattelemista.

Tässä artikkelissa tarkastelemme yhden yliopiston työntekijöiden hyvinvointia Sara Ahmedin

(2006) *suoristamisen välineiden (straightening devices)* avulla. Näiden suoristamisen välineiden tarkoitus on sovittaa ihmiset sosiaalisiin normeihin ja tavoitteisiin. Suoristamisen välineet liittyvät sosiaalisiin vallan rakenteisiin ja järjestelmiin, kuten esimerkiksi heteronormatiivisuus (Ahmed, 2006) ja rasismi (Ahmed, 2007), jotka toteutuvat jokapäiväisessä käytöksessä. Heteronormatiivisuus suoristamisen välineenä voi olla esimerkiksi heteroparien kuvien esillepano vanhempien kodissa, kun queer-tytär tulee käymään (Ahmed, 2006). Engman ym. (2023) ovat käyttäneet termiä suoristamisen väline yliopiston kontekstissa. Kun tutkija kokee painetta kuvailla tutkimustaan ”uudeksi”, sen sijaan että hän korostaisi, että se on seurausta aiemmasta tutkimuksesta, uutuus tai innovatiivisuus toimii suoristamisen välineenä. Tämä väline painostaa tutkijan akateemisen tuottavuuden ja kilpailun tavoitteisiin yhteistyön ja kollektiivisuuden korostamisen sijaan. Suoristamisen väline voi olla esimerkiksi diskurssi, käytäntö tai sääntö.

Suoristamisen välineiden tehtävä on näyttää tietä näihin tuottavuuden tavoitteisiin ja varmistaa, ettei työntekijä eksy tai poikkea reitiltä. Meidän tutkimuksessamme se tulee näkyviksi esimerkiksi tavoissa, joilla puhutaan (tai ei puhuta) hyvinvoinnista yliopiston kontekstissa, kenen vastuulla se on ja miten sitä voi parantaa.

Tässä artikkelissa keskitymme taidetyöpajan aineistoon. Taidetyöpajassa piirsimme ja maalasimme yhdessä osallistujien kanssa kuvia, jotka kertoivat hyvinvoinnista tai pahoinvoinnista yliopistossa. Tässä artikkelissa vastaamme näihin kysymyksiin:

- Miten yliopiston työntekijät keskustelevat ja kuvaavat hyvinvointiaan tai pahoinvointiaan taidetyöpajassa kerätyssä aineistossa?
- Millaisia ”suoristamisen välineitä” näkyy työpajan osallistujien puheessa ja piirroksissa?
- Miten taidetyöpaja auttoi meitä tutkijoita ymmärtämään yliopistossa työskentelevien hyvinvointia tai pahoinvointia?

Aineisto ja menetelmät

Tutkimuksessamme halusimme löytää tapoja, joilla voidaan parantaa yliopiston työntekijöiden hyvinvointia. Teimme aiemmin aiheesta kyselyn (katso Ballo ym., 2023). Tässä tutkimuksessa me emme halunneet taas käyttää kyselyä, vaan halusimme kerätä monipuolisen laadullisen aineiston. Etsimme osallistujia eri henkilöstöryhmistä (esimerkiksi tutkijat, opettajat sekä ammatti- ja asian tuntijahenkilöstö) ja eri yksiköistä (esimerkiksi tiedekunnat, avoin yliopisto ja yliopistopalvelut). Valitsimme kahdeksan yksikköä yhdestä yliopistosta, joista sitten kutsuimme osallistujia satunnaisesti verkkosivujen henkilöstölistoilta.

Lähetimme kaikille kutsuille sähköpostin, jossa oli pyyntö osallistua tähän tutkimukseen (ks. näitä sähköposteja ja lisää tietoja käyttämistämme menetelmistä aineistojulkaisuistamme Perkins ym., 2024a; Perkins 2024b). Kutsutut henkilöt saivat valita kahdesta osallistumistavasta: taidetyöpaja (ryhmätyö, jossa osallistujat tekevät taidetta) tai haastattelu (yksin). Tässä artikkelissa kerromme vain taidetyöpajasta, jonka valitsi kolme osallistujaa. Päätimme tässä artikkelissa keskittyä taidetyöpajaan ja siihen liittyvään keskusteluun, koska sellaista osallistavaa aineistoa ei yleisesti käytetä työhyvinvoinnin tutkimuksessa. Mielestämme tällainen näkökulma hyvinvointiin voisi olla muillekin tutkijoille hyödyksi.

Artikkelimme kertoo yhdestä tapauksesta. Tapauksetutkimuksella kysytään, mistä tässä tapauksessa on kyse (Flyvbjerg, 2006). Tapauksen ja sen analyysin pitää antaa tilaa erilaisille tulkinnoille ja erilaisille lukijoille. Flyvbjerg (2006) sanoo, että yleistäminen on yliarvostettua ja esimerkin tai tapauksen merkitystä tutkimuksessa ei ymmärretä riittävästi. Ajattelimme, että me olimme enemmän puhumalla osallistujien kanssa kuin tekemällä kyselyä. Seuraamme Valovirran ja Mannevuon (2022) ajatusta, ja pyrimme tekemään ja ajattelemaan yhdessä osallistujien kanssa hyvinvoinnin tutkimuksessa. Tämä tarkoitti meille taiteen tekemistä (piirtämistä ja maalaamista) työhyvinvoinnista ja siitä keskustelua.

Mielestämme tämä tapaus on tärkeä esittää näin, koska se oli yksi tapahtuma ja itsenäinen kokonaisuus. Aineisto on monimuotoinen, ja siksi

soveltuva yksityiskohtaiseen laadulliseen tarkasteluun. Tämän yhden tapauksen sisällä meillä on erilaisia aineistoja: kuvia, piirustuksia, äänitteitä ja omia keskustelujamme. Tapauksetutkimus tarkoittaa myös, että kerromme suuria tarinoita pienten tarinoiden avulla (Georgakopoulou, 2006). Lähestymistapa huomioi yhteiskunnallista dynamiikkaa ja merkityksiä (mitä voi tapahtua ja miten voimme ymmärtää sen). Mielestämme laadullisen datan tehtävänä on havainnollistaa ja laajentaa teoriaa siitä, mitä me teemme. Esimerkiksi havainnollistamme, kuinka suoristamisen välineet toimivat.

Teimme osallistavaa kansatutkimusta (ks. Kulmala ym., 2023) eli pidimme osallistujia tasa-arvoisina keskustelu- ja tutkimuskumppaneina työhyvinvoinnista. Annoimme siten heille tilaa esittää omia kysymyksiään ja tuoda keskusteluun uusia teemoja, joita emme olleet mitenkään valmistelleet. Välillä toimimme myös itse esiin omia mielipiteitämme emmekä tyytyneet neutraaliin tarkkailijan rooliin. Käytämmekin joskus osallistujista termiä kollega, koska olemme itsekkin yliopiston työntekijöitä. Emme kuitenkaan kutsuneet osallistujiksi lähimpiä työtovereita tai yhteistyökumppaneja.

Tumanyan ja Huuki (2020) ovat tehneet laajan kirjallisuuskatsauksen taidepohjaisiin menetelmiin sensitiivisten aiheiden tutkimuksessa. Heidän katsauksensa perusteella taidepohjaiset menetelmät ovat hyödyllisiä ainakin kolmella tavalla:

- 1) Ne voivat tehdä näkyväksi aiemmin näkymättömiä kokemuksia.
- 2) Ne voivat edistää muutosta.
- 3) Niillä voi tutkia näkökulmia, jotka ovat enemmän tai muita kuin inhimillisiä tai vähemmän tietoisia. (Tumanyan & Huuki, 2020.)

Kehitimme taidetyöpajan menetelmät aiemmasta tutkimuksesta (Engman ym., 2023). Taidetyöpaja tapahtui huhtikuussa 2023 yliopiston opetustilassa. Huoneessa oli pöytiä, isoja papereja ja monia erilaisia taidetarvikkeita, esimerkiksi maaleja, siveltimiä ja kyniä. Taidetyöpajassa oli kolme yliopiston työntekijää (osallistujat) ja kolme tutkijaa (kirjoittajat Ennsler-Kananen, Perkins ja Saarinen). Osallistujat olivat kolmesta eri henkilöstöryh-

mästä ja kolmesta eri yksiköstä. Tutkijat toimivat myös osallistujina. Kun puhumme myöhemmin työpajan osallistujista, tarkoitamme yleensä myös tutkijoita. Ennen kun aloitimme, kerroimme osallistujille, mitä ja miten me tutkimme. Kerroimme heille myös, että kutsutut osallistujat voivat lähteä tutkimuksesta milloin tahansa ilman seurauksia (ks. lisää Perkins ym., 2024a; Perkins 2024b). Sen jälkeen me kysyimme, jos kutsutut haluavat edelleen osallistua, eli virallisesti me pyysimme heiltä tietoon perustuvan suostumuksen.

Pyysimme osallistujia maalaamaan tai piirtämään siitä, mikä vaikuttaa heidän hyvinvointiinsa. He saivat tehdä työtä yksin tai ryhmässä ja saivat maalata tai piirtää mitä tahansa. Myös tutkijat maalasivat ja piirsivät sekä keskustelivat osallistujien kanssa. Tutkijat usein kysyivät osallistujilta, mitä he olivat tehneet ja miksi sekä mitä heidän piirtämänsä tai maalaamansa kertoo hyvinvoinnista. Emme siis analysoineet kuvia vaan osallistujien reflektioita niistä. Keskustelimme sekä englanniksi että suomeksi: jotkut käyttivät pääasiassa englantia ja jotkut suomea. Yliopistolaiset tekivät työtä taidetyöpajassa noin 1,5 tuntia. Ennen kuin taidetyöpaja loppui, tutkijat keskustelivat koko ryhmän kanssa siitä, mitä kaikki osallistujat ajattelivat hyvinvoinnista ja tästä ryhmätyöstä. Kun ryhmätyö oli lopunut ja kutsutut osallistujat olivat lähteneet, tut-

kijat keskustelivat keskenään taidetyöpajasta ja sen isoista teemoista. Koko tapahtuma äänitettiin ja dokumentoitiin (ääninauhoite ja valokuvia mutta ei videota). (Perkins ym., 2024a; Perkins 2024b.)

Tutkimuksemme on aineistolähtöistä mutta hyödynnämme ja kehitämme teoreettista keskustelua hyvinvoinnista. Taidetyöpajan ja tutkijoiden keskustelun äänitteet litteroitiin eli kirjoitettiin tekstiksi automaattisesti tietokoneen kanssa (Whisper v20230124; Radford ym., 2022). Sitten kaksi tutkijaa kuunteli kaikki äänitteet ja tarkisti litteroinnit. Tämän jälkeen kaikki tutkijat lukivat litteroinnit, ja he keskustelivat isoista teemoista iteratiivisesti eli toistuvasti monta kertaa (Tracy, 2020). Isoilla teemoilla tarkoitamme sellaisia asioita, joihin liittyi paljon osallistujien tunteita tai joiden parissa vietettiin paljon aikaa. Litteroimme ja esitämme puheenvuorot niiden alkuperäisessä muodossa, ja sillä kielellä, jolla osallistujat puhuivat. Englanninkieliset lainaukset on käännetty suomeksi.

Tulokset

Työpajan alussa osallistujat avasivat taidetarvikkeita. Osallistujat eivät tunteneet toisiaan, ja kaikki alkoivat tehdä työtä yksin, eri paperilla tai eri osissa samaa paperia. Huoneessa oli usein hiljaista, kun kaikki maalasivat. Mutta kun tutkijat kysyivät, mitä

Kuva 1. Osallistujat piirsivät tämän kuvan taidetyöpajassa. Kuva: Marc C. Perkins.

kutsutut kollegat tekivät ja mitä se kertoi hyvinvoinnista, juttelu alkoi. Osallistujat tulivat hitaasti yhteen, ja he alkoivat maalata yhdessä. He esimerkiksi maalasivat jonkun toisen piirustukselle. Lopussa kaikki keskustelivat samasta piirustuksesta ja aiheesta yhdessä. (Kuva 1, s. 56.)

Esittelemme seuraavaksi neljä mielestämme tärkeää havaintoa. Kaikissa näissä näkyy jokin suorittamisen väline, jolla hyvinvointiin tai sen puuttumiseen liittyy jokin arvo tai normi:

- 1) Työn imu eli työstä saatu hyvä mieli ja energia on osa sekä hyvinvointia että ei-hyvinvointia.
- 2) ”Reippaat työntekijät” ja hyvinvointi-/ei-hyvinvointi.
- 3) Työn tekemisen paikka, luonto ja hyvinvointi.
- 4) Kieli osallisuutena.

Esimerkki 1: Aurinko ja oravanpyörä – hyvinvointi ja ei-hyvinvointi työn imuna

Jotkut osallistujat kertoivat, että he kokevat stressiä aika usein. On tietysti tärkeää ottaa yliopistohenkilöstön puhe stressistä vakavasti. Stressi voi olla

seurausta myös jostain miellyttävästä. Hyvinvointitutkimuksessa puhutaan ”työn imusta”, jolla tarkoitetaan työhön liittyvää myönteistä innostuneisuuden, omistautumisen ja uppoutumisen tunnetta (Hakanen, 2018; Kumpulainen, 2013).

Työn imu on positiivinen, omiin vahvuuksiin liittyvä asia (ks. Kumpulainen, 2013). Työn imun kääntöpuoli voi kuitenkin olla negatiivinen, haitallista stressiä aiheuttava työholismi eli haitallinen riippuvuus työstä (Puhakka, 2020). Työn imu ja työholismi voi olla vaikea erottaa toisistaan. Niillä voi myös olla yhteisiä piirteitä. Pakkomielleisyys (*compulsion*) voi olla yksi tapa erottaa sekä työholismiin että työn imuun liittyvä ”ylityöskentely” (*excessive working*) (di Stefano & Gaudiino, 2019).

Työpajassamme yksi kollega piirsi puoliympyrän eri väreillä (kuva 2). Keskiosia oli keltainen. Hän kommentoi:

Osallistuja 1: This represents the sun. When you know everything is fun, you're feeling fine, you don't have that much of a workload, but you're excited about your tasks, and you start to acquire more tasks for yourself. 'Tämä kuvaa aurinkoa. Kun tiedät, että kaikki on kivaa, sinulla on hyvä olo, sinulla ei ole niin suurta työtaakkaa, mutta olet kuitenkin innostunut tehtävistäsi ja alat hankkia niitä lisää itsellesi.'

Kuva 2. Aurinko ja oravanpyörä kuvaavat työn imun, stressin ja hallitsemattomuuden kokemusta. Kuva: Marc C. Perkins.

Keltaisen osan (“auringon”) ympärillä oli oranssi ja punainen kerros, jotka symboloivat, että työ-
määrä ja stressi nousivat:

Osallistuja 1: You become a bit more loaded with your tasks. You become a bit more stressed gradually. So these colors represent that. ‘Sinusta tulee hiukan kuormittuneempi. Alat vähitellen olla stressaantuneempi. Nämä värit kertovat siitä.’

Sininen väri osoittaa korkeaa stressitasoa:

Osallistuja 1: When it’s red, it’s like, yeah, I can still manage. It’s like I’m excited, but it’s getting a bit stressed. And it’s a bit too much. But when it gets to the blue one, then it’s too much for myself. I’m overstressed. And the darker the blue, the more stressed I am. And then I can’t sleep anymore. So that’s how it usually goes with me. I’m really excited about my tasks. I acquire more and more tasks because I’m interested in them. ‘Kun se on punainen, niin se tarkoittaa joo, pärjään vielä. Olen ikään kuin innostunut, mutta alkaa olla vähän stressaavaa. Ja vähän liikaa. Mutta kun menee siniselle, se on liikaa minulle. Olen ylistressaantunut. Ja mitä tummempi sininen, sitä stressaantuneempi olen. Ja sitten en saa enää nukuttua. Näin se yleensä minulla menee. Olen tosi innostunut tehtävistäni. Otan niitä lisää, koska olen kiinnostunut niistä.’

On tärkeä huomata, että yliopiston työntekijä korostaa, että ei-hyvinvointi ja vähitellen myös pahoinvointi on seurausta siitä, mitä hän teki vapaaehtoisesti. Hän mainitsee, että työ määrä on iso (ja stressitaso on korkea), koska hän on niin innostunut työstään. Toisin sanoen hänen ei-hyvinvointinsa johtuu hänen rakkaudestaan työhönsä. Innostus työstä voi siis olla sekä hyvä että haastava asia; etenkin, jos työn imu kääntyy työholismien puolelle (di Stefano & Gaudino, 2019). Yliopistoissa on helppo työskennellä liikaa ja uupua (Smith & Ulus, 2020).

Positiivisten ja negatiivisten kokemusten välillä on jännite. Jännitteellä tarkoitamme sellaisia käsi-

tyksiä hyvinvoinnista, jotka ovat toisilleen vastakkaisia ja haastavat toisiaan. Tässä esimerkissä innostuminen työstä eli työn imu tuotti sekä positiivisia että negatiivisia tunteita.

Esimerkki 2: “Reipas työntekijä”, hyvinvointi ja pahoinvointi

Toinen kollegakin kertoi pahoinvoinnistaan mutta eri tavalla. Hänen tarinansa pahoinvointi liittyi siihen, että hänen mahdollisuuksiaan tehdä päätöksiä oli rajoitettu. Hän sanoi:

Osallistuja 2. Ja tää on meidän yliopistoprosessi tällä hetkellä – – No. Meitä sullotaan niinu johonkin ylhäältäpäin tehtyyn niinku [- -] niin tulee semmonen vaikutelma, että niiku – – ainakaan täällä suorittavalla tasolla – – mahdollisuuksia niinku vaikuttaa mihinkä ollaan viemässä.

Tämä kollega kertoi, että hänellä on hyvin vähän mahdollisuuksia itse päättää työtehtävistään. Se vaikuttaa hänen hyvinvointiinsa negatiivisesti. Usein ajatellaan, että autonomia eli itsenäinen mahdollisuus päättää omasta työstä tuottaa hyvinvointia (Ryan & Deci, 2000).

Pinnalta tämä esimerkki näyttää vastaesimerkiltä edellisen yliopistolaisen tarinalle, joka kertoi vapaudesta ja innostuksesta. Molemmilla tarinoilla on kuitenkin jotain yhteistä. Näiden pahoinvointitarinoiden takaa löysimme reipas työntekijä -diskurssit. Nämä puhuvat kertoivat kollegoista ahkerina työntekijöinä, jotka jaksavat tehdä töitä “reippaasti”, vaikka sitä on liikaa, ja jotka tekevät, mitä heidän pitää tehdä, vaikka he eivät koe työn omistajuutta tai iloa. Tämä herättää kysymyksiä: Olisiko mahdollista kieltäytyä tehtävistä, vaikka työntekijä ei ole (vielä) uupunut? Onko mahdollista tai hyväksyttävä sanoa, että tämä ei kiinnosta tai innosta? Onko omistajuuden puute (riittävän hyvä) syy kieltäytyä tehtävistä ja, jos ei, mikä on? Onko pahoinvointi ja uupumus ainoa hyväksyttävä (legitiimi) tapa sanoa “ei”?

“Reippaan työntekijän” diskurssi muistuttaa “hitaan akatemian” (Mountz ym., 2015) tai “hitaan tutkimuksen” (Stengers, 2018) tärkei-

destä. Nämä haastavat uusliberalistisen yliopisto-työn nopeaa vauhtia ja tiukkoja aikarajoja.

Esimerkki 3: "The Cubicle" – työ, luonto ja hyvinvointi

Kolmas esimerkki liittyy rakennuksiin ja muihin paikkoihin, joissa työtä tehdään. Keskusteluun tuli mukaan luonnon tärkeys hyvinvoinnille. Yksi kollega piirsi kuution, joka näytti siltä, että se oli tehty lasista (kuva 3). Yksi tutkija kysyi, mitä kuutio tarkoitti. Samalla toiset piirsivät kollegan luvalla samaan piirrookseen (kuva 4, s. 60). Tästä syntyi keskustelu luonnon ja yliopiston rakennusten suhteesta. Seuraavassa näytämme pienen osan keskustelusta:

Osallistuja 3: Well, I think... It's very strong boundaries between nature and all this artificial stuff. You can't even open the windows in... Inside. 'No siis... luonnon ja kaiken tämän keinotekoisien raja on tosi voimakas. Et voi edes avata ikkunoita täällä... Sisällä.'

Tutkija 1: In here, in these buildings? Yeah. 'Tutkija 1: Sisällä näissä rakennuksissa? Joo.'

Osallistuja 3: Yeah. So even if there is sun in the winter and you want to have some fresh

air. You cannot. And if you go into a room after somebody's meeting and it's smelly. 'Joo. Eli jos vaikka talvella paistaa aurinko ja haluat raikasta ilmaa, et voi. Ja menet huoneeseen jonkun toisen kokouksen jälkeen ja huoneessa haisee.'

Tutkija 1: The air is yeah thick. 'Ilma on paksua joo.'

Osallistuja 3: And you cannot even open the window. So, I'm, I don't know. 'Eikä voi edes avata ikkunoita. Niin mä, en tiedä.'

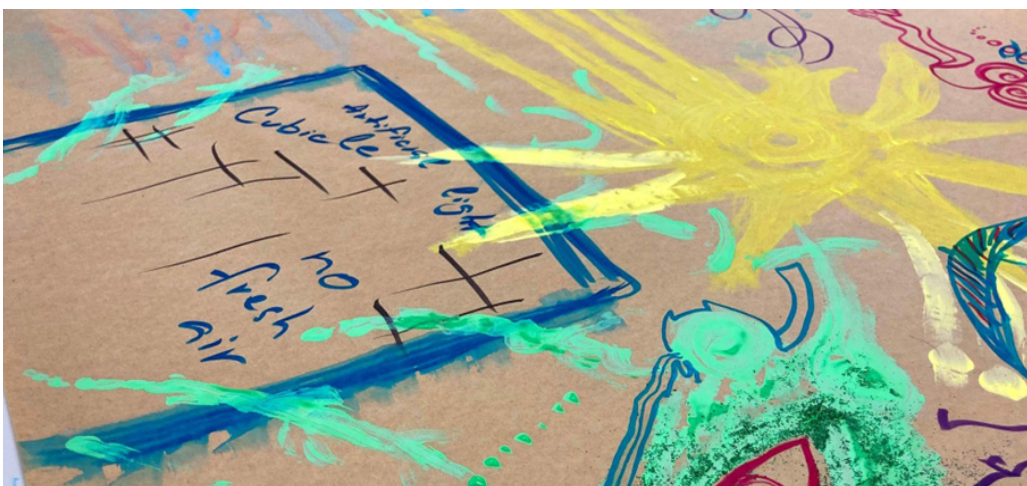
Tutkija 2: And some people don't even have windows. 'Ja joillakin ei edes ole ikkunoita.'

Tutkija 1: Yeah. 'Joo.'

Osallistuja 3: But it's true, I never thought of it like this, but this disconnection from nature is actually quite a bit... 'Mutta se on totta, en koskaan ajatellut näin, mutta tää ero luonnosta on oikeestaan aika...'

Tutkija 1: Yeah. 'Joo.'

Osallistuja 3: It's very, very strong for me, at least. 'Ainakin mulle tosi voimakas.'

Kuva 3. "Cubicle". Kollega piirsi työhuoneen. Kuva: Johanna Ennsler-Kananen.

Tutkija 2: Look, she's making your life better. [Reference to another researcher drawing branches and sprouts growing out of the cubicle toward nature.] ‘Tutkija 2: Katso, hän tekee sun elämästä parempaa. [Viittaa toiseen tutkijaan, joka piirtää oksia ja versoja kasvamaan lasikuutiosta kohti luontoa.]’

Keskustelu liittyy luonnon ja ihmisen tekemien rakennusten suhteeseen. Kollega ihmettelee, miksi istumme sisällä, kun voimme olla ulkona. Osallistujat muistelivat COVID-19-pandemian aikaa, jolloin yliopisto oli kiinni. Monet pitivät tuolloin niin sanottuja kävelykokouksia eli tapasivat työtovereitaan ulkona. He myös osallistuivat Teams- tai Zoom-kokouksiin siten, että he samalla kävelivät tai ulkoiluttivat koiraa.

Ihmettelimme keskustelussa, miksi emme enää pidä näitä kävelykokouksia, vaikka ne tuntuivat hyvältä. Sisällä rakennuksessa oleminen tuntuu väsyttävältä. Ilma on tunkkaista ja painavaa. Joissakin työhuoneissa ei ole edes ikkunaa. Tämä

rajaa luonnon ulos työstä. Kokemusta vahvistaa se, että samaan aikaan ulkona paistaa aurinko.

Tässä oli osallistujien mielestä iso ristiriita, joka vaikuttaa hyvinvointiin. On tutkimusta, jonka mukaan luonnossa olemisella ja luovuudella on yhteys (Atchley ym., 2012). Tutkijat ovat myös huomanneet, että luontokokemukset voivat edistää henkistä työhyvinvointia ja kognitiivisia kykyjä (Gritzka ym., 2020). Hyvinvointi voi liittyä raittiiseen ilmaan ja auringonvaloon. Hyvinvointia voi olla myös luonnon kauneus ja sen aiheuttama mielihyvä.

Mielestämme puhe luonnosta on yksi esimerkki myös niin sanotusta posthumanistisesta ajattelusta. Posthumanismi on ajattelutapa, jossa korostetaan muun muassa sitä, että ihminen ei ole merkittävin tai tärkein asia maailmassa. Ihminen on tasavertainen osa luontoa (Pennycook, 2018). Jotta ihminen voisi hyvin, myös luonnon on voitava hyvin. Yhdessä piirretyssä kuvassa luonto on toimija, ei vain ihmisen toiminnan kohde tai konteksti. Ei-inhimillinen toimijuus on esimerkki posthumanismista, jota emme tässä pysty tarkemmin analysoimaan vaan jonka jätämme jatkotarkasteluun.

Kuva 4. Tutkijat maalaavat yhdessä muiden osallistujien kanssa. Kuva: Marc C. Perkins.

Keskustelussa oli merkittävää myös se, miten kollegat ja tutkijat piirsivät yhdessä eli osallistivat yhdessä tiedon tuottamiseen. Kuvasta 4 näkyy, miten tutkija on piirtänyt vihreitä puun oksia ja keltaisia auringonsäteitä, jotka menevät lasisen kuution läpi. Yksi osallistuja kommentoi: ”Katso, hän tekee elämästäsi parempaa.”

Tällainen tiedon yhdessä tuottaminen voi osallistujalle tarkoittaa, että tutkija vahvistaa hänen ajatuksensa. Kun tutkija lähtee mukaan piirtämään, osallistujan kokemus saa hyväksyntää. Samalla tutkija ja osallistuja ovat samaa mieltä siitä, että asian pitää muuttua. Tutkijan osallistuminen piirtämiseen eli tutkimuksen aineiston tuottamiseen voi saada osallistujassa aikaan tunteen ja uuden kysymyksen. Yksi kollega kysyi: ”saammeko viedä opiskelijat ulos?” Hän toisin sanoen esitti ”entäs jos” -kysymyksen. ”Entäs jos” -kysymys houkuttelee ja pyytää ajattelemaan vaihtoehtoa tai utopiaa eli toivottua tulevaisuutta. Näyttää siltä, että utopiat (Azoulay, 2019) tai kontrafaktuaaliset historiat (”mitä voisi olla”) eivät ole vain tärkeä työkalu opetuksessa (Lebow, 2007) ja tutkimuksessa (Wenzlhuemer, 2009) vaan myös hyvinvoinnin keskustelussa.

Esimerkki 4: Kielen käyttäminen arvon ja osallisuuden välineenä

Taidetyöpajan aikana myös kieli nousi esille. Emme piirtäneet siitä, mutta puhuimme siitä. Kaikki olivat sitä mieltä, että kielillä ja kielenkäytöllä oli tärkeä rooli hyvinvoinnille. Kieli ei ollut vain kommunikointia, vaan se liittyy työntekijän (kokemaan tai havaitsemaan) arvoon. Erityisesti yksi yliopistolainen, joka oli suomi toisena kielinä -käyttäjä, korosti kielitaitoa puhujan arvon osoittajana:

Osallistuja 3: When it comes to the integration thing, right? It boils down usually to the language and then the value of the person becomes only through the language. 'Sitten kun puhutaan siitä integraatiosta? Useimmiten se kärjistyy kieleen ja sitten sen ihmisen arvo näyttää vain sen kielen kautta.'

--

I tried to communicate that the international staff has so much to offer. We have so much different kind of experience. And if we will try to communicate that in Finnish, it's not going to be valuable because for many of us we cannot communicate at the same level in Finnish as we can communicate in English. 'Yritin kertoa, että kansainvälisellä henkilöstöllä on niin paljon tarjottavaa. Meillä on niin paljon erilaisia kokemuksia. Ja jos me yritetään kommunikoida sitä suomeksi, sitä ei pidetä arvokkaana, koska monet meistä ei pysty kommunikoimaan suomeksi samalla tasolla kuin englanniksi.

--

And I was so disappointed. As if we have no value to offer. 'Ja olin niin pettynyt. Ihan kuin meillä ei olisi mitään arvokasta tarjottavaa.'

--

Either you're publishing or you're bringing money or whatever or you speak Finnish and then maybe people will see a bit more value in you. Sorry. (pause) It was difficult. 'Joko julkaiset tai tuot paljon rahaa tai joitain tai puhut suomea ja sitten ehkä ihmiset näkevät sinut vähän arvokkaampana. Anteeksi (tauko). Se oli vaikeaa.'

--

So no wonder many non-Finns don't even go to the meetings. Very few of us go. Who are really trying to sort of --. Who cares, I guess. But I'm sorry, after that I have not been going either. It's enough. Too much. 'Eli ei ihme, että monet ei-suomalaiset ei edes mene kokouksiin. Harvat meistä menevät. Jotka tosiaan yrittää niinkun --. Tai sama se, kai. Anteeksi, sen jälkeen minäkään en ole mennyt. Se on tarpeeksi. Liikaa.'

Edellä kuvatussa tilanteessa kollegan tunteet olivat selvästi näkyvissä kasvoilla, äänessä ja sanoissa. Tarina osoittaa hyvin, että pahoinvoinnin kokemukset voivat vaikuttaa ihmisiin pitkään. Muistot tulevat mieleen alkuperäisen tilanteen jälkeen. Tätä on suoristamisen välineen (Ahmed, 2006) valta ja väkivalta. Tässä tarinassa kieli, erityisesti suomen kielen eksklusiivinen eli pois sulkeva käyttö, toimi suoristamisen välineenä.

Kieli rakentaa rajan, joka pitää suomen oppijat tai muiden kielten käyttäjät ulkona. Se kertoo työntekijöille selvästi, mitä odotettu kielenkäyttö on (ja ei ole). Mutta raja ei ole vain kielellinen. Myös muiden kielten käyttäjän tai kansainvälisen työntekijän työpanos jää yhteisön ulkopuolelle. Lopulta hän luovuttaa eikä osallistu enää kokouksiin. Tästä me opimme suoristamisen välineen: ihminen, joka ei suoristu, epäilee oman työn arvoa ja katoaa työyhteisöstä.

Paikallisen kielen osaamisesta akateemisessa työssä on erilaista tutkimusta. Koveshnikov ym. (2023) huomasivat, että paikallisella kielellä ei koettu olevan merkitystä työssä mutta työn ulkopuolisissa sosiaalisissa suhteissa kyllä. Lehtimaja ym. (2021) taas huomasivat tutkimuksessaan päinvastoin, että paikallisen kielen osaaminen oli tärkeää työpaikalla ja että se on koko työyhteisön asia, ei vain kielenoppijan. Meidän tutkimuksemme esiin nousi tämä jälkimmäinen teema: paikallisen kielen, tässä tapauksessa suomen, osaaminen tuo osallisuutta koko yhteisöön.

Kommentteja menetelmästä

Osallistujat sanoivat, että he olivat nauttineet taidetyöpajasta. Osallistuminen oli ollut merkityksellistä ja hauskaa.

Osallistuja 3: I'm grateful. 'Olen kiitollinen.'

Osallistuja 1: Yeah me too. This has been fun, and educational as well. 'Minä myös. Tämä on ollut hauskaa ja opettavaista myös.'

Osallistuja 3: Grateful that I could hear other experiences and the opportunity to share. 'Kiitollinen, että sain kuulla muiden kokemuksia ja sain mahdollisuuden jakaa.'

Me olimme yllättyneitä siitä, että kollegat nauttivat taidetyöpajasta niin paljon. Toisaalta tämä menetelmä antoi heille mahdollisuuden osallistua tutkimukseen. He pystyivät kontrolloimaan keskustelua eri tavalla kuin haastattelussa. Ehkä myös vaikeista asioista oli helpompaa tai turvallisempaa puhua samalla kun piirsi niistä.

Yksi tutkija kysyi, mitä osallistujat muuttaisivat, jos heillä olisi valta. Kollegat vastasivat, että keskustelut hyvinvoinnista ovat todella tärkeitä. Toisaalta he sanoivat myös, että on tärkeä tehdä enemmän kuin keskustella: meidän täytyy muuttaa rakenteita.

Osallistuja 1: Well, I would discuss it with others because, as we see, we have common experiences in some way. So I would reach out and, you know, discuss with someone. 'No juttelisin muiden kanssa, koska, niinkuin näkyy, meillä on yhteisiä kokemuksia. Eli yrittäisin tavoittaa ihmisiä, jutella jonkun kanssa.'

Osallistuja 3: I would also like to know who would have the power that also bring the change, you know, I agree we need to discuss it and talk about it and it's more like empowerment for ourselves. But if we want to bring some kind of structural change, just it's not enough. 'Haluaisin myös tietää, kenellä olisi valtaa saada aikaan muutos, ajattelen, että meidän pitää puhua ja keskustella, ja se on voimaannuttavaa meille itsellemme. Mutta jos haluamme rakenteellista muutosta, se ei ole tarpeeksi.'

Kuvien piirtäminen ja niistä keskusteleminen yhdessä sai aikaan keskustelua. Tutkijat ja osallistujat tuottivat uutta tietoa hyvinvoinnista yhdessä. Jotkut yliopistolaiset kertoivat, että he tunsivat iloa ja lohtua tämän tutkimuksen aikana. Tämä oli meille yllättävää. Aloimme miettiä, mitä tutkimukseen osallistuvien kollegojen ilo merkitsee meille ja muillekin tutkimuksille. Tämä sai meidät kysymään, pitäisikö tutkimukseen osallistuvien ilon ja osallisuuden olla oleellinen osa tutkimuksen tekemistä. On oikein, että tutkittavat eivät koe oloaan huonoksi tutkimuksen aikana. Mutta onko tarpeeksi saada suostumus aluksi eikä aiheuttaa haittaa osallistujille tutkimuksen aikana? Osallistuvaan kanssatutkimukseen sopiikin paremmin dynaaminen tutkimusetiikka, jolloin eettisistä kysymyksistä käydään jatkuvaa keskustelua osallistujien kanssa. Perinteinen staattinen etiikka perustuu ennen tutkimuksen aloittamista käytäviin neuvotteluihin ja lomak-

keiden täyttämiseen (ks. Kulmala ym., 2023; Tauginien et al., 2021).

Opimme paljon tutkimuksestamme, mutta kansatutkimusta hyvinvoinnista tarvitaan enemmän. Taidetyöpaja on yksi tapa tarkastella työhyvinvointia, mutta ei tietenkään ainoa. Muut tutkimuksen tavat näyttävät toisia tärkeitä osia työhyvinvoinnista. Esimerkiksi jotkut eivät ehkä osallistu tai eivät halua osallistua ryhmätöihin, joten muut menetelmät, kuten haastattelut, olisivat hyödyllisiä. Tutkimuksestamme oli kolme osallistujaa ja kolme tutkijaa. Erilaiset ihmiset eri henkilöstöryhmistä, eri yksiköistä tai eri yliopistoista voisivat keskustella eri aiheista ja näin näyttää eri ongelmia työhyvinvoinnista ja erilaisia suoristamisen välineitä. Jotkut työntekijät saattavat voida niin huonosti, että he eivät voi tai halua osallistua tutkimukseen. Myös ne työntekijät, jotka ovat lähteneet yliopistosta, eivät ole voineet osallistua tutkimukseemme.

Loppujen lopuksi tälläkin aineistolla voimme sanoa, että suoristamisen väline on hyödyllinen käsite hyvinvointitutkimuksessa. Se auttoi meitä ymmärtämään yksilön ja rakenteiden välisiä, hyvinvointiin vaikuttavia tekijöitä. Ahmed (2006; 2014) auttoi meitä näkemään hyvinvointiin liittyvät tunnekokemukset paitsi yksilöpsykologisina myös sosiaalisina, kulttuurisina, materiaalisina ja viime kädessä poliittisina.

Johtopäätökset

Tutkimuksessa löysimme monia mielenkiintoisia asioita yliopiston henkilöstön hyvinvoinnista. Hyvinvointi liittyy rakenteellisiin ongelmiin, työmäärän ongelmiin, kielikysymyksiin sekä rakennuksiin ja tiloihin. Lisäksi huomasimme, että osallistavat menetelmät olivat kollegoista tervetulleita ja aineistolähtöiset laadulliset menetelmät olivat hyödyllisiä hyvinvointia tutkiessa. Me kannustamme muita tutkijoita ja yliopistojen johtoa tukemaan ja tekemään samanlaisia osallistavia aineistolähtöisiä laadullisia kansatutkimuksia. Niin voimme ymmärtää paremmin, millaisia hyvinvointihaasteita yliopistolaiset itse tuovat esiin ja miten ne vaikuttavat työhön ja elämään.

Tarkastelimme tutkimuksessa erityisesti suoristamisen välineitä eli tapoja ohjata ihmisiä kohti

”hyväksytyä” tapaa tehdä työtä. Hyvinvointi yksilöllisenä asiana on suoristamisen väline, koska se tarkoittaa, että työntekijöiden täytyy pitää huolta omasta hyvinvoinnistaan. Työntekijät ”korjaavat itseään” eivätkä kritisoi ja uudista yliopiston toimintaa.

Voi olla, että työntekijät yrittävät ”korjata” itsensä esimerkiksi liikunnalla tai opiskelulla, vaikka ongelma syntyy heidän ulkopuoleltaan ja johtuu esimerkiksi työsuhteesta tai työoloista. Toisin sanoen yksilöllinen diskurssi suoristaa ihmiset niin, että he keskittyvät itsehoitoon (mikä on totta kai tärkeää) niin paljon, että rakenteelliset ongelmat katoavat fokuksesta. Jotkut osallistujat mainitsivat selvästi rakenteelliset ongelmat, kuten politiikat, määräykset, oikeina pidetyt toiminnan tavat ja niin edelleen. Nämä rakenteet sulki ulos osan työntekijöistä, esimerkiksi ihmiset, jotka eivät puhu suomea ensikielensä. Taidetyöpaja antoi osallistujille mahdollisuuden puhua omasta hyvin- tai pahoinvoinnistaan sekä rakenteellisista ongelmista. Sen lisäksi se auttoi osallistujia miettimään, kuinka työpaikka voisi muuttua, jotta se tukisi hyvinvointia.

”Reippaan työntekijän” diskurssi tuli esiin, kun osallistujat kertoivat suhteestaan työhön ja sen määrään. On positiivinen asia, jos työntekijät ovat innoissaan työstään. Se voi kuitenkin olla suoristamisen väline, erityisesti jos se on ainoa legitiimi eli hyväksyttävä pahoinvoinnin diskurssi. Se kertoo työntekijöille, että ainoa mahdollisuus jättää työtä tekemättä on korkea stressitaso ja uupumus, ei esimerkiksi (epä)kiinnostus tai (epä)innostus. Sen lisäksi kilpailullinen ympäristö, kuten yliopisto, rohkaisee sitä, että työntekijät tekevät liikaa töitä, koska he pelkäävät, että muuten he olisivat tarpeettomia.

Hyvinvointi ja tuottavuus voi olla suoristamisen väline, jos se tarkoittaa, että tuottavuus on tärkein tavoite hyvinvoinnin sijaan. Koska haluamme haastaa tämän diskurssin, me suosittelemme kysymään: entä jos työntekijöiden hyvinvointi olisi yliopiston tärkein tavoite? Sen lisäksi me voimme kysyä: entä jos työntekijöiden hyvinvointi ja planetaarinen hyvinvointi olisivat yliopiston tärkein tavoite? Tällä hetkellä yliopistojen työntekijät kokevat tulospaineita (Berg ym., 2016), ja yliopistojen tavoite on, että henkilöstö

on tuottavaa (Jayman ym., 2022). Yliopistot ovatkin kiinnostuneita henkilöstön hyvinvoinnista, koska hyvinvoiva henkilöstö on myös tuottava (ks. kirjallisuuskatsaus artikkelissa Christensen ym., 2020.)

Kolmas teema liittyi työpaikan rakennuksiin ja tiloihin ja samalla työpaikan ja luonnon suhteeseen. Työtila on suoristamisen väline, koska se antaa työntekijälle idean, että luonto ei ole hyvä tai oikea ympäristö tehdä töitä ja että ”oikeaa” työtä voi tehdä vain ”virallisessa” yliopiston rakennuksessa. Ehkä implikaatio on, että luonto häiritsee tai sotkee akateemisen työn, mikä voi olla ristiriidassa työntekijöiden kokemuksen kanssa. Tämä teema osoittaa, että työpaikkadiskurssia on mahdollista muuttaa aika helposti: pieni interventio voi riittää, että luonnonvastainen diskurssi muuttuu ”entäs jos” -diskurssiksi ja työntekijät alkavat kuvitella toisen tavan tehdä työtä.

Jotkut osallistujat mainitsivat kielen olevan heille tärkeää. He pitivät esimerkiksi englannin kieltä tärkeänä välineenä työyhteisöön osallistumisessa. Englanninkielisillä tiloilla tarkoitamme tässä sellaisia paikkoja, jossa voi käyttää englantia ja se on hyväksyttyä. Ilman englanninkielisiä tiloja osallistuminen oli osallistujille vaikeaa tai jopa mahdotonta. Suomen kieli on tällaisessa tilanteessa suoristamisen väline. Suomen kielen osaaminen kertoo siitä, missä tärkeät asiat yliopistolla tehdään ja kuka näihin tärkeisiin tilanteisiin voi osallistua. Tähän liittyy myös tekstimme selkokielinen tyyli. Tiedämme, että oppijoiden kieltä akateemisessa kontekstissa pitää tutkia enemmän. Kaksi tämän artikkelin kirjoittajista on suomen oppijoita, ja kaksi puhuu suomea ensikielensä. Tämän artikkelin kirjoittaminen on opettanut meille kirjoittajille paljon omasta kielestämme. Olemme keskustelleet paljon kielestä ja kirjoittamisesta. Samalla kannustamme suomen oppijoita kirjoittamaan akateemisia tekstejä itselleen sillä hetkellä sopivalla suomen kielellä. Osallisuus on osa hyvinvointia.

Yliopistojen työhyvinvoinnissa on paljon tehtävää. Toivomme, että kansatutkimuksemme voi auttaa tutkijoita, johtajia ja henkilöstöä löytämään parempia tapoja hyvinvointiin ja sen tutkimiseen. ■

Kiitokset

Kiitämme Kuntoutumis- ja liikuntasäätiö Peurunkaa ja Jyväskylän yliopistoa JYPE-tutkimusmäärärahasta tämän aineiston keräämiseen. Kiitämme nimettömiä arvioitsijoita heidän perusteellisesta ja asiantuntevasta palautteestaan, joka auttoi meitä ajattelemaan paremmin.

Lähteet

- AHMED, S. (2006). Orientations: toward a queer phenomenology. *GLQ: A Journal of Lesbian and Gay Studies*, 12(4), 543–574. <http://dx.doi.org/10.1215/10642684-2006-002>
- AHMED, S. (2007). A phenomenology of whiteness. *Feminist Theory*, 8(2), 149–168. <https://doi.org/10.1177/1464700107078139>
- AHMED, S. (2014). *The cultural politics of emotion* (2. painos). Edinburgh University Press.
- ATCHLEY, R. A., STRAYER, D. L. & ATCHLEY, P. (2012). Creativity in the wild: improving creative reasoning through immersion in natural settings. *PLoS One*, 7(12), 1–3.
- AZOULAY, A. A. (2019). *Potential history*. Unlearning imperialism. Verso.
- BAKKER, A. B. & OERLEMANS, W. G. M. (2011). Subjective well-being in organizations. Teoksessa G. M. Spreitzer & K. S. Cameron (toim.), *The Oxford handbook of positive organizational scholarship* (s. 179–189). Oxford Library of Psychology. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199734610.013.0014>
- BALLO, A., ENNSER-KANANEN, J., SAARINEN, T., SALPAKOSKI, A. & TERVO, M. (2023). Akateeminen hyvinvointi mitattavana ominaisuutena ja mittaamattomana kokemuksena. Teoksessa A. Tammela, P. Hämeenaho, J. Eronen, & J. Eilola (toim.), *Hyvinvointi koettuna, kuvattuna ja tulkittuna* (s. 164–177). Jyväskylän yliopisto.
- BERG, L., HUIJBENS, E. & LARSEN, H. (2016). Producing anxiety in the neoliberal university. *Canadian Geography*, 60(2), 168–180. <https://doi.org/10.1111/cag.12261>
- BRUNILA, K., HARNI, E., SAARI, A. & YLÖSTALO, H. (2021). Terapeuttisen vallan käsitteellisiä näkökulmia ja historiallisia kehityskulkuja. Teoksessa K. Brunila, E. Harni, A. Saari ja H. Ylöstalo (toim.), *Terapeuttinen valta. Onnellisuuden ja hyvinvoinnin jännitteitä 2000-luvun Suomessa* (s. 13–30). Vastapaino.

- CHRISTENSEN, M., DYRSTAD, J. M. & INNSTRAND, S. T. (2020). Academic work engagement, resources and productivity: empirical evidence with policy implications. *Studies in Higher Education*, 45(1), 86–99.
- DAHLGREN, S. (2020). Selkokieltä S2-oppijalle - kaikille selviä hallinnollisia tekstejä. *Puhe ja kieli*, 39(4), 325–344. <https://journal.fi/pk/article/view/75056>
- DI STEFANO, G. & GAUDINO, M. (2019). Workaholism and work engagement: how are they similar? How are they different? A systematic review and meta-analysis. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 28(3), 329–347. <https://doi.org/10.1080/1359432X.2019.1590337>
- DOUGALL, I., WEICK, M. & VASILJEVIC, M. (2021). Social class and wellbeing among staff and students in higher education settings: mapping the problem and exploring underlying mechanisms. *Journal of Applied Social Psychology*, 51(10), 965–986. <https://doi.org/10.1111/jasp.12814>
- ENGMAN, M. M., ENNSER-KANANEN, J., & CUSHING-LEUBNER, J. (2023). Mapping (metaphorical) journeys in and against the academy. Teoksessa P. Jandrić, A. MacKenzie & J. Knox (toim.), *Constructing postdigital research: method and emancipation* (s. 39–61). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-031-35411-3_3
- FLYVBJERG, B. (2006). Five misunderstandings about case-study research. *Qualitative Inquiry*, 12(2), 219–245.
- FORD, M. T., CERASOLI, C. P., HIGGINS, J. A. & DECESARE, A. L. (2011). Relationships between psychological, physical, and behavioural health and work performance: a review and meta-analysis. *Work & Stress*, 25(3), 185–204. <https://doi.org/10.1080/02678373.2011.609035>
- GEORGAKOPOULOU, A. (2006). *Thinking big with small stories in narrative and identity analysis*. Narrative Inquiry, 16(1), 122–130.
- GRITZKA, S., MACINTYRE, T. E., DÖRFEL, D., BAKER-BLANC, J. L. & CALOGIURI, G. (2020). The effects of workplace nature-based interventions on the mental health and well-being of employees: a systematic review. *Frontiers in Psychiatry*, 11, 498503.
- HAKANEN, J. (2018). *Työn imu*. Työterveyslaitos.
- JAYMAN, M., GLAZZARD, J. & ROSE, A. (2022). Tipping point: the staff wellbeing crisis in higher education. *Frontiers in Education*, 7. <https://doi.org/10.3389/educ.2022.929335>
- KANNINEN, O., VIRKOLA, T., LILJA, E. & RASK, S. (2022). *Tavoitteena syrjimätön työelämä. Työsyönnön nykytila ja keinoja tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi* (valtionneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:2). <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-362-3>
- KARVONEN, S. (2019). Koetun hyvinvoinnin tila tunnuslukujen valossa. Teoksessa L. Kestilä ja S. Karvonen (toim.), *Suomalaisten hyvinvointi 2018* (s. 96–100). Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-256-7>
- KOVESHNIKOV, A., BJÖRKMANN, I. & KÄHÄRI, P. (2023). A fifth wheel? Local language skills and work-related outcomes among foreign employees. *The International Journal of Human Resource Management*, 34(21), 4110–4143.
- KULMALA M., SPIŠÁK, S. & VENÄLÄINEN, S. (toim.). (2023). *Kansatutkimus. Ihanteet ja käytännöt*. Tampere University Press. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-359-042-7>
- KUMPULAINEN, K. (2013). *Henkilöstön työssä koettu hyvinvointi. Pitkittäisseuranta muuttuvassa koulutusorganisaatiossa* [väitöskirja, Itä-Suomen yliopisto]. UEF eRepository. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-1215-2>
- LEBOW, R. N. (2007). Counterfactual thought experiments: a necessary teaching tool. *The History Teacher*, 40(2), 153–176.
- LEHTIMAJA, I., KOTILAINEN, L. & KURHILA, S. (2021). Monikielisyden haasteet työyhteisössä. *Työelämän tutkimus*, 19(3), 452–463.
- MARTELA, F. (2021). Hyvinvointitaloudesta hyvinvointipoliittikkaan. Teoksessa J. Ahokas (toim.), *Hyvinvointitaloudessa eteenpäin* (s. 132–144). SOSTE. <https://www.soste.fi/wp-content/uploads/2021/03/SOSTE-julkaisu-Hyvinvointitaloudessa-eteenpain-2021.pdf>
- MOUNTZ, A., BONDS, A., MANSFIELD, B., LOYD, J., HYNDMAN, J., WALTON-ROBERTS, M., BASU, R., WHITSON, R., HAWKINS, R., HAMILTON, T. & CURRAN, W. (2015). For slow scholarship: A feminist politics of resistance through collective action in the neoliberal university. *ACME: An International Journal for Critical Geographies*, 14(4), 1235–1259.
- NIELSEN, K., NIELSEN, M., OGBONNAYA, C., KÄNSÄLÄ, M., SAARI, E. & ISAKSSON, K. (2017). Workplace resources to improve both employee well-being and performance: a systematic review and meta-analysis. *Work & Stress*, 31(2), 101–120. <https://doi.org/10.1080/02678373.2017.1304463>
- OHADOMERE, O. & OGAMBA, I. K. (2021). Management-led interventions for workplace stress and mental health of academic staff in higher education: a systematic review. *The Journal of Mental Health Training, Education*

- tion, and Practice*, 16(1), 67–82. <https://doi.org/10.1108/JMHTEP-07-2020-0048>
- PENNYCOOK, A. (2018). *Posthumanist applied linguistics*. Routledge.
- PERKINS, M., ENNSER-KANANEN, J., SAARINEN, T. & LAIHONEN, P. (2024a). *AHJO-menetelmät: Taidepohjaisen aineiston keräämisen ohjeet yhden yliopiston henkilöstön hyvinvoinnin laadullisessa tutkimuksessa* (V. 9.1.2024) [tietoaineisto]. Jyväskylän yliopisto. <https://doi.org/10.17011/jyx/dataset/92714>
- PERKINS, M., ENNSER-KANANEN, J., SAARINEN, T. & LAIHONEN, P. (2024b). *AHJO: Suomalaisen yliopiston henkilöstön hyvinvoinnin laadullinen tarkastelu taidepohjaisin työtavoin: työpajat ja haastattelut* (V. 10.1.2024) [tietoaineisto]. Jyväskylän yliopisto. <https://doi.org/10.17011/jyx/dataset/92715>
- PUHAKKA, A. & RAUTOPURO, J. (2014). *Sumusta nousee riski. Tieteentekijöiden liiton jäsenkysely*. Tieteentekijöiden liitto.
- PUHAKKA, A. (2020). Niin pitkä on matka. Tieteentekijöiden liiton jäsenkysely 2019. Tieteentekijöiden liitto. https://tieteentekijat.fi/assets/uploads/2020/09/Tieteentekijoiden-jasenkysely2019_Niin-pitka-on-matka.pdf
- RADFORD, A., KIM, J. W., XU, T., BROCKMAN, G., MCLEAVEY, C. & SUTSKEVER, I. (2022). Robust speech recognition via large-scale weak supervision. *arXiv*, 2212.04356. <https://doi.org/10.48550/arxiv.2212.04356>
- RYAN, R. & DECI, E. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55(1), 68–78.
- SHAPIRO, S. & AULL, L. (13.10.2023). Plain language is key to DEI in academe. *Inside Higher Ed*. <https://www.insidehighered.com/opinion/views/2023/10/13/plain-language-key-dei-academe-opinion>
- SMITH, C. & ULUS, E. (2020). Who cares for academics? We need to talk about emotional well-being including what we avoid and intellectualise through macro-discourses. *Organization*, 27(6), 840–857. <https://doi.org/10.1177/1350508419867201>
- STENGERS, I. (2018). *Another science is possible. A manifesto for slow science*. Polity.
- TAUGINIENĒ, L., HUMMER, P., ALBERT, A., CIGARINI, A. & VOHLAND, K. (2021). Ethical challenges and dynamic informed consent. Teoksessa K. Vohland, A. Land-Zandstra, L. Ceccaroni, R. Lemmens, J. Perelló, M. Ponti, R. Samson & K. Wagenknecht (toim.), *The science of citizen science* (s. 397–416). Springer.
- TRACY, S. J. (2020). *Qualitative research methods: collecting evidence, crafting analysis, communicating impact* (2. painos). Wiley Blackwell.
- TUMANYAN, M. & HUUKI, T. (2020). Arts in working with youth on sensitive topics: a qualitative systematic review. *International Journal of Education Through Art*, 16(3), 381–397.
- VALOVIRTA, E. & MANNEVUO, M. (2022). Affective academic time management in the neoliberal university: from timeliness to timelessness. *European Journal of Cultural Studies*, 25(5), 1307–1323. <https://doi.org/10.1177/13675494221078877>
- WENZLHUEMER, R. (2009). Counterfactual thinking as a scientific method. *Historical Social Research*, 34(2), 27–54.

Vastavalmistuneiden mahdollisuudet vauhdittaa kestävyysmurrosta – yliopistokoulutuksen ja työelämän tukea tarvitaan

Meeri Karvinen

Väitöskirjani (Karvinen, 2024) tarkastettiin julkisessa väitöstilaisuudessa 16.2.2024 Aalto-yliopiston insinööritieteiden korkeakoulussa. Tämä väitöstilaisuudessa pitämäni lectio esittelee yleisellä tasolla väitöskirjani taustaa – työelämässä tarvittavaa osaamista, koulutuksen roolia sekä työelämäsiirtymän haasteita – sekä selvittää tutkimukseni lähestymistapoja ja keskeisiä kysymyksiä. Loppupäätelmänä ehdotan teknikan korkeakoulutukseen uudenlaista osaamisprofiilia ja korostan sekä yliopistojen että työpaikkojen roolia valmistuneiden kestävyystoimijuuden vahvistamisessa. Tämä edellyttää aktiivista kehitystä niin opettajien kestävyysosaamisen tukemisessa kuin työpaikkojen tiedonjakamisen käytänteissä.

Valmistuneiden tarvitsema osaaminen ja työelämään siirtymisen haasteet

Johdantona väitöskirjani teemaan, valmistuneiden kestävyysosaamiseen ja -toimijuuteen, hyödynnän väitöskirjani kannessa olevaa kuvaa (kuva 1, s. 68). Se on otettu muutama vuosi sitten Göteborgissa, kun käynnissä oli kestävä kaupunkikehityksen kurssi Nordic City Challenge.

Kuvassa on viisi maisteriopiskelijää eri pohjoismaista ja eri tieteenaloilta – he opiskelivat esimerkiksi maantiedettä, ympäristötekniikkaa, ekologiaa ja kaupunkisuunnittelua. Kuvassa he pohtivat

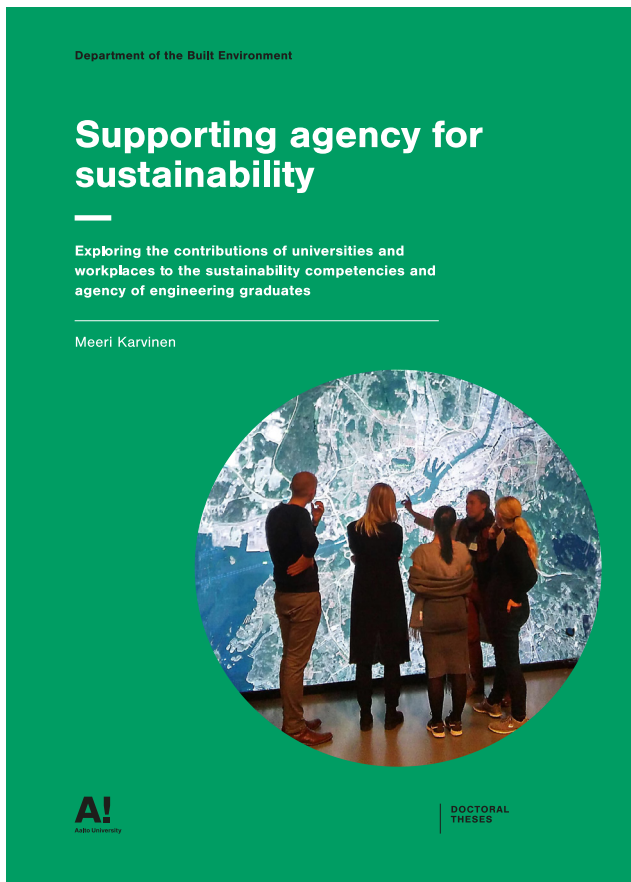
Göteborgin kartan äärellä, miten ratkaista erään ongelmallisen, elämä uupuvan alueen kehittäminen tavoin, jotka samalla vastaisivat maailmanlaajuisiin kestävyyshaasteisiin, kuten ilmastonmuutokseen, luontokatoon tai ihmisten väliseen eriarvoisuuteen. Käytännössä opiskelijoiden tuli siis esittää keinoja elvyttää luonnon monimuotoisuutta sekä ideoida, miten alueella voisi puskuroida ilmastomuutoksen tuomia haasteita, kuten kaupunkitulvia. Heidän tuli myös miettiä, miten eheyttää ihmisten sekä ihmisten ja luonnon välistä yhteyttä. Lisäksi ratkaisun tuli ottaa huomioon Göteborgin historia tärkeänä satamakaupunkina sekä joen tuoma ainutlaatuinen alueellinen leima. Ratkaisun kehittämiseen oli aikaa vain yksi viikonloppu. On siis selvää, että nämä maisteriopiskelijat tarvitsivat huikean määrän osaamista selvitäkseen heille annetusta haasteesta.

Mitä osaamista tämä käytännössä tarkoitti? Opiskelijat tarvitsivat ainakin monitieteistä tieteidenosaamista ymmärtääkseen, miten saada eri alojen näkökulmat hyödynnettyä monimutkaisen ongelman ratkaisussa. Heidän tuli osata visioida jonkinlaista kestävä tulevaisuutta alueelle ja sitä kautta pohtia keinoja, miten tähän tulevaisuuteen voitaisiin päästä. He tarvitsivat vankan tietopohjan kestävyyshaasteiden juurisyistä pystyäkseen ideoimaan paikallisia ratkaisuja niiden torjumiseen. Heidän piti myös ymmärtää syy-seuraussuhteita eli osata hahmottaa,

miten heidän ehdottamansa ratkaisu vaikuttaa ympäröivään kaupunkiin ja luontoon – jopa globaalilla tasolla. Tämän kaiken lisäksi opiskelijoiden tuli ymmärtää, että kaikki heidän ideansa kumpuavat erilaista arvoista ja maailmankuvista ja että joskus nämä näkemyserot aiheuttavat ihmisten välillä eripuraa, jopa oman tiimin sisällä. Eri näkemyksiä saattoi nousta esimerkiksi siitä, kannattaako alueen suunnittelussa laittaa etusijalle pieni puisto vai urheilukenttä. Arvoista ja näkemyseroista piti osata neuvotella ja löytää ratkaisu, joka tukisi sekä planeetan että ihmisen hyvinvointia. Näitä erilaisia osaamisia tai valmiuksia voidaan nimittää kestävyysvalmiuksiksi, ja ne ovat myös väitöskirjani ytimessä.

Kestävyysvalmiuksien lisäksi haastetta ratkovat opiskelijat tarvitsivat vahvaa oman alansa osaamista, sillä ilman sitä on vaikea ymmärtää, miten oma osaaminen täydentää muiden osaamista. Toki he tarvitsivat myös tavallisia työelämätaitoja sekä akateemisia valmiuksia, kuten ajan hallintaa, vuorovaikutustaitoja, analyttisyyttä ja kriittistä ajattelua.

Kaikki edellä käsitelty osaaminen edustaa toki vain yhtä esimerkkiä yhdeltä intensiivikurssilta. Samaan aikaan tällainen osaaminen edustaa myös sitä, mitä työelämä tällä hetkellä korkeakoulutetuilta edellyttää, sillä kunkin organisaation ja toimijan on osallistuttava yhteiskunnallisen kestävyysmurroksen edistämiseen. Olemme jo yllättävässä maailmanlaajuis-

Kuva 1. Nordic City Challenge-kurssin opiskelijoita tarkastelemassa Göteborgin karttaa. Kurssi kehitti kokonaisvaltaisesti sellaista osaamista, jota kestävän tulevaisuuden rakentamisessa tarvitaan, ja jota väitöskirjanikin peräänkuuluttaa. Kuva: Janne Wikström.

ti sovitun, puolentoista asteen lämpenemistä-voitteen taistelussamme ilmastomuutosta vastaan ja hävitämme muiden lajien elinympäristöjä edelleen kiihtyvään tahtiin. Muutoksella on siis jo kiire, ja parhaimmillaan yliopistoista valmistuneilla olisi mahdollisuus vauhdittaa kestävyysmurrosta, mikäli heillä vain olisi tarvittava osaaminen.

Koulutus on siis melko suuren tehtävän edessä – onhan se jo usean vuo-

sikymmenen ajan tunnistettu avaintekijäksi kestävämmän tulevaisuuden rakentamisessa. Onneksi yliopistot ovat tietoisia tärkeästä tehtävästään ja ovat ainakin parin vuosikymmenen ajan pyrkineet edistämään kestävämpiä käytäntöjä omassa toiminnassaan. Myös tutkimusta esimerkiksi kestävyysvalmiuksista on tehty kiihtyvään tahtiin viimeisen vuosikymmenen aikana, joten suunta on aivan oikea.

Mutta vaikka valmistuneilla olisikin juuri tarvittava osaaminen, mitä tapahtuu, kun he siirtyvät työelämään? Tiedämme huomattavasti vähemmän siitä, miten vastavalmistuneet pystyvät soveltamaan oppijaan ja tuomaan esiin näkemyksiään työelämässä. Tämän vuoksi väitöskirjani otsikossa on sana kestävyystoimijuus. Tarkoitan sillä valmistuneiden kykyä ja valmiuksia toimia aktiivisesti sellaisten kestävyysasioiden

eteen, jotka he tietävät tärkeiksi ja joihin he haluaisivat vaikuttaa.

Miksi työelämään siirtymisen vaihe sitten on niin keskeinen? Aivan viime vuosina on julkaistu erityisesti tekniikan alalla tutkimuksia ainakin kolmen keskeisen tekijän vaikutuksesta valmistuneiden toimijuuteen eli kykyyn viedä aikomuksiaan toiminnan asteelle: 1) Tekemisen kulttuuri, jopa arvot työpaikoilla voivat olla erilaisia verrattuna yliopis-

toihin ja opiskeluun. 2) Yhteisö on uusi – ympärillä ei ole enää vertaisia opiskelijoita vaan kokeneempia kollegoita. 3) Valmistuneen hierarkkinen asema ei välttämättä tue sitä, että hän uskaltaisi tuoda omia näkemyksiään esiin, saati yrittää vaikuttaa päätöksentekoon. Muun muassa näistä syistä on havaittu, että vaikka valmistuneilla olisi osaamista ja halukkuutta toimia kestävyuden eteen, he saattavat omaksua enemmän passiivisen ja sopeutuvan roolin kuin aktiivisen toimijan roolin.

Tutkimusalat ja lähestymistavat

Seuraavaksi esittelen, mitä tieteenaloja olen monitieteisessä työssäni hyödyntänyt ja mitkä kolme kysymystä ohjasivat tutkimustani. Kaksi keskeisintä tutkimusalaani olivat kestävyys korkeakoulutuksessa sekä insinöörikoulutuksen ala, jossa painotukseni oli erityisesti tieteenhaarassa, jota voi kutsua nimellä kestävyys insinöörikoulutuksessa. Tutkimuskysymyksistäni ensimmäinen keskittyi siihen, miten pohjoismaiset yliopistot tukevat valmistuneiden mahdollisuuksia edistää kestävyttä. Pohjoismaisuus on tutkimuksessani tärkeä viitekehys, sillä tätä kysymystä on jonkin verran tutkittu eri yliopistoissa, mutta näkemys pohjoismaisesta kontekstista on puuttunut. Meillä ei siis ole ollut tarkkaa käsitystä, toimivatko pohjoismaiset yliopistot roolimalleina kestävyuden edistämässä, kuten pohjoismaiden yleisesti ajatellaan tekevän.

Insinöörikoulutuksen alaan keskittyvä tutkimuskysymykseni koski tekniikan alalla tarvittavaa osaamista alku-uran aikana ja kestävyuden edistämässä. Lähestymistapani tuo tuoreutta insinöörikoulutuksen tutkimukseen,

sillä näitä kahta osaamisen näkökulmaa on aiemminkin tarkasteltu, mutta harvemmin yhdistäen molemmat näkökulmat samaan tutkimukseen.

Varsinainen uutuusarvo väitöskirjassani on kuitenkin työelämäsiirtymän näkökulma, jota tarkastelin kysymällä, mikä on valmistuneiden rooli kestävyuden edistämässä omilla työpaikoiltaan alku-uran aikana.

Väitöskirjani koostuu viidestä osajulkaisusta, joista kaksi ensimmäistä käsittelevät pohjoismaisia yliopistoja ja kolme jälkimmäistä insinöörien tarvitsemaa osaamista sekä valmistuneiden roolia työelämässä. Tutkimus jakautui kahteen vaiheeseen, joista ensimmäinen toteutettiin laajassa pohjoismaisessa hankkeessa. Pyrimme luomaan kokonaiskuvan, tilannekatsauksen, pohjoismaisten yliopistojen tavoista sisällyttää kestävyttä eri toimintoihinsa, kuten kampuksen kehitykseen, opetukseen, tai tutkimukseen. Aineisto kerättiin yliopiston eri toimijoille lähetetyn verkkokyselyn kautta, minkä lisäksi järjestimme työpajoja eri pohjoismaissa.

Toisessa tutkimusvaiheessa tutkimuskohteena oli Aalto-yliopiston Vesi- ja ympäristötekniikan maisteriohjelman eli WAT-ohjelman kehitys. Tämän kehityshankkeen kautta pyrimme syvempään ymmärrykseen siitä, miten koulutusta voisi kehittää, jotta sen tuottama osaaminen hyödyttäisi niin alku-uralla pärjäämisen kuin kestävydenkin päämääriä. Aineisto kerättiin jälleen verkkokyselyjen avulla. Lisäksi teimme syventäviä haastatteluja ja järjestimme työpajoja. Kysyimme erityisesti WAT-maisteriohjelmasta valmistuneiden sekä vesi- ja ympäristötekniikan alan työnantajien näkemyksiä, mutta omaan kyselynsä vastasivat myös ohjelman

opettajat sekä osa opiskelijoista. Työpajoihin kutsuttiin laajasti eri sidosryhmiä, kuten muita saman alan koulutuksen tarjoajia.

Tulokset – kestävyysvalmiuksien toissijaisuus ja toimijuuden haasteet

Väitöskirjani ensimmäinen osajulkaisu (Karvinen ym., 2017) tarkasteli niin sanottuja yliopistonlaajuisia kestävyystoimia. Tuloksista selvisi, että opetuksen kehittäminen ei ollut kestävyystoimien keskiössä vaan etusjalle asettuivat kampuskehitys sekä tutkimus. Tämä tarkoittaa, että yliopistot painottivat erityisesti energiatehokkuutta ja materiaali-tehokkuutta tai siirtymistä uusiutuvaan energiaan sekä kestävien ratkaisujen tutkimusta. Vähemmän huomiota yliopistoissa tunnuttiin kiinnittävän siihen, miten opetukseen saataisiin enemmän kestävyys sisältöjä.

Tämän vuoksi toinen osajulkaisu (Karvinen ym., 2016) keskittyi tarkastelemaan juuri opetusta. Siinä havaitsimme, että pohjoismaisissa yliopistoissa oli erityisiä puutteita opettajien saamassa tuessa. Heille ei esimerkiksi tarjota säännöllisesti kestävyyskoulutusta, joka voisi tarjota työkaluja kestävyuden sisällyttämiseksi kurseille. Kiinnostavaa kyllä, juuri opettajien osaaminen ja motivaatio edistää kestävyttä näytti tuloksissa olevan erityisen tärkeää opiskelijoiden kestävyysosaamisen kehittämisessä.

Kolmas osajulkaisu väitöskirjassa (Karvinen ym., 2019) käsittelee eri valmiuksien tarvetta valmistuneiden alku-uran eri vaiheissa sekä kestävyttä WAT-maisteriohjelman opetuksessa. Päätuloksena oli, että oman alan osaaminen, insinööriosaamisen ydin, on val-

mistuneiden kokemusten mukaan kaikkein keskeisintä ensimmäisen työpaikan saamisessa ja ensimmäisissä työtehtävissä pärjäämisessä. Kestävyysvalmiudet sen sijaan koettiin relevanteiksi vasta siirryttäessä johtavampiin asemiin, samoin kuin kestävyyshaasteiden syvempi ymmärrys. Opetusta tarkasteltaessa havaitsimme, että opettajat painottivat valmistuneiden tavoin oman alan osaamista. Sen sijaan kestävyysvalmiuksia ei juurikaan opetuksessa korostettu – niitä pidettiin tärkeinä, mutta ajatuksena tuntui olevan se, että nämä valmiudet kehittyvät ikään kuin sivutuotteina sopivien opetusmenetelmien avulla.

Väitöskirjan kaksi viimeisintä osajulkaisua (Vehmaa ym., 2018; Karvinen ym., tulossa) käsittelevät valmistuneiden ja työnantajien käsityksiä tarvittavasta kestävyysosaamisesta sekä valmistuneiden mahdollisuuksista vaikuttaa kestävyteen työpaikoillaan. Valmistuneet ilmaisivat haasteita toimijuudessaan, kun taas työnantajat olettivat, että valmistuneilla on kyky itsenäiseen toimijuuteen kestävyysasioiden saralla. Käytännössä tämä tarkoitti, että valmistuneilla oli vaikeuksia yhdistää omia työtehtäviään kestävyteen, vaikka he toimivat esimerkiksi jätehuollossa tai vesilaitoksella. Työnantajat sen sijaan olettivat, että valmistuneilla on töihin tullessaan riittävä tietopohja kestävydestä, ja he myös toivoivat, että koulutus tarjoaisi tämän tietopohjan. Valmistuneiden vaikutusmahdollisuuksia analysoitaessa selvisi, että valmistuneet kokivat itsestään riippumattomien syiden, kuten hankkeiden talouden tai hierarkisen asemansa, rajoittavan heidän toimintaansa. Työnantajat päinvastoin ajattelivat, että avaimet kestävyystoimiin ovat valmistuneiden käsissä: jos heillä vain on

kestävyysosaamista ja halukkuutta vaikuttaa, valmistuneet pystyvät edistämään kestävyysasioita työsäään kohtalaisen hyvin.

Johtopäätös kolmesta viimeisestä osajulkaisusta on, että kaikki tutkitut toimijat pitävät kestävyys-teemaa sekä kestävyysvalmiuksia selkeästi tärkeinä. Siitä huolimatta he tuntuvat painottavan insinöörin perusosaamista varsinkin uran aivan alkuvaiheessa. Tämän lisäksi valmistuneilla ja työnantajilla on melko eriävät näkemykset valmistuneiden kestävyysosaamisesta ja heidän toimijuuteensa vaikuttavista tekijöistä.

Väitöskirjan keskeiset johtopäätökset

Seuraavaksi selvitan, miten yllä käsitellyt väitöskirjan eri osajulkaisujen tulokset vastaavat esitettyihin kolmeen tutkimuskysymykseen ja minkälaisia päätelmiä tuloksista voi tehdä. Insinöörien tarvitsemaa osaamista koskevaan tutkimuskysymykseen ehdotan väitöskirjassani vastauksena, että tekniikan alan korkeakoulutuksen tavoitteeksi tulisi ottaa uudenlainen hybridiosaamisprofiili. Osaamisprofiili tarkoittaisi, että koulutuksessa asetettaisiin kestävyysvalmiudet vahvemmin etusijalle. Kestävyysvalmiudet tulisi käsittää luonnollisena osana oman alan asiantuntijuutta sen sijaan, että insinööriosaaminen ja kestävyysosaaminen nähtäisiin toisistaan erillisinä osaamisalueina. Hybridiosaamisprofiili tarjoaisi pitkälti sellaista osaamista tutkinnon mittakaavassa kuin mitä esitelin tämän lection alussa Nordic City Challenge -intensiivikursin kautta. Hybridiosaamisprofiili antaisi valmistuneille mahdollisuudet ymmärtää, miten oman alan asiantuntijana voi edistää kestävyttä.

Valmistuneiden rooli kestävyden edistämässä työpaikoilla jäi tuloksissani epäselväksi. Esitänkin, että työpaikoilla kehitettäisiin keinoja, joiden avulla valmistuneilla olisi matala kynnyksy ryhtyä toimiin kestävyysasioissa. Heille tulisi tehdä helpommaksi ehdottaa edes pienen mittakaavan uudistuksia, kuten Reilun kaupan kahvia taukokuoneeseen. Vaikuttavinta toki olisi, jos työpaikoilla ymmärrettäisiin, että valmistuneiden osaminen voi tuoda aidosti uusia, kestävyysmurrosta edistäviä näkökulmia. Lisäksi olisi hyvä ymmärtää, ettei valmistunutta tule vain ”opettaa talon tavoille” vaan oppiminen voisi olla molemminpuolista valmistuneen ja kokeneempien työntekijöiden kesken. Tällaiseen molemminpuoliseen tiedonjakoon olisi hyvä kehittää käytäntöjä, kuten työparijärjestelyitä ja mentorointia, jotka tulivat esiin järjestämissämme työpajoissa.

Viimeisenä vastaan ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni: tukeeko yliopistokoulutus sellaista osaamista, jota valmistuneet tarvitsisivat kestävyysmurroksen vauhdittamiseen? Tulokset antavat ymmärtää, että matka on vielä melko lailla kesken. Siksi esitän, että yliopistojen olisi painotettava kokonaisvaltaisempaa kestävyden edistämistä ja kehitettävä erityisesti koulutusta. Kehotan kehittämään opettajille tarjottavaa koulutusta ja muuta tukea, sillä jos opettajat eivät hahmota ja osaa sanoittaa oman alansa ja kestävyden kytköksiä, näitä on hankalaa välittää opetuksen kautta myöskään opiskelijoille. Tarjottuun koulutukseen kautta opettajat voisivat myös innostua hyödyntämään uusia pedagogisia menetelmiä, mitä kautta voisi vahvistaa sekä kestävyden tiedollista osaamista että kestävyystoimijuuden elementtejä, kuten minäpys-

tyvyyttä, epävarmuuden sietoa ja riskinottoa.

Ennen kaikkea väitöskirjani peräänkuuluttaa koulutuksen, työelämän sekä valmistuneiden yhteistyötä eli yhteistoimijuutta – sitä, että osapuolet yhdessä tunnistaisivat valmistuneiden tärkeän roolin ja kehittäisivät keinoja hyödyntää valmistuneiden ainutlaatuisia osaamista sekä heidän mahdollisuuksiaan olla osaltaan vauhdittamassa kestävyysmurrosta. ■

Lähteet

- KARVINEN, M. (2024). *Supporting agency for sustainability: exploring the contributions of universities and workplaces to the sustainability competencies and agency of engineering graduates* [väitöskirja, Aalto-yliopisto]. Aaltodoc. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-64-1656-4>
- KARVINEN, M., LUNDGREN, U., MÄLKKI, H. & SORVARI, J. (2017). The implementation of sustainable development in the Nordic higher education institutions (HEIs). Teoksessa W. Leal Filho, M. Mifsud, C. Shiel & R. Pretorius (toim.), *Handbook of theory and practice of sustainable development in higher education: world sustainability series 3* (pp. 169–187). Springer International Publishing AG. https://doi.org/10.1007/978-3-319-47895-1_11
- KARVINEN, M., MÄLKKI, H. & SORVARI, J. (2016). How sustainable Nordic higher education actually is? Exploring the role of sustainable development in teaching at Nordic higher education institutions. Teoksessa *Proceedings of the SEFI annual conference Tampere 2016 engineering education on top of the world: industry university cooperation*.
- KARVINEN, M., VEHEMA, A. & KESKINEN, M. (2019). Muuttuvien työelämätaitojen säilyttäminen tekniikan alaan koulutukseen: tapaustutkimus Aalto-yliopiston vesi- ja ympäristötekniikan maisteriohjelmasta. *Yliopistopedagogiikka*, 2019(1), 20–41.
- VEHEMA, A., KARVINEN, M., & KESKINEN, M. (2018). Building a more sustainable society? A case study on the role of sustainable development in the education and early career of water and environmental engineers. *Sustainability*, 10(8), 2605–2623. <https://doi.org/10.3390/su10082605>
- KARVINEN, M., SUNDMAN, J., KAIKKO, A. & KESKINEN, M. (Tulossa). The competencies and possibilities of engineering graduates to act for sustainability - insights from the employers of the water and environmental engineering field in Finland. *European Journal of Engineering Education*.

Minkälaista järjestystä koulutustason nostopolitiikka rakentaa?

Sakari Ahola

Yksi opetus- ja kulttuuriministeriötä (OKM) jo pitkään kaiherthanut ongelma liittyy suomalaisen koulutustason ja korkeakoulutuksen mitoitukseen. Keskustelua on käyty aina ammattikorkeakoulujen perustamisajosta alkaen, kun yltiöpäiseksi talousjärjestö OECD:n suullakin mainitukseksi asetettiin koulutusta 65 prosenttia suomalaisista korkeakoulututkintoon asti. Nykytavoite on Petteri Orpon hallitusohjelman mukaan nostaa nuorten aikuisten koulutustaso ”mahdollisimman lähelle” 50 prosenttia vuoteen 2030 mennessä. Tosin ministeriöiden kansliapäälliköt ovat yhteisessä raportissaan todenneet, että vasta 70 prosenttia on sellainen luku, jolla voitaisiin tavoitella nykyistä OECD-maiden kärkeä (ks. Ahola, 2021). Vanha huoli häpeästä kansainvälisissä indikaattorivertailuissa, joka on ilmeinen muillakin politiikka-alueilla, nostaa siis jälleen päätään.

Tarkastelen tässä katsauksessa koulutustason nostoon tähtäävää keskustelua ja politiikkaa väljästi latourilaiseen toimijaverkkoteoriaan nojaten. Toimijaverkkoanalyysissä tarkastellaan sitä, miten toimijat rakentavat sosiaalista järjestystä ja samalla määrittelevät itsensä toimijoina ja kulloinkin kiistan kohteena olevan asian asiantuntijoina. Latourilaisittain puhutaan käännöksen strategioista, joilla tarkoitetaan erilaisia taktiikoita, joilla toimijat pyrkivät vakuuttamaan muut sitä, mitä näiden intressien, tarpeiden tai

päämäärien tulisi olla. Tältä osin nojaudun lähinnä Juha Koiviston (1998) väitöskirjaan.

Toimijaverkkoanalyysissä toimijoita voivat olla ihmisten ohella muutkin entiteetit ja artefaktit, tässä tapauksessa erityisesti OECD:n tilastot ja raportit, ministeriön tuotokset, kuten koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmat (KESU:t) ja erilaiset työryhmämietinnöt, sekä muiden asiantuntijoiden kannanotot. Näitä aineistona käyttäen tarkastelen katsauksessa, miten koulutustason nostoon tähtäävän politiikan tavoitteet ovat muotoutuneet ja miten niitä muotoileva toimijaverkko on rakentunut.¹

Prosenttilukujen voima

Keskustelu korkeakoulutuksen mitoituksesta ja erityisesti korkeakoulutettujen ikäluokkaosuudesta käynnistyi 1990-luvulla, kun ammattikorkeakoulujen perustamisen myötä KESU:ssa alettiin asettaa prosenttitavoitteita. Kun ensimmäisissä uusimuotoisissa, vuoden 1986 kehittämissälin sääntämissä kehittämissuunnitelmissa (1987 ja 1991) lähdettiin siitä, että korkeakoulutusta ei enää laajenneta ja että päätetyt aloituspaikat tarkoittivat sitä, että korkeakoulutusta olisi tarjolla noin neljännekselle ikäluokasta, oli vuoden 1993 ”lomasuunnitelma” tässä suhteessa poikkeuksellinen. Ammattikorkeakoulukokeilut olivat alkaneet, ja suunnitelmassa todetaan, että

tulevaisuudessa korkeakoulupaikkoja on 60–65 prosentille ikäluokasta. Sama prosenttiosuus kirjattiin vuoden 1995 KESU:uun, jossa vakuutettiin, että monien kiistojen kohteena ollut ammattikorkeakoulu-uudistus tullaan viemään loppuun.

Toimijaverkostossa vastakkain olivat ammatillisen peruskoulutuksen intressitahot sekä korkeasti koulutetun työvoiman saatavuudesta huolissaan olleet Elinkeinoelämän keskusliitto ja teknologia-teollisuus. OKM:llä oli rahoittajan rooli ja huoli jatkuvasti kasvavaan korkeakoulutuksen kysyntään vastaamisesta. Toimijaverkkoanalyysin näkökulmasta oleellista ei ole, onko suomalaisten korkeakoulutettujen ”oikea” määrä 50, 65 tai 70 prosenttia, vaan minkälaista järjestystä tämä asiasta käytävä keskustelu toimijana rakentaa. Vertailun vuoksi esimerkiksi voidaan ottaa vaikka se, kun Suomesa 1970-luvun puolivälissä oli 63 000 työtöntä ja Kekkonen julisti hätätilan.

Myös OECD:n vuoden 1995 korkeakoulututkinta otti kantaa mitoitusasiansa ja samalla ylikansallisen ohjausroolin korkeakoulupolitiikan toimijaverkostossa. Kyseinen tutkinta piti ammattikorkeakoulu-uudistusta onnistuneena ja näki sen samanlaisena välttämättömänä korkeakoulutuksen erilaistumisena, jollaista oli aiemmin tapahtunut monissa muissa OECD-maissa. Arviointiryhmä oli kuitenkin jossain määrin epäilevä tulevan korkeakoulu-

järjestelmän mitoitukseen eli tavoitteeseen tarjota korkeakoulutusta 60–65 prosentille ikäluokasta. Luvut esitettiin vuosien 1993 ja 1995 KESU:ssa mutta jätettiin sittemmin pois niiden herättämän negatiivisen keskustelun takia. OECD:n arviointiryhmä esitti asian hienotunteisesti viitaten vain Suomessa käytyyn keskusteluun ja arviointiryhmän havaintoon siitä, että niin laajaa korkeakoulutusta pidettiin ylimitoitettuna (ks. Ahola, 2015).

Ensimmäisenä varsinaisena käännösstrategiana voidaan pitää sitä, että vuoden 2000 kehittämissuunnitelmassa luovuttiin sekaannusta ja negatiivista keskustelua herättäneestä ikäluokkatavoitteesta. Tähän johti se, että lausunto-kierrokselle lähetetyssä luonnoksessa oli mainittu, että vuonna 2004 korkeakoulutusta tarjotaan jo 70 prosentille ikäluokasta. Tätä lukua pidettiin lausunnoissa ja yleisessä keskustelussa täysin ylimitoitettuna, joten se oli jätetty lopullisesta versiosta pois. Ratkaisua oli sikäläkin luonteva, että jo 1990-luvun alussa korkeakoulutuksen mitoituksessa oli siirrytty aloituspaikkojen kontrollista tutkintomäärien kontrolliin. Korkeakoulut ja ministeriö sopivat tutkintotavoitteet tulosneuvotteluissa, ja korkeakoulut saivat itse päättää aloituspaikoistaan niin, että tutkintotavoitteet saavutettaisiin. Keskustelu korkeakoulutettujen ikäluokkaosuudesta sai väistyä, ja uudet kiistat kohdentuivat muun muassa korkeakoulutuksen rahoitusmalliin ja siihen, ohjasiko se korkeakoulutuksen mitoitusta järkevällä tavalla. Närää herätti esimerkiksi se, että tutkintotavoitteiden alittaminen johti vain marginaalisiin sanktioihin eikä niiden ylittämistä ei palkittu mitenkään.

Seuraavat kehittämissuunnitelmat eivät tuoneet uutta hiipuvaan

ikäluokkakeskusteluun. Muut agendat ottivat tilaa keskusteluvuorouudessa: Suomi oli liittynyt Euroopan unioniin ja kansainvälistyminen ja Bolognan prosessi toivat aivan uudenlaiset haasteet korkeakoulupoliittisen keskusteluun. Korkeakoulutuksen mitoitusta oli kuitenkin kaiken aikaa jännitteisessä tilassa – erityisesti yliopistosektorin koulutusmääriä ei haluttu lisätä. Työvoimatarpeisiin pyrittiin vastaamaan suuntaamalla koulutusta uudelleen.

OECD teki vuonna 2003 arvioinnin ammattikorkeakoulu-uudistuksesta. Myös siinä otettiin kantaa mitoituskysymyksen, mutta edellistä arviointia lievemmässä muodossa. Arviointiryhmä katsoi, että sekava ja kehittämistä haittaava kansallinen mitoituskeskustelu johtui siitä, että OKM oli epäonnistunut tavoitteidensa kommunikoinnissa erityisesti korkeakoulusektoreiden välisistä keskinäisyyksistä (ks. Ahola, 2015).

Yliopistosektoria ei haluttu enää kasvattaa, vaan määrällinen kasvu ohjattiin ammattikorkeakouluihin. Vuoden 2008 KESU:ssa muutos oli jo kuitenkin näkyvässä, kun puhuttiin tarpeesta suunnata väestön koulutus- ja osaamistason kehitys jälleen kohti maailman kärkeä. Käytännössä tässä valmisteltiin niin sanottua vuosisadan yliopistouudistusta.

Asiantuntijoiden valta

Uusi käännösstrategia oli jo selvästi aluillaan vuoden 2012 KESU:ssa. Sen taustana oli Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma (2011), jossa tavoitteeksi otettiin Suomen nostaminen maailman osaavimmaksi kansakunnaksi vuoteen 2020 mennessä. Käännöksen strategia paljastuu KESU:ssa esitetyssä taulukossa, jossa vertailtiin suomalaisia korkea-asteen

tutkinnon suorittaneita OECD:n keskiarvoon sekä ”maailman kärkeen”. Suomen nuorten aikuisten (25–34-vuotiaiden) korkeakoulutettujen osuus (39 prosenttia) jää OECD:n vertailussa 18. sijalle, kun kärki eli Etelä-Korea yltää peräti 63 prosenttiin. Ei siis ihme, että ”kansallisen hätätilan” julistaminen oli lähellä, varsinkin jos keskusteluun lisätään huoli jatkuvasti heikkenevistä PISA-tuloksista.

Vuoden 2012 – viimeiseksi jääneen – KESU:n ikäluokkatavoitteet eivät käytännössä johtaneet mihinkään. Korkeakoulupoliittikan keskiöön nousi koulutuksellinen tasa-arvo ja sen edistämiseksi laadittu tasa-arvostrategia. Täytyy kuitenkin muistaa, että tasa-arvolla ja korkeakoulutuksen mitoituksella on aina ollut tiivis kytkentä: korkeakoulutuksen ekspansio on ollut sidoksissa ”väestön lahjakkuusreservien” tehokkaaseen mobilisointiin eli aliedustettujen ryhmien osallistumisen lisäämiseen. Oma kesto-ongelmansa oli suomalaisten korkeakouluopiskelijoiden pitkä opintopolku, jota yliopistouudistuksen myötä alettiin taklata opiskelijavalintoja uudistamalla.

Ministeriön käännösstrategia realisoitui täydessä voimassaan niin sanotuissa Kalenius-raporteissa (Kalenius, 2014; Kalenius, 2014b; Kalenius, 2014c). OECD:n erityisasiantuntijana toiminut Aleksis Kalenius toimitti vuonna 2014 kolme raporttia, joissa suomalaisten koulutustason ”romahdus” lanseerattiin laajojen ja perusteellisten tilastojen avulla. Raportit herättivät paljon keskustelua ja myös kritiikkiä erityisesti niiden lähteiden dokumentointiin liittyen. Huoli koulutustason romahtamisesta nähtiin osin keinotekoisena (esim. Kivinen & Hedman, 2016).

Visiotyön viehätys

Seuraava käänösstrategia kantaa nimeä ”Korkeakoulutuksen ja tutkimuksen visio 2030”, ja se yhteytyi Suomen 100-vuotisjuhlintaan. ”Ehdotus Suomelle: Suomi 100+” otti tavoitteeksi tarjota korkeakoulututkimuksen puolelle nuorista. Jos ajatellaan aiempien vuosien tavoitteita, visiossa ollaan siis varsin realistisia. Vision käänösstrategian ytimessä oli korkeakoulujen ja muiden sidosryhmien laaja osallistaminen, valittujen konsultti-toimistojen avituksella, ”yhteisen päämäärän” tavoittamiseen (ks. Ahola, 2021). Jos mitään, visiotyö tuotti suuren määrän positiivista pohinää. Käytännössä samaan aikaan edettiin opiskelijavalinnan uudistuksessa. Koulutustason nostamisen kriittisin pullonkaula oli hidas sijoittuminen toiselta asteelta korkeakoulutukseen, opintojen pitkä kesto sekä alhainen läpäisyaste. Näissä suhteissa suomalaiset hävisivät OECD:n vertailuissa, mikä hiersi ministeriötä yhtä lailla kuin tutkinnon suorittaneiden ikäluokkaosuuden pienuus.

Huhtikuussa vuonna 2021 eduskunnalle annettiin erityinen koulutuspoliittinen selonteko (ks. Ahola 2021). Myös sen valmistelussa osallistettiin laajasti asiantuntijoita ja kenttäväkeä työpaikoissa ja aivoriivissä. Selonteossa nuorten korkeakoulutettujen tavoitteellinen prosenttiosuus pidettiin 50:ssä, mutta aikaperspektiiviä oli pidennetty vuoteen 2030. Selonteon mukaan tavoitteen saavuttaminen edellyttää kymmenen vuoden kuluessa peräti 100 000 uutta korkeakoulututkimusta nykyisiin koulutusmääriin verrattuna. Selonteon mukaan hallitus oli jo päättänyt lisätä aloituspaikkoja reilulla 10 000:lla vuosina 2020–2022 ja lisäyksiä olisi tarkoitus jatkaa vuoteen 2030 saakka. Näin

mittava korkeakoulupaikkojen lisääminen olisi melkoinen suunnanmuutos verrattuna viimeisten KESU:jen ajamaan vähentämispolitiikkaan. (Ahola, 2021.)

Syntykö tiekartta?

Antti Rinteen vuoden 2019 hallitusohjelmassa linjattiin, että hallitus laatii erityisen tiekartan vuodelle 2030, jossa sovitaan yhteiset pitkän aikavälin toimet suomalaisen koulutus- ja osaamistason nostamiseksi. Myös siinä oli sisäistetty hyvin OKM:n ja Kalenius-raporttien viesti: ilman näitä toimia 1970-luvulla syntyneet olisivat jäämässä Suomen korkeaimmin koulutetuksi ikäluokaksi.

Rinteen hallitus kuitenkin kaatui jo saman vuoden lopulla. Seuraavalla Sanna Marinin hallituksella oli aivan toisenlaisia haasteita työpöydällä, vaikka koulutustason nostotavoitteet pidettiin ennallaan. Tiekartan piirtäminen sai jäädä odottamaan.

Nykyisen, Petteri Orpon hallitusohjelman mukaan tarkoitus on laatia suunnitelma toimenpiteistä, joilla Suomen nuorten aikuisten koulutustaso nostetaan OECD:n kärkimaiden tasolle. Suunnitelman tilanteesta ei tätä kirjoitettaessa ollut tarkempaa tietoa. Tiede ja kulttuuriministeri Sari Multala on kuitenkin eräissä lehtihaastattelussa todennut, että toimenpideohjelma nuorten koulutustason nostamiseksi olisi tarkoitus valmistella kevään kehysriihen mennessä (Kivinen, 2023).

Kuten Koivisto (1998) toteaa väitöskirjansa jälkisanoina, toimijaverkkoanalyysi on parhaimmillaan tapaustutkimuksen tyypissä, meneillään olevia prosesseja ja toimijaverkon muotoutumista tarkastelevissa tutkimuksissa. Tämän kaltainen historiallinen katsaus jää siinä mielessä aina väistämättä

vajavaiseksi. Jos ja kun tiekarttaa aletaan piirtää, siinä olisi jollekin toimijaverkkoanalyysiä tuntevalle oivallinen tapaustutkimuksen paikka.

Lopuksi

Jos ajatellaan tämän katsauksen otsikon kysymystä, koulutustason nostoon tähtäävä politiikka on rakentanut pääosin kolmentyyppistä järjestystä, jotka ovat osin päällekkäisiä ja limittyneitä. Aluksi kyse oli ammattikorkeakoulu-uudistuksen rakentamisesta sekä sen asettamisesta yhdeksi koulutusjärjestyksen välttämättömyyksistä ja samalla suomalaisen koulutuspolitiikan menestystarinaksi. Korkeakoulutettujen prosenttiosuus viestitti sekä välttämättömyyttä että erinomaisuutta. Tähän liittyi tärkeä yhteiskuntarakeenteellinen ulottuvuus: ammattikorkeakoulu-uudistuksen myötä Suomi oli liittymässä keskiluokkaiseen, tasa-arvoiseen ja sosiaalisen nousun mahdollistamaan yhteiskuntamuotoon – itse asiassa aivan kärkeksi.

Toisessa vaiheessa järjestys konkretisoitui todelliseksi ranking-kamppailuksi ja ylitti järjestyksen metaforisen tason. Alettiin puhua Suomen keskeisistä kilpailijoista ja verrokkimaista, ja OECD:n Education at Glance -julkaisusta tuli yksi keskeinen verkostotoimija. Korkeakoulutettujen ikäluokkaosuus ei ollut enää aloituspaikkamitoituksen sivutuote tai korkeakoulutetun työvoiman tarvetta legitimoiva luku. Siitä tuli yksi keskeinen korkeakoulupolitiikan onnistumista kuvaava indikaattori, jota seurataan yhtä tarkasti kuin PISA-tuloksia. Verkoston rakentamisen kannalta mielenkiintoisinta on se, että kotimainen data suodattuu edelleen OECD:n ja mainitun indikaatto-

rijulkaisun kautta. Kun vertaillaan erilaisia kansallisia järjestelmiä, kysymys siitä, mitä korkeakoulutukseen luetaan, ei ole ollenkaan triviaali (vrt. Kivinen & Hedman, 2016).

Entä miten sitten nuorten aikuisten koulutustaso saataisiin käännettyä uudelle nousu-uralle? Näyttäisi esimerkiksi siltä, että korkeakoulutuksen aloituspaikkojen lisääminen ilman perusrahoituksen lisäämistä on tullut tiensä päähän. Tuleeko nostopolitiikan tiekartta sisältämään jonkin uuden käännostrategian, jolla Orpon hallitusohjelman edellyttämät yhteisesti sovittavat toimenpiteet hyväksytään toimijaverkoston toimenpiteiksi? Se jääköön nähtäväksi. ■

Viitteet

- 1) Jotta lähdeluettelo ei paisuisi kohtuuttoman pitkäksi suhteessa tähän lyhyeen keskustelukirjoitukseen, viitataan suurimpaan osaan analyysissä käytettyä lähdemateriaalista käyttäen kahta aiempaa artikkeliani (Ahola, 2015; Ahola, 2021). Viitattut hallitusohjelmat puolestaan löytyvät keskitetysti valtioneuvoston sivuilta: <https://valtioneuvosto.fi/tietoa/historiaa/hallitusohjelmat>. Muut käytetyt lähteet ovat oheisessa lähdeluettelossa.

Lähteet

- AHOLA, S. (2015). Koulutusekspansio ja tasa-arvopolitiikan uusi nousu Suomessa. Teoksessa H. Aittola & J. Ursin (toim.), *Eriarvoistuva korkeakoulutus. Artikkelikokoelma Korkeakoulututkimuksen XII kansallisesta symposiumista 19.-20.8.2014* (s. 29–50). Jyväskylän yliopisto.
- AHOLA, S. (2021). Korkeakoulupolitiikan ja politiikanteon nykytilasta. *Yhteiskuntapolitiikka*, 86(4), 455–459.
- KALENIUS, A. (2014a). *Suomalaisten koulutusrakenteen kehitys 1970-2030* (opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2014:1). Opetus- ja kulttuuriministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-253-1>
- KALENIUS, A. (2014b). *Korkeasti koulutetun väestön kehitys* (opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2014:12). Opetus- ja kulttuuriministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-290-6>
- KALENIUS, A. (2014c). *Suomalaisten koulutus rakenne ja sen kehitys kansainvälisessä vertailussa* (opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2014:17). Opetus- ja kulttuuriministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-321-7>
- KIVINEN, A. (24.10.2023). Hallitus haluaa lisää nuoria korkeakouluihin. *Uutissuomalainen*. <https://www.uutissuomalainen.fi/uutissuomalainen/6300791>
- KIVINEN, O. & HEDMAN, J. (2016). Suomalaisen korkeakoulutuksen

kansainvälinen taso on väitettyä parempi. *Yhteiskuntapolitiikka*, 81(1), 87–96.

KOIVISTO, J. (1998). *Professorit järjestykseen* (koulutussosiologian tutkimuskeskuksen raportti 45). Turun yliopisto.

Moninaisuuden, yhdenvertaisuuden ja osallisuuden tavoitteellinen johtaminen korkeakoulussa

Karoliina Nikula ja Kimmo Hannonen

DEI-teemat (diversity, equality/equity, inclusion eli moninaisuus, yhdenvertaisuus ja osallisuus) ovat olleet esillä yhteiskunnallisessa keskustelussa viime aikoina. Monissa korkeakouluissa on edistetty tätä asiakokonaisuutta kirjaamalla kannanottoja strategiaan, luomalla eri tasoisia ohjelmia muutoksen aikaansaamiseksi ja määrittelemällä prosesseja tavoitteiden saavuttamiseksi. DEI-asiat ovat olleet ajankohtaisia julkisuudessa esimerkiksi sukupuolen moninaisuuteen liittyvässä keskustelussa ja lainsäädännöllisesti muun muassa perhevapaauidistuksen yhteydessä. Kansainvälisesti Suomella on maine tasa-arvon ja koulutuksen mallimaana. Kuitenkin samaan aikaan Suomi on koulutuksellisesti yksi Euroopan segregoituneimmista maista – koulutusalat ovat jakautuneet mies- ja naisvaltaisiin (Eige, 2020; ks. myös Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2023). Koulutusala on kokonaisuutena Suomessa naisvoittoista (Jousilahti ym., 2022). Koulutuksen itsessään on myös todettu olevan eriarvoisuutta luova, toisin kuin Suomessa yleisesti ajatellaan (Brunila, 2021). Toisin sanoen eriarvoisuuden on korkeakoulujenkin mahdollisuuksien mukaan kiinnitettävä huomiota jo polulla kohti korkeakoulusta. Avoimen väylät, polkuopinnot ja avoimet opinnot tarjoavat tähän yhden ratkaisun – vaikka ne ovatkin mahdollisia ja synnyttävät uusia kysymyksiä yhdenvertaisuudesta.

Tasa-arvoasiat suomalaisessa korkeakoulutusjärjestelmässä

Koulutusjärjestelmässä on pyritty edistämään koulutuksellista tasa-arvoa muun muassa opiskelijavalintoja kehittämällä ja edellyttämällä korkeakouluilta saavutettavuussuunnitelmia ja niiden ylläpitoa. Eräissä Euroopassa on pohdittu myös sitä, voisiko korkeakoulujen rahoitusjärjestelmässä ottaa huomioon muun muassa aliedustettujen ryhmien määrän korkeakouluyhteisössä, mutta Suomessa tämä ei ole mahdollista, koska esimerkiksi etnistä alkuperää ei rekisteröidä. Toisaalta korkeakoulut voivat edistää tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta esimerkiksi markkinoinnin keinoin. On myös selvää, että myös koulutuksen alueella ilmenee rasismia. Sahlströmin ja Sillimanin (2024) analysoiman aineiston mukaan lukion opettajien ennakkoluulot näkyivät heidän arvioinneissaan: maahanmuuttajataustaiset saivat huonompia arvosanoja kuin olisivat ansainneet. Arvioinnissa ennakkoluuloja kohdanneet opiskelijat jatkoivat verrokkejaan harvemmin korkeakoulutukseen (Sahlström & Silliman, 2024).

Suomen korkeakouluissa on pyrkimys lisätä ulkomaalaisen henkilökunnan ja opiskelijoiden osuutta, muun muassa Talent Boost -ohjelma avulla. Esimerkiksi yliopistossa tenure track (vakinaistamispolku) -järjestelmällä tai

ammattikorkeakouluissa tutkijan urapolku -malleilla pyritään houkuttelemaan myös kansainvälistä henkilöstöä. Tästäkin syystä korkeakoulujen tapaa toimia ja käytäytyä yhteisönä tulisi tarkastella erityisesti DEI-teemojen valossa. Korkeakouluja ohjataan tähän suuntaan myös korkeakoulujen sekä opetus- ja kulttuuriministeriön (OKM) kanssa tehtävillä sopimuksilla. Osalle toimenpiteistä ministeriö on maksanut niin kutsuttua strategiarahoitusta. Korkeakouluja on luonnehdittu hidasliikkeisiksi uudistujiksi, joiden muutoksen vaikuttavimpina ajureina toimivat ohjausviestit OKM:stä (Salminen & Friman, 2022, s. 39). Osakeyhtiöinä ammattikorkeakoulujen voisi olettaa olevan tässä asiassa yliopistoja ketterämpiä.

OKM:n rahoittamassa KO-TAMO-hankkeessa selvitettiin korkeakoulujen opetus- ja tutkimushenkilöstön tasa-arvon, yhdenvertaisuuden ja monimuotoisuuden tilaa Suomessa. Hankkeen loppuraportissa todetaan, että lakisääteisen yhdenvertaisuus ja tasa-arvosuunnitelmien laatimisprosessissa, sisällössä, toteutuksessa ja seurannassa on yhä monia puutteita ja suuria eroja korkeakoulujen välillä. (Jousilahti ym., 2022.) Selvityksessä kävi myös ilmi, että suomalaisissa yliopistoissa naisten ja etnisten vähemmistöjen suhteellinen määrä ylempillä uraportilla on vähäinen ja että rekrytointiprosessien läpinäkyvyydessä on parannettavaa.

Pietilän (2021) mukaan tasa-arvotoimia on suomalaisissa yliopistoissa käytetty keskimäärin Norjaa ja Ruotsia vähemmän. Pietilän analyysin mukaan sukupuolineutraali lähestymistapa sukupuolten tasa-arvoon rajoittaa niitä keinoja, joilla suomalaiset yliopistot voivat tukea naisten tutkijanuria. Hiljattain valmistuneessa selvityksessä korkeakoulujen kielellisestä tasa-arvosta (Saarikivi & Koskinen, 2023) todettiin, että merkittävä osa suomen- ja ruotsinkielisistä opiskelijoista kansalliskielisissä koulutusohjelmissa toivoo suurempaa osaa opinnoista toteutettavan omalla äidinkielellään.

Suomi lienee olevan hieman perässä DEI-keskustelussa ja siten myös toimenpiteissä – monissa muissa maissa keskustelua on käyty jo huomattavasti pidempään. Esimerkiksi kansainvälisissä yhteyksissä on rakenteellisesti asia otettu huomioon muun muassa nimeämällä korkeakouluihin DEI-officereita, joita Suomessa on vain Oulun yliopistolla ja Aalto-yliopistolla. Muissakin korkeakouluissa saattaa olla joku nimetty henkilö, joka vastaa näistä teemoista tai vastuuta on jaettu useammalle. Monimuotoisuutta on perusteltu tuottavuudella, ja toisaalta DEI-ohjelmia on tehty jo vuosikymmeniä sitten, jotta välttäisiin esimerkiksi syrjintään liittyviltä oikeusjutuilta (Dobbin & Kaley, 2016). Korkeakouluissa voisi olettaa, että näiden teemojen oppimiseen on valmius, tutkimuspohjaista tietoa on tarjolla ja sitä osataan myös hyödyntää. Lisäksi arvoja ajatellen voisi olettaa, että korkeakouluissa tämä asia sisältyisi itseymmärrykseen.

DEI-teemojen johtaminen on erityisesti rakenteellinen, toimintaan ja toimijuuteen liittyvä kysymys. Olennaista DEI-teemojen edistämiseksi organisaatioissa

ovat organisaatiotason suunnitelmat, avoimuuden lisääminen ja luottamuksellisen ilmapiirin luominen korkeakoulu yhteisössä. Kyse on koko yhteisön vastuulla olevasta asiasta, ja yhteisön jäsenten tulisi osallistua aktiivisesti keskusteluun sekä DEI-teemojen ympärille rakennettavien suunnitelmien ja eettisten ohjeistojen luomiseen. Toimijuuden osalta kaikilla korkeakoulu yhteisön jäsenillä on merkittävä rooli. On välttämätöntä määritellä yhteinen käsitteistö, jotta näistä usein haastavista teemoista voitaisiin käydä aitoa dialogia organisaation sisällä. Organisaation johdolla on luonnollisesti suuri vastuu keskustelun avaajana ja mahdollistajana. Kuitenkin vasta yhteisen ymmärryksen saavuttamisen jälkeen voimme määritellä tahtotilan, asettaa tavoitteita, määritellä prosesseja ja johtaa toimintaa tehokkaasti. Tämä tematiikka voidaan tuoda osaksi korkeakoulun eettistä toimintaohjeistoa, mikäli sellaista ylläpidetään. DEI-asioita on välttämätöntä lähestyä organisaation strategiatasolla, mikä on huomiotava johtamisjärjestelmässä.

Keskiössä organisaatioiden toimintakulttuurit

DEI-asioden johtamisessa on kyse myös organisaation ja siellä toimivien ihmisten arvoista ja eettisestä kestävästä toimintakulttuurista. Siten lainsäädännöllisten veloitteiden lisäksi arvot ja periaatteisiin sitoutuminen ovat keskeisiä DEI-asioden johtamisessa. Arvot konkretisoituvat käytännössä eivät pelkästään juhlapuheissa tai eettisissä ohjeissa. Kyse ei ole vain sukupuolesta, vaan teema on laajempi ja intersektionaalisempi. Se koskee myös rodullista taustaa, kieltä, uskontoa, etnisyyttä ja vam-

moja, vaikka sukupuoli usein halitsee keskustelua ja rakenteita – mahdollisesti historiallisista syistä johtuen.

DEI-asioden muutoksen ja osaaamisen johtaminen edellyttää konkreettista toimenpidesuunnitelmaa, joka kattaa muun muassa saavutettavuuteen, tasa-arvoon, yhdenvertaisuuteen ja osallisuuteen liittyviä tavoitteita. OKM:n edellyttämä saavutettavuussuunnitelma voidaan sisällyttää tähän. Osaamisen kasvattamiseksi tarvitaan koulutusta ja perehdytystä DEI-teemoista sekä oman toiminnan reflektointia. Aihepiirissä on syytä kuunnella myös kokemusasiantuntijoita eli heitä, joilla on omakohtaista kokemusta esimerkiksi rasismista tai ableismista, – siis heitä, joita kehitettävät DEI-asiat erityisesti koskevat.

DEI-teemojen suunnitelmien toteuttaminen ja toimintaohjeiston toimivuuden seuranta ja arviointi tulisi sisällyttää osaksi korkeakoulun laatujohtamista. Tämän puitteissa asetettujen tavoitteiden onnistumista voidaan mitata ja arvioida (myös laadullisesti), jolloin voidaan tehdä mahdollisesti korjaavia toimenpiteitä. Seuranta toteutetaan muun muassa henkilöstö- ja opiskelijakyselyissä, mutta kansainvälisesti on käytetty muitakin mittareita. Johtamisjärjestelmän toimivuuden kannalta on erityisen tärkeää, että esihenkilöillä on valmius edistää DEI-teemoja, kohdata mahdolliset haasteet ja varmistaa, että DEI-asiat huomioidaan jo perehdytyksessä. Kehittämisen kannalta on edelleen oleellista, että korkeakouluissa luodaan palautekulttuuri, jossa jokaisella on oikeus antaa palautetta ja aloitteita kuitenkin kanssaihmiä arvostavalla tavalla. Koska korkeakouluissa on rahoitus ja resurssit jo ajettu ahtaalle, on välttämätöntä hyödyntää ja kehittää jo olemassa olevia

rakenteita DEI-tietoisuuden lisäämiseksi. Tällaisia ovat esimerkiksi kehityskeskustelut, tiimikokoukset ja palkitsemiskulttuuri. Näin DEI-asiat eivät jää vain lainsäädännölliselle tasolle. Mahdollista on myös kehittää rekrytointiprosesseja ja uramalleja. Korkeakouluissa tulisi pyrkiä ”yli minimin” tähtäävään toimintaan. DEI-asioiden edistäminen on myös osa Arenen ja Unifin kestävän kehityksen linjauksia (Arene, 2020; Unifi, 2020).

Johtaminen rakentuu ennen kaikkea kielessä ja sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Asiantuntijaorganisaatioissa, jollaisia korkeakoulut pääasiallisesti ovat, ihmisiä on vaikea motivoida ulkoisin tekijöin, vaan intressi edistää jotain asiaa täytyy tulla sisältä, nousta ihmiseltä itseltään. Olennaisinta DEI-teemojen edistämässä on arkinen vuorovaikutus, kohtaaminen, käytetty kieli, tila keskustelulle ja rakenteet, jotka edistävät DEI-asioita. Lopulta kyse on siitä, miten voimme edistää hyvää elämää. Moninaisuuden, yhdenvertaisuuden ja osallisuuden merkitys on korostunut suomalaisten korkeakoulujen arjessa muun muassa korkeakoulu yhteisön kansainvälistymisen myötä. Tutkimukset ovat osoittaneet, että näiden teemojen huomioimisella korkeakoulujen johtamisjärjestelmissä ja toimintakulttuurin luomisella voidaan vaikuttaa yhteisön hyvinvointiin. Vaikka suomalaisissa korkeakouluissa moninaisuuden, yhdenvertaisuuden ja osallisuuden kysymykset on otettu vakavasti, on täälläkin paljon tehtävää. Ensiksi tarvitaan avointa keskustelua ja yhteistä ymmärrystä, jotta DEI-asioita voidaan tehokkaasti johtaa. ■

Lähteet

- ARENE. (2020). *Kestävä, vastuullinen ja hiilineutraali ammattikorkeakoulu – Ammattikorkeakoulujen kestävän kehityksen ja vastuullisuuden ohjelma*. <https://www.arene.fi/wp-content/uploads/Raportit/2020/Kest%C3%A4v%C3%A4%20vastuullinen%20ja%20hiilineutraali%20ammattikorkeakoulu.pdf?t=1606145574>
- BRUNILA, K. (23.4.2021). *Etu oikeuksista ja eriarvoisuuksista kasvatuksessa ja koulutuksessa*. Cosupport – interrupting youth support systems in the ethos of vulnerability. *Academy of Finland* (2017-2021). <https://blogs.helsinki.fi/cosupport/2021/04/23/etu-oikeuksista-ja-eriarvoisuuksista-kasvatuksessa-ja-koulutuksessa/>
- DOBBIN, F. & KALEY A. (2016). Why diversity programmes fail. And what works better. *Harvard Business Review*, July–August 2016. <https://hbr.org/2016/07/why-diversity-programs-fail>
- JOUSILAHTI, J., TANHUA, I., PAAVOLA, J.-M., ALANKO, L., KINNUNEN, A., LOUVRIER, J., HUSU, L., LEVOLA, M. & KILPI, J. (2022). *KOTAMO. Selvitys korkeakoulujen tasa-arvon, yhdenvertaisuuden ja monimuotoisuuden tilasta Suomessa (opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja:2022:36)*. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-765-9>
- PIETILÄ, M. (2021). Suomalaisten yliopistojen tutkijanuraa koskevat tasa-arvotoimet pohjoismaisessa vertailussa. *Työelämän tutkimus*, 19(4), 520–545. <https://doi.org/10.37455/tt.112499>

- SALMINEN, J. & FRIMAN, M. (2022). Kestävä kehitys suomalaisissa ammattikorkeakouluissa. *Tiedepolitiikka*, 47(4), 39–49. <https://journal.fi/tiedepolitiikka/article/view/119587/75983>
- SAARIKIVI, J. & KOSKINEN, J. (2023). *Monikielistä sivistystä vai englanninkielisiä ratkaisuja? Selvitys yliopistojen kielivalinnoista, 2023 (opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja:2023:24)*. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-741-3>
- SAHLSTRÖM, E. & SILLIMAN, M. (2024). The extent and consequences of teacher biases against immigrants (April 2, 2024). *CE-Sifo Working Paper*, No. 11050. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4793906>
- TERVEYDEN JA HYVINVOINNIN LAITOS. (2023). *Koulutuksen sukupuolen mukainen segregatio*. <https://thl.fi/aiheet/sukupuolten-tasa-arvo/tasa-arvon-tila/koulutus-ja-kasvatus/koulutuksen-sukupuolen-mukainen-segregatio?>
- TOIMIJUUS. 17.4.2015. *Tieteen termipankki*. <https://tieteen termipankki.fi/wiki/Kasvatustieteet:toimijuus>
- UNIFI. (2020). *Kestävän kehityksen ja vastuullisuuden teesit. Suomen yliopistojen rehtorineuvosto Unifiry*. <https://unifi.fi/viestit/kestavan-kehityksen-ja-vastuullisuuden-teesit/>

Sivistysyliopiston puolustuspuheenvuoro

Tapio Määttä

Nevala, Arto, Häyrynen, Simo & Korpela, Jukka (toim.). (2023). *Fantastinen yliopistouudistus. Sopeutuva akateemisuus ja sivistysihanteen muutos*. Kirjokansi kustantamo. 218 sivua.

Yliopistot ja akateeminen työ ovat jatkuvassa muutoksessa. Aihepiiriin tutkimus on Suomessa useissa yliopistoissa aktiivista, ja monet yliopistolaiset antavat panoksensa muutoksen analyysiin myös perinteisissä medioissa ja nykyisin lisääntyvästi sosiaalisessa mediassa.

Fantastinen yliopistouudistus -teos koostuu seitsemästä vertaisarvioidusta artikkelista, taustoitavista johdannoista ja tekstejä yhteenvetävästä epilogista. Kirjan kymmenen kirjoittajaa (Ismo Björn, Simo Häyrynen, Jukka Korpela, Alina Kuusisto, Arto Nevala, Pirjo Pöllänen, Risto Rinne, Jarmo Saarti, Kari Uusikylä ja Jussi Välimaa) ovat

pitkään tutkineet yliopistoja ja osallistuneet aktiivisesti akateemisen työn muutosta käsittelevään keskusteluun. He tuntevat aihepiirinsä hyvin ja omakohtaisesti. Tämä tuo tekstiin syvyyttä ja kiinnostavuutta.

Yliopistolaki – syy vai seuraus?

Jo kirjan otsikosta voi päätellä, että teoksen sävy on kriittinen. Tästä näkökulmasta teoksen voi sijoittaa osaksi viime vuosien huolikirjallisuutta, jossa yliopistojen muutosta analysoidaan ongelmien kautta. Esipuheen sanoin (Nevala ym., 2023, s. 11): ”yliopistolaitoksen macdonalisoituminen, sen voimakas ulkoinen ohjaaminen sekä siellä käytävän kriittisen keskustelun vähentäminen luovat tarvetta tämän kirjan kaltaiselle ja tutkimukseen nojaille puheenvuoroille.”

Vuoden 2010 alussa voimaantullutta uutta yliopistolakia on tapana syyttää monesta ongelmallisiksi koetusta kehityskulusta. Tämä on teoksen kirjoittajienkin lähtökohta:

Yliopistouudistus 2010 muutti radikaalisti yliopistojen rakenteet, toimintatavat, hallinnon ja henkilökunnan aseman. Ylin valta siirtyi yliopistojen hallituksille, joissa valtaa käyttävät ulkopuoliset jäsenet. On paradoksaalista, että uudistuksen piti lisätä yliopistojen autonomiaa, mutta se johtikin ulko-

puolisen määräysvallan lisääntymiseen. Lupaukset kaikkien tieteenalojen resurssien turvaamisesta osoittautuivat pelkiksi lupauksiksi. (Uusikylä, 2023, s. 14).

Tämäntyyppisessä yliopistolakikritiikissä jää usein liian vähälle huomiolle kysymys siitä, oliko uusi yliopistolaki pikemminkin seuraus kuin syy yliopistojen toiminnassa havaittaville muutoksille. Yliopistolakia ei voi pitää syynä esimerkiksi sille, että rahoituksen hankinta ja kilpailullisuus leimaavat yliopistotyötä tai että työelämätaivoitteet korostuvat opinnoissa.

Kirjan ansioksi luen sen, että kirjoittajille yliopistolaki on vain yksi vaihe pitkässä kehityskaarissa (”tietynlainen kulminaatio”, Nevala ym., 2023, s. 212). Korpela ja Björn (2023, s. 182) tulkitsevat yliopistoja koskevassa keskustelussa yliopistolain ”vain jatkaneen, voimistaneen ja vienneen päätökseen kehitystä, joka käynnistyi 1960-luvulla, nousi uudelle tasolle 1990-luvulla ja kytkeytyi yliopistolaitoksen uudenlaiseen, kansainvälisyyttä korostaneeseen muutokseen 2000-luvun alussa.” Kuusisto (2023, s. 112) tiivistää artikkelissaan tilanteen seuraavasti:

Monet keskusteluteemat, kuten soveltavan ja perustutkimuksen jännite ja humanistis-yhteiskunnallisen tutkimuksen asema ovat samoja 2010-luvulla

kuin 1970-luvulla, mutta yliopistojen yhteiskunnallista tehtävää määritellään uudessa historiallisessa tilanteessa ja uusien historiallisen käsittein.

Yliopistojen historiallinen jatkumo

Kirjan eri tekstejä yhdistää tavoite sijoittaa viimeaikaiset muutokset osaksi yliopistojen pitkää historiaa, erityisesti viimeisten viiden vuosikymmenen aikana. Esimerkiksi innovaatioiden ja taloudellisen vaikuttavuuden korostuminen korkeakoulutuksen yhteiskunnallisena tavoitteena kytketään osaksi pitkää historiallista jatkumoa. ”Klassisen humboldtilaisen yliopistomallin ja teknokraattisen yliopistokäsitteksen” (Kuusisto, 2023, s. 111) välisen jännitteen analyysi historiallisissa ja yhteiskunnallisissa konteksteissa on yksi teoksen keskeisistä teemoista. Pidän juuri tätä historiallista otetta ja pitkiä kehityskulkuja osana yhteiskunnan muutosta luotavaa kirjan lähtökohtaa erityisen kiinnostavana.

Yliopistojen uudenlaisen yhteiskunnallisen roolin juuret paikannetaan yliopistojen alueelliseen ja sosiaaliseen laajenemiseen 1960-luvulta alkaen, mihin kytkeytyy olennaisesti myös yliopistojen demokratisoituminen ja professorivallan murtuminen. Toisena muutoksen ajurina ovat toimineet elinkeinoelämän suunnalta tulleet, korostuneet vaatimukset yliopistoista työvoiman tuottajana ja vaurautta luovien hyödyllisten innovaatioiden hautomana.

Sivistysyliopistosta tuotantolaitokseksi

Kirjoittajat ovat huolissaan siitä, että yliopistoista on johtamisen ammattimaistumisen myötä tulut yhä enemmän hierarkkisia, johtajakeskeisiä instituutioita. He väittävät yliopistojen toiminnan päätösvallan lipuneen yhä enemmän akateemisen maailman ulkopuolelle ja tiedeyhteisön itseohjautuvuuden heikentyneen. Yliopistojen historiallinen perusluonne opettajien ja opiskelijoiden kollegiaalisen yhteisönä on vaarassa. Vapaan tutkimuksen, itseisarvoisen tieteen ja sivistyksen ihanteiden näkökulmasta taas on ongelmallista, jos hyödyllisyys korostuu tieteen tehtävänä ja yliopistojen yhteiskunnallisen merkityksellisuuden kriteerinä.

Teos on klassisen sivistysyliopiston puolustuspuheenvuoro. Sivistysyliopiston idean ydin on ajatuksessa siitä, että ”kaikista ja kaikesta ei ole välttämättä välitöntä hyötyä, vaan sivistyksen kehittäminen on inhimillinen päämäärä ja arvokas itsessään” (Björn ym., 2023, s. 118). Kriittikin kohteena on elinkeinoelämää palveleva ja ulkoisten intressiryhmien ohjaama ”managerialistinen yritys yliopisto”, ”innovaatioyliopisto”, ”markkinayliopisto” tai ”tuotantolaitosyliopisto” – kirjoittajien luovuus pääsee esiin, kun kritiikin kohdetta nimetään eri yhteyksissä. Johtopäätösjaksossa (Nevala ym., 2023, s. 214) tiivistetään epäilemistä ja kriittisyyttä korostava ydinviesti: ”Yliopisto ei ole enää kapinaorganisaatio vaan tuotantolaitos ja tehdas.”

Kun teoksen katse on historiallisten kehityskulkujen ja nyky-yliopiston kipupisteiden analyysissä, tulevaisuuden pohdinnat jäävät nykyhetkestä arvioiden varsin kevyiksi. Kirjoittajat itse-

kin tunnistavat tietyn nostalgisuuden pohtiessaan epilogissa sivistysyliopiston ”pelastamisen” mahdollisuutta (Nevala ym., s. 214–215).

Samalla on lohdullista muistaa, että vaikka yliopistot organisaatioina ovat historiallisesti muuttuneet kulloistenkin hallitusten näkemysten mukaisesti, ”[k]orkeakoulutuksen yhteiskunnallinen instituutio on kuitenkin säilynyt hämmästyttävän samankaltaisena, sillä edelleenkin yliopistoissa kasvatetaan kansalaisia ja akatemian jäseniä sekä tavoitellaan totuutta tutkimuksen avulla” (Välimaa, 2023, s. 58). Samoin tiivistää Rinne (2023, s. 172):

yliopiston ideat ja ihanteet [eivät] ole järin radikaalisti muuttuneet vuosikymmenten saatossa, vaikka yliopiston toimintaympäristö on voimakkaasti muuttunut.

Tieteen ja sivistyksen puolustus

Tieteen itseisarvon ja sivistyksen puolustamiselle on nähdäkseni juuri nyt erityinen tilaus. Luottamus tieteeseen, tutkimukseen ja yliopistoihin on toistaiseksi muun muassa Suomessa edelleen vahvaa, mutta maailmalta löytyy merkkejä uusista yliopistojen toimintaa uhkaavista vaaroista. Autoritaarisen populismin pelikirjaan eri puolilla maailmaa kuuluu olennaisesti tieteen luotettavuuden kyseenalaistaminen ja vaatimukset yliopistojen toiminnan tiukemmasta poliittisesta kontrollista. Suomessa tällaiset ajatukset ovat toistaiseksi olleet vielä vaikutuksiltaan suhteellisen vähämerkityksellisiä. Korpela ja Nevala (2023, s. 199) tiivistävät poliittisten ryhmien varsin yhteneväisen korkeakoulupoliittisen linjan:

Puolueiden välillä on tosiasiallisesti varsin vähän eroja korkeakoulutusta koskevissa linjauksissa.

Teoksessa autoritaarisen populismin suunnasta nousevaa yliopistokritiikkiä vain sivutaan. Välimaa (2023, s. 56) viittaa artikkelissaan lyhyesti kasvavaan tiedeskeptisismiin, epätieteelliseen hörhöilyyn, salaliittoteorioihin sekä sosiaalisen median kautta leviävään vihapuheeseen. Korpela ja Nevala (2023, s. 193) viittaavat populismin, auktoriteettien kyseenalaistamiseen, trollaukseen ja ”suoranaiseen väärän tiedon leviytykseen” yliopistojen ja tutkimuksen uusina haasteina.

Kun yliopistoa arvioidaan jatkuvan kamppailun areenana ja ristiriitaisten yhteiskunnallisten vaatimusten kohteena, autoritaarisen populismin suunnasta nouseva tiedeskeptisismi voi nähdäkseni nousta poliittisesti nykyistä merkityksellisemmäksi myös Suomessa. Yhteiskunnallisessa keskustelussa on tällöin tärkeää väsymättä muistuttaa yliopistojen toimintaa määrittävistä historiallisista lähtökohdista ja erityisesti yhteiskunnallisesta tehtävästä. Tässä arvokeskustelussa uskon sivistyspuheelle olevan lisääntyvää tarvetta.

Voin suositella teosta kaikille yliopistoista, niiden muutoksesta ja tulevaisuudesta kiinnostuneille. ■

Kirjoittajat

MELINA AARNIKOIVU, FT, koordinaattori, Groningenin yliopisto, Alankomaat

SAKARI AHOLA, erikoistutkija, sosiaalitieteiden laitos, Turun yliopisto

JOHANNA ENNSER-KANANEN, PhD, akatemiutkija, apulaisprofessori, Jyväskylän yliopisto

KIMMO HANNONEN, vararehtori, Laurea-ammattikorkeakoulu

MEERI KARVINEN, TkT, tutkijatohtori, Aalto-yliopisto

VUOKKO KOHTAMÄKI, HT, yliopistonlehtori, Tampereen yliopisto

PETTERI LAIHONEN, FT, yliopistotutkija, Jyväskylän yliopisto

CHARLES MATHIES, PhD, apulaisprofessori, Old Dominion University, Yhdysvallat; vieraileva tutkija,

Jyväskylän yliopisto; dosentti, Tampereen yliopisto

TAPIO MÄÄTTÄ, OTT, akateeminen rehtori, Itä-Suomen yliopisto

KAROLIINA NIKULA, yliopettaja, Laurea -ammattikorkeakoulu & postdoc-tutkija, Turun yliopisto,

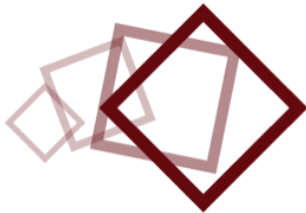
hoitotieteen laitos

MARC C. PERKINS, MS, KM, projektitutkija, Jyväskylän yliopisto

NELLI PIATTOEVA, KT, professori, Tampereen yliopisto

ILKKA RUOSTETSAARI, valtio-opin professori, johtamisen ja talouden tiedekunta, Tampereen yliopisto

TAINA SAARINEN, FT, tutkimusprofessori, Jyväskylän yliopisto

EDISTYKSELLINEN
TIEDELIITTO
PROGRESSIVA VETENSKAPSFÖRBUNDET

Liity Edistykselliseen Tiedeliittoon

Edistyksellinen Tiedeliitto on voittoa tavoittelematon tieteellinen järjestö ja Tieteellisten seurain valtuuskunnan jäsenseura. Tiedeliitto julkaisee *Tiedepolitiikka*-lehteä kotimaisten tiedelehtien Journal.fi-palvelussa.

Liitto tarjoaa jäsenilleen mahdollisuuden verkostoitua toisten tiede- ja korkeakoulumaailmassa toimivien sekä tieteestä ja tiedepolitiikasta kiinnostuneiden kanssa. Kun liityt Tiedeliiton jäseneksi, pääset seuraamaan suomalaista tiedepoliittista keskustelua erilaisten tilaisuuksien ja liiton tiedotuksen avulla.

Jäsenyyshakemuksen voi tehdä linkissä: https://www.flomembers.com/edistyksellinen-tiedeliitto/members/application?_lang=fi

Jäsenmaksut:

- jäsenmaksu 40 euroa vuodessa
- perustutkinto-opiskelijoille 25 euroa, uusille opiskelijajäsenille ensimmäinen jäsenvuosi on maksuton
- yhteisöjäsenmaksu on 135 euroa.

Käytössä on myös kannatusjäsenmaksu, jolla voi tukea yhdistyksen tarkoitusta ja toimintaa. Kannatusjäsenmaksun suuruuden voi valita itse. Kannatusjäsen ei ole Tiedeliiton jäsen mutta voi halutessaan saada liiton tiedotteet sähköpostiinsa.

Lisätietoja saa pääsihteeri Kirsimarja Aleniukselta toimisto@tiedeliitto.net, puh. 040 728 3893.
